

1902
ај.

А. ТИЈЕР.

ИСТОРИЈА
ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ
и
КОНЗУЛСТВА и ЦАРСТВА.

ПРЕВЕО

М. Магдаленић

Редовни Генерал
који професор Војне Академије.

ДЕО ПРВИ
ИСТОРИЈА
ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

СВЕСКА III.

НАРОДНИ КОИНКИ, ЖБИАН, САЈР ЛУДВИГА XVI, ПРВА КОЛДИЦА,

КЊИГА ЈЕДАНАЕСТА

СМРТ ЛУДВИКА XVI.

СА ТРИ СЛИКЕ

БЕОГРАД
ИПДИКАНО У ДРВЕНИЧИИ ИЗДАВАЧИИ КРАЛЕВИЋИ СРДИЋ
1902.

РЕД ДИВАРУ изда ЕРУИС.

ЧЧБ. бр.

46085

НАПОМЕНА

Ова књига део је III. свеске, те и стране њених листова требало је обележити бројевима по реду после онога на последњој страни десете књиге, која је пред овом.

Догодила се погрешка те су стране листова првог и другог табака ове књиге обележене бројевима 2, 3, 4,—32, а требало је обележити их бројевима 178, 179, 180,—208.

Моле се читаоци да ову погрешку поправе.

КЊИГА ЈЕДАНАЕСТА

СМРТ ЛУДВИКА XVI.

Ставље партија у моменту парнице Лудвика XVI. — Карактер и мисаљ чланова министарства овога доба: Ролана, Паша, Дебрија, Гира, Женана и Кланјера. — Подробности о животу краљевске породице у кули Тамиза. — Почетак дискусије о спадању код суд Лудвика XVI; решава добаљ о томе: мњење Сен-Жиста. — Теме и оскуђице у животним измешавањима; подробности и нитак политичко-финансии. — Беседа Робеспијерова о судству краљу. — Бонвент доктрине да не се судити краљу. — Хартије најаве у говедјем вршаку. — Прави исхјат Лудвика XVI. у Конзултју. — Сукоб мњења и интереса за трајања ове парнице: узимајући Лажбиница. — Подносијач херцега Орлеанског: предлог да се проглаши. — Истинска парница Лудвика XVI. — Негова одорава. — Бурне добаје у Јирондисту. — Јирондисти предавање апела на народ: мњење посланика Озье; беседа Робеспијерова; беседа Вердеона. — Стапање читава. — Лудвик XVI. проглашен је за краља и постјел за смрт, без апела на народ и без одлагања извршења процеса. — Подробности о дебатах и о гласању. — Ублажење посланици Ленељетија-Сен-Фарго. — Уобичаје у Паризу. — Лудвик XVI. кратка је са својим породицом: његови последњи тренутни у заповеди и на ешафоду.

Почетак парнице Лудвика XVI приближао се и партије чекају спремне да се том приликом огледају, да обелодане своје намере и да се узајамно дефинитивно упознају. Нарочито се пазило на Јирондисте не би ли код њих опазили ма најмањи покрет сажаљења, те да их окриве за ројализам ако би се показали дирнути величином несреће.

Јакобинска партија, која је у личности Лудвика XVI гонила монархију, беше постала

Ставље партија
у моменту
парнице Луд-
вика XVI.

Новембар 1792 јача и у опште моћнија без сумње, али је још имала противу себе јаку опозицију у Паризу, и нарочито у осталој Француској. Она је владала у престоници преко свог клуба, преко општине, преко срезовა, али средња класа беше се поново охрабрила и противстављала јој је још некакав отпор. Пошто је Петион одбио избор за мёра, велику већину добио је био лекар Шамбон, и примио се противу своје воље дужности која је мало одговарала његовом умереном и ни мало амбициозном карактеру. Овај избор доказује колика је још била мोћ буржоазије у самом Паризу, коју је она имала у много већој мери у осталој Француској. Поседници, трговци, све најзад средње класе, беху заступљени и у општинским одборима, и у окружним саветима, и у народним удружењима, и слали су адресе већини Конвента у којима су захтевали умереност и обаире на законе. Многи Јакобински под-одбори осуђивали су главни одбор њихов и захтевали су да ње искључи из друштва Марат, а неки од њих захтевали су чак да се искључи и Робеспијер. Најзад, из округа Ушћа Роне, Калвадоса, Финистера, Жиронде, кретоше се поново федеристи, који, не чекајући на декрете као и за 10. август, дрећоше да бране Конвент и да осигурају његову независност.

Војска не беше још у рукама Јакобинаца; штабови и војна организација потискивашу

их још из ње. Међу тим они беху засели у *Новембар 1792* војном министарству. Слаби Паш беше им отворио врата овог министарства, и чланови њиховог клуба беху заменили све старе функционаре у том министарству. У одељењима овога министарства беше настала општа мешиавина. Нови функционари долазили су у канцеларије у прљавој одећи, тумарали без послени по свима канцеларијама, међу њима беше их много ожењених свештеника, која је увео у ово министарство Одуен, Пашов рођак и такође ожењени свештеник. Један од начелника овог министарства беше неки Хасенфратц, „парвени“,* као и толики други, који су у својим високим положајима показивали велику демагошку усрдност. Тако су се постепено обнављале све гране војне администрације, и, у колико је то било могућно, и сама војска пушена је једном новом класом људи и новим погледима. И тако, док су Ролана мрзели, Јакобинци су волели и хвалили Паша. Хвалили су његову благост, његову скромност, његову велику способност, противстављали су их општини Ролановој, коју су звали охолост. Ролан у истини беше сасвим затворио врата свога министарства за Јакобинце. Мотрити да се не ремете одређени односи међу уставним телима, вра-

*Доминикане
Јакобинца у
војном мини-
старству. Сла-
боћ Паша.*

* Човек који је дошао на какав виши положај случајен, или згодом, или излучен од кога, најчешће без своје личне вредности за то.

Пр.

1*

Новембар 1792 ћати у границе оне који се од њих удаљују, одржавати јавни мир и ред, мотрити над народним удружењима, бринути се о животним намирницама, заштићавати трговину и личну својину, то ће рећи старати се о свој унутрашњој администрацији државе, — беху огромне функције Роланове, које је он вршио ретком енергијом. Сваког дана он је дизао свој глас противу општине, гонио њене злоупотребе влашћу, њено расципање, њено изашиљање комисарâ; он је задржавао њену кореспонденцију, као и кореспонденцију Јакобинаца, и па место њихових бесних писама слao је своја писма пуна умерености, која су свуда чинила најбољи ефекат. Он је мотрио над свом својином емигрантâ која је припадала држави, старао се веома о животним намирницама, угушивао је нереде због њих, и кад год је могао није пропустио употребити закон и силу да се одупре револуционарним страстима. Јасно је колика је разлика морала бити у очима Јакобинаца између Паша и Ролана. И породице ова два министра доприносиле су да ова разлика буде осетљивија. Жена и кћери Пашове ишли су у клубове, у срецове, долазиле су чак у касарне федеристâ, које су хтели придобити, и одликовале су се некаквим сокачким јакобинијамом од супруге Роланове, углађене и поносите, и нарочито окружене оним бе-

Енергија
Роланова.

седницима који беху онако сјајни а толико Новембар 1792 мрски.

Паш и Ролан беху два човека око којих су се груповали у савету (министарском). Клавијер, министар финансија, премда се Карактер осталых министров. често завађао са свима осталим министрима, због крајње раздражљивости свога карактера, прилазио је увек Ролану кад се стиша. Лебриј, слаб, али по својој просвећености одан Жирондистима, радио је много са Бриссом; и Јакобинци, називајући овога интригантом, говораху да је он био господар целе владе, јер је помагао Лебрину у његовим дипломатским пословима. Гара, посматрајући партије са некакве метафизичке висине, задовољавао се тиме да о њима казује свој суд, и није држао да је кадар сузијати их. Изгледало је да се он није сматрао за обавезана да помаже Жирондистима, јер им је износио њихове погрешке; своју инверцију износио је и представљао као праву мудрост. Међутим Јакобинци нису имали ништа противу такве неутралности једнога тако одличнога духа, сматрали су је као драгоцену корист за себе, и награђивали је похвалама. Најзад, Моник, математичар, истакнути патриота, мало расположен према у неколико празним теоријама Жирондистâ, угледао се на Паша, пустио је Јакобинце да завладају и његовим министарством, и, не одричући се Жирондистâ којима је дуговао за свој положај, примао

Новембар 1792. је хвале од њихових противника и делио популарност с министром војним.

Дакле, имајући у Пашу и Монжу два за себе погодна министра, и у Гара једног индиферентног идеолога, али у Ролану непомирљивог противника, који је имао на својој страни увек Лебрина и Клавијера, а често и остale министре, Јакобинска партија не беше још господар владе, и понављала је свуда да се ново стање разликује од старога само у томе што нема краља, и да је оно, сем тога, онај исти деспотизам, оне исте интриге и оне исте издаје. Она је говорила да ће Револуција бити дефинитивно завршена тада тек, кад буде уништен тајни аутор свијутих махинација и свијутих отпора који је затворен у Тамплу.

Живот краљевске породице у Тамплу.

Види се, из довде реченог, каква је била моћ партија и какво је било стање Револуције у моменту кад је отпочета парница Лудвика XVI. Овај владалац становao је, са својом породицом, у великој кули Тампла. Општина, у чијој је руци била оружана снага и полиција у престоници, чувала је и Тампл, и краљевска породица била је подложна њеној мрачној, неспокојној и мало женерозној пласти. Ова несрећна породица, над којом су стражарили људи веома нижи од оних који су заседавали у Конвенту, није могла очекивати ни умереност ни обзире које образованост и углаженост изазињују увек према несрећи. Најпре

је беху сместили у малу кулу; затим су је Новембар 1792. преселили у велику, јер се је нашло да ће у овој бити чувана сигурније и лакше. Краљ је заузимао један спрат, а принцеze са децом беху смештени у другом. Допуштено им је било да се преко дана састају и да заједно проведу последње тренутке свога живота у затвору. Само један слуга беше добио дозволу да буде код њих у том затвору: то је био верни Клери, који, пошто је избегао из сече од 10. августа, беше се вратио у Париз да служи у несрећи њиховој оне које је пре тога служио кад су били у сјају њихове смрти. Он је устајао зором, и трудио се да код своје госпоштине замени ону множину слугу која их је некада служила. Доручковало се у девет сајати у соби краљевој. У десет сајати сва породица искупаљала се код краљице. Лудвик XVI. занимао се тада васпитавањем свога сина. Најпре му је казивао неке стихове Расинијеве¹⁰⁷ и Корнељове,¹⁰⁸ а затим му давао прва знања из географије, којом се он бавио усрдно и успешно. Краљица, са своје стране, бавила се васпитањем своје кћери, а затим занимала се са својом зајом ручним женским радом. У један сајат,

¹⁰⁷ Jean-Baptiste Racine — један од најславнијих француских поета-трагичар. Родио се у La Ferté-Milon-у 21. децембра 1639, умро у Паризу 26. априла 1699. *Пр.*

¹⁰⁸ Pierre Corneille — највећи француски поета-трагичар и један од твораца класичке комедије. Родио се у Руану 6. јуна 1606, умро у Паризу 1. октобра 1684. *Пр.*

Новембар 1792 кад је било лепо време, сва породица извођена је у врт да се надишне ваздуха и да се мало прохода. При томе пратили су је више општинских стражара и војних часника, и, како кад, она је у њима кадикал сусретала лица благог и човечног изгледа, а кадкал сурова и презирућих погиједа. Мало култивирани људи мало су и женерозни, такви људи не мire се одмах са величином како је оборена. Ваља замислити грубе не просвећене раденике као власнике ове породице, који се узајамно прекоревају што су тако дуго трпели њену власт и силу и трудили се за њен раскош и сјај, па ће се разумети какве су ниске освете они морали вршити по кадкал над њом! Често су краљ и краљица слушали ужасне речи, и налазили, на зидовима у двориштима и у ходницима, изразе мржње коју је стара влада често заслуживала, али за коју ни Лудвик XVI, ни његова супруга нису дали никаквог повода ни узрока. Међутим за утеху било им је што су кадикал наилазили на пролазне изразе интересовања, и они су наставили своје жалосне шетње због своје деце, којој оне беху веома потребне. За време док су забринути и ожалошћени пролазили кроз двориште Гампла, они су видели на прозорима суседних кућа гомилу старих поданика још оданих својим господарима, који су долазили да посматрају узани простор у коме је био затворен оборени монарх. У два

Новембар 1792 сахата шетња се свршавала, и доношен је Новембар 1792 ручак. После ручка, краљ се мало одмарао; за то време, његова супруга, његова сестра и његова кћи радије су у тишини, а Клери, у другој соби, забављао је принца играма које су биле за његово доба. После тога читало се штогод у присуству свију, вечеरало се затим, и после вечере сваки је одлазио у своју одају, после мучног опроштаја, јер им је увек било тешко растајати се. Краљ је после тога читао више сахати. Монтескије,¹⁶⁹ Бифон,¹⁷⁰ историчар Хим,¹⁷¹ Угледање на Исуса Христа,¹⁷² неки латински и

169 Charles de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu — славни француски публициста. Родио се у замку de la Brède, близу Бордоа, 18. јануара 1689.

Најзначајнији су му списци:

Les Lettres persanes — дело, штампано у Холандији 1721, некома великог реформаторског значаја. Све најхле државне управе, религије и социјалне економије у доба пре Револуције, изнесене су у том делу необично уочљиво и осмејале безобзирно. Кардинал Флери, први министар Француске у то доба, толико је био раздражен тим делом Монтескијеним, да-му је, ма да је овај анома жеље да постане члан Академије, то сметао све дотас док је год овак, да би ту своју тоју жељу постигао, ижељујући неко надање тога свог дела, у коме је избачено све оно што је кардинала могло срдити. Так после тога ушао је Монтескије у Академију, у којој је архас своју приступину беседу 24. јануара 1728.

После тога путовао је по Германији, Угарској и Италији, прелазио и у Нгулеску, и по повратку из ове, после две године ради у замку de la Brède, публиковао је дело: Considerations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains (1784.) — „un chef-d'œuvre de composition et de style; готово све што је у том делу, изваживе доказује.“ — вели Henri Martin (T. XV., p. 408.).

Ово Монтескијево дело само је један одломак величога дела његовог: L'Esprit de lois (1748.), које Henri Martin заређује као: „un de plus grands monuments du XVIII. siècle“ (T. XV., p. 407); и на другом месту као: „livre sans modèle et digne de son épitaphe (Proleme sine matre creatam).“ (T. XV., p. 408.).

Новембар 1792 италијански класици, беху његова свакодневна лектира. За време свога бављења у Тамплу он је прочитао две стотине педесет свесзака.

Henri Martin карактерише Монтескија овако: „Предусретљив и добар према свакоме, али и умерен и уздржљив према свему и свакоме, он је осуђивао и зло и заблуду, час проридућом иронијом порамисте, час свечаном обзивљивошћу судије, а највећи устајао противу њих са раздражењем личног покријатеља, као што је то чинио Волтер. Све његово интелектуалне и моралне особине и одлике, као и изважније арте његове правилне философије, поносите и овилске, биле су смешено складне..... Дух и разум, карактерна је особина његова, док је код Волтера упоредо стојала, и истинама се чак, и страст; може се рећи шта више, да је код њега страст била на првом месту, а дух и разум биле су му само оружје за његову неуморну радљивост. Волтер није схватио да се може знати анала ради, и инсанити мишљења ради. Монтескије му је био у том попледу права противност. Одјакан у критици мисли и веровања, Монтескије се у то доба дивио стварима, и респектовао је љакте као такве, што код Волтера није било; он је био много мање од његовог салон и расположење да проповеда о надмоћности садашњости над прошлочињу, и савремене разнотежености над мундуком простотом стварија. Више заузет љактима истог идејама, више политичар него метафизичар и, уз то, већи метафизичар од свију својих савременика, он је вољео историју не ради, да одреди и изнесе њене резултате *à l'origine*, а не да у њој преназади докије за какву унапред постављену тему; — искључиво његова особина и одлика у XVIII. веку. У историји њега су парохијски интересовали закони, као израз генција народâ..... Сви партизани чистог политичког и религијског деспотизма, све партије, од пре једног века — демократи и аристократи, републиканци и установни испархисти, конзервативни школе зване историчке и социјалистичке, — све имају свој почетак и основ у Монтескију; али ревубликанци парохијско често су заборављали шта му дугују, и веома су га лако уступили својим противницима; вазало је држати га се чвршће, јер већа половина његове дуже лима припада.“

„Монтескије је био човек политичке слободе, као што је Волтер био човек толеранције, слободе мисли.“ (Г. XV., р. 365.—428.).

Пр.

¹²⁰ Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon — славни француски природњак и писац. Сматра се и цени као једни од највећих генија, којими се Француска справио поноси. Родио се у једном старом шампињском замку близу бургундијске насеље de Monthard, 7. септембра 1707.

Аутор је анатомите и чувене „*Histoire naturelle, générale et particulière*“ коју је отпочео публиковати 1749. Последње својске

Такав беше живот овог монарха за време ^{Новембар 1792} његовог жалосног заточеништва. Враћен у приватан живот, он се беше одао свима својим врлинама, и учинио се заслужан поште свију

овога знаменитог и огромног дела његовог — свега 36 дебелих свесзака *in-4°* — публиковање су после његове смрти, у 1789. Веома су значајни делови ове њихове Природне Историје: „*Theorie de la Terre*“ и „*Époques de la Nature*,“ који су му назутили гоњење од стране попова.

Ма да је учествовао у пословима Академије Наука још од 1733, изабран је за члана њеног тек 1. јула 1752., на три године после појаве врлих свезака његове Природне Историје. 25. августа 1753, држал је своју приступну беседу на тему о стилу, у којој је, између остalogа, рекао ово: „*Le style c'est homme*“ (стил је човек). „Стил није никако друго до израз токија мисли.“ „Стил вазда да изазује мисли, а не да ређа речи.... Само најећи чине основу стила: хармонија је речи само споредни додатак стила.... Стил је у толикој лепши, што је вели број истине које он износи.“ Он није вољeo кратке периоде, кратке и одесочне изразе, и такво начин писања викао је: „*le style asthmatique*.“ Мислеши и компетентнији људи његова доба слагали су се са овим његовим љемењем о стилу. Грин, и. пр. у свом извештају о овој чуленој сединији Академије рекао је, да је Академија у Би- фону узела себи учитеља писања.

Као природњак, *Henri Martin* карактерише га овако (Т. XVI., р. 40.): „Био је предвиђео, изазвао и припремио све доказије напрек геологије и осталих природних наука, а нарочито оне истерионске палеонтологије с помоћи којој им је Гумјер открио целу једну творевину сарађењу у утроби земљинији. Може се рећи да су у Би-фону били испуњени они велики природњаци који су прославили ову науку у XIX. веку и поред свог ризалитета: и они који га инчују признавали, као и они који су га признавали као свог учитеља, имају свој почетак и основ у њену, као што су сви модерни метафизичари постали од Декарта. Ако му је око и дрхтало па запосним висинама метафизиз, он је јасно видио простор спољнег света, и храм који је подигао Природи остало за увек предмет дивљења људи, ма да му је светишице у облику.“ Уро је у Паризу 16. априла 1788.

Пр.

¹²¹ David Hume — чувени инглески философ-моралиста и историчар. Родио се у Единбургу 1711; умро у истој вароши 26. августа 1776. Највеће му је књижевно дело Историја Шкотске (1754—1761.), које је преведено и на француски језик. Пр.

¹²² Imitation de Jésus Christ — књига је, која се појавила у почетку XV. века. То је најпотпунија теорија о аскетизму. Пр.

Новембар 1792 часних срдаца. Његови непријатељи чак, видјећи га тако проста, тако мирна, тако чиста, нису могли да се одбране од некаквог не-војног узбуђења и беху расположени да због врлине овога човека опросте му његове погрешке као владаоца.

Опрезе неје је
предузела
општина.

Општина, крајње неповерљива, употребљавала је опрезе које су затворенима биле веома досадне. Општински часници нису испуштали из очију ни једно лице из породице краљеве све док не легну спавати, када су најзад пристајали и допуштали да се врата затворе. Тада су уз врата сваке собе намештали постелју на којој су проводили ноћ, да на тај начин спрече излазак из ње. Сантер са својим штабом осматрао је сваког дана целу кулу, и о тој својој смотри подносио редовне рапорте. Општински часници који су заповедали стражом склопили су неку врсту савета, који је стално заседавао у једној соби у кули и одатле, договорно, издавали су све заповести и одговарали на све захтеве затвореника. У почетку било је у затвору мастила, хартије и пера за писање; али убрзо све то било је одузето, као и сва разна сечива која су се налазила код апсеника — ножеви, бријачице, маказе, перорези — која су тражена и одузимана од њих начином најбезобзирнијим и најгрубљим. За принцезе је било веома тешко што су тиме биле лишене прибора за шав, и нису могле више

Новембар 1792 поправљати своје одело које је већ било у доста рђавом стању, пошто од доласка њихова у Тампл не беше обнављано. Готово све што је било у дворцу за личну употребу краљеве породице, било је уништено. Супруга инглеског амбасадера послала је краљици рубље, а општина, по захтеву краљеву, набавила га је за сву породицу. Што се тиче одела, ни краљ ни краљица нису ни помишљали да га захтевају; да су га захтевали, они би га без сумње добили. Што се тиче новца, у септембру дата је била сума од 2000 франака за ситније издатке; али после тога није им ништа више давато на тај циљ, јер су се бојали да тај новац не буде злоупотребљен. Администратору Тампла дата је била једна сума, и он је из ње набављао затворенима разне ствари које су им биле потребне и које су они морали искати од њега.

Нетреба преувеличавати махне људске природе, и предпостављати да су чувари краљевске породице намерно хтели, због простачке никакве удружене са беснилом фанатизма, да је муче оскудицама, те да на тај начин што јаче осети губитак своје прошле величине. Неповерење било је једини узрок што им је по штогод одказивано. Јер, док им због страха од комплота и саобраћаја са лицима ван Тампла беху одобрили само једнога слугу за послугу у затвору, употребљене су биле

Новембар 1792 многе слуге да им справљају храну. Тринаест кухињских слугу радило је у кухињи, која је била у близини куле. Извештај о трошковима Тампла, веома уљудни и обазриви према затворенима, у којима се хвали њихова уменост, у којима се Лудвик XVI. брани противу ниских прекора да је веома радо пио, ови поузданци извештаји казују да су издатци за стоби испели за два месеца 28745 динара. Док је у кухињи радило тринаест слугу, само једноме било је допуштено да улази у затвор да помаже Клерију при послуживању затворених кад су за столом. Затвор увек подстиче на домишљања и довиђања! и Клери је, подстакнувши осетљивост овог његовог помагача, успевао по кадикад те су у Тамплу звали шта се ван њега догађа. Од уаштених крили су се увек спољни догађаји. Представници општине давали су им само оне журнале који су јављали о победама Републике, и који су им због тога убијали сваку наду.

Да би знали шта се догађа напољу, Клери беше измислио једно доста вешто средство, којим јеовољно успевао. Средством својих веза које он беше удесио, он је учинио те је био изабран и плаћен један продавац новина на улици, који је долазио под прозоре Тампла и, под изговором ради продаје новина, казивао пролазећима, али из свега гласа, најважније дневне новости које су у њима.

Клери, по споразуму, долазио је у уговорено новембар 1792 време код истог прозора под којим је овај викао, бележио шта је чуо, и увече, кад је краљ био већ у постељи и кад му је он намештао завесе око постеље, саопштавао му шапатом шта је тога дана чуо и дознао на тај начин. Такав беше положај ове несрћне породице која је с престола пала у затвор, и начин којим се досетељива усрдност једнога верног слуге њеног борила са мрачним неповерењем њених чувара.

Одбори најзад поднеше свој рад о парници Рад одбора о парници Лудвика XVI. Лудвика XVI. Дифриш-Валазе (Dufriche-Valazé) беше поднео први извештај о радњама којима се терети монарх, и о документима који их доказују. Овај извештај, сувише дугачак за читање до краја, беше наштампан по наредби Конвента и раздан његовим члановима. 7. новембра, посланик Мел (Mailhe), говорећи у име законодавног одбора, поднео је извештај о великим питањима која беху искрла због овог процеса:

Може ли се судити Лудвiku XVI.?
Који ће му суд судити?

То беху два главна питања која отпочеше да занимају духове, и која су их дубоко узбудила. Одмах је било наређено да се извештај о тим питањима штампа. Преведен на све језике, и растурен у великом броју егзemplара, овај извештај био је разнесен на све стране по Француској и Европи. Дис-

Новембар 1792 кусија о њему беше одложена до 13., противно мињу Било-Варена, који је хтео да се одмах и акламацијом реши питање о стављању под суд.

Спремала се је и приближавала последња борба између идеја Уставотворне Скупштине и идеја Конвента; и ова борба морала је бити у толико бешња, што је од њенога завршетка и резултата зависила судба — живот или смрт — једнога монарха. Уставотворна Скупштина била је по својим идејама демократска, а по својим осећајима монархијска. И тако, док је с једне стране уређивала државу у свему као Републику, с друге стране, због своје оданости и својих обзира према Лудвiku XVI, беше задржала краљевство са атрибутима које је налазила да је у реду оставити му, остављући при системи регулисани феудалне монархије. Наследност, извршна власт, учешће у законодавију власти, и нарочито неприкосновеност, прерогативе су које се признају престолима у модерним монархијама, и које прва Скупштина беше оставила владајућој кући. Учешће у законодавију власти и извршна власт права су и власти које могу бити пространије и уже, и које нису у толикој мери есенцијалне одлике модерне краљевине као наследност и неприкосновеност. Наследношћу осигурано је не прекидно и природно трајање краљевства, а неприкосновеност ставља га ван домашаја

ма каквог напада у лицу свакога његовог Новембар 1792 наследника; обе, дакле, ове прерогативе, укупно, чине, с једне стране, његову трајност која се не прекида, а с друге стране, његов заклон противу ма какве каштиге. Осуђено да ради само преко министара, који одговарају за свој рад, краљевство се може напасти само у лицу његових агената, и на тај начин има се тачка противу које се може ударац управити и напети без да се њиме краљевство колеба. Таква је феудална монархија, постепено мењана у времену, и прилагођена слободи до које су модерни народи успели да дођу.

Међутим Уставотворна Скупштина беше извесно ограничење у ову неприкосновеност краљеву. Бегство у Варен, предузећа емиграната, беху је навели на мисао да министарска одговорност није довољна гаранција за народ противу свију погрешака краљевства. Због тога она је предвидела случај кад би монарх стао на чело какве непријатељске војске у циљу напада на Државни Устав, или кад се не би опирао, на начин *формалан*, сличном предузећу покушаним и учињеном у његово име. У том случају, она је објавила да краљ не подлежи суђењу по обичном закону за издају, већ се забављаје; сматра се да је абдиковао на краљевство. Тако стоји од речи до речи у закону који је она о томе донела. Предлогом да

Новембар 1792. прими Устав, који је она учинила краљу, и краљевим примањем Устава, учињен је уговор који се опорицати не може, и Скупштина је узела на себе свечану обавезу да личност монарха сматра као свету.

Пред таквом обавезом био је Конвент, кад је одлучивао о судби Лудвика XVI. Али ови нови уставотворци, искупљени под називом конвентоваца, нису држали да их установе њихових предходника обавезују ма на шта, онако исто као што се и они нису сматрали за обавезане старим установама феудализма. Полет духова био је тако нагао, да су закони од 1791. изгледали тако исто абсурдни генерацији од 1792., као што су они од XIII. века изгледали генерацији од 1789. Конвентовци су дакле сматрали да их не веже један закон који су они ценили као абсурдан, и изјаснили су се противу њега онако исто, као што се Скупштина Сталежа беше изјаснила противу закона о три сталежа.

Дискусија о стаљежу Лудвика XVI. под суд. У самом почетку дискусије, 13. новембра, истакло се две системе један другој противне: једни су бранили неприкосновеност, други су је абсолютно одбацивали. Промене у идејама беху толике, да се ни један члан Конвента не усушиваше да брани неприкосновеност као нешто што би било добро само по себи; и они чак који су били за њу, бранили су је само као ранију одредбу која је монарху осигуравала извесну корист која се

има сматрати као његова законита тековина, новембар 1792. и која му се не може спорити без повреде једне народне обавезе. Па и међу овима било их је веома мало који су бранили неприкосновеност са гледишта да је народ на њу пристао и обавезао се; и Жирондисти, шта више, били су противу ње са овог гледишта. Међутим они нису узимали учешће у овој дебати, и хладно су посматрали дискусију која се развијаше између ретких партизана неприкосновености и њихових многобројних противника.

„Пре свега“, говораху противници неприкосновености, „да обавеза каква вреди, вაља да онај који се обавезао има права да се обавеже. Но, народ није властан да се одрече суверенства нити да га отуђи или уступи ма на какав начин, и према томе не може се обавезивати за будућност. Народ може, одређујући неприкосновеност, ставити тиме извршну власт ван домаћаја удараца законодавне власти; ово је једна политичка мера опрезе и сигурности, која је појмљива у системи Уставотворне Скупштине; али, ако је он њоме учинио краља неприкосновеним за сва уставна тела, он га њоме није могао учинити неприкосновеним и за себе, јер се он не може никада одрећи права и власти да све чини и све хоће у свако доба; ово право и ова власт чине његову свемоћ, од које он није властан да се одрече, нити

Система про-
тивничких непри-
косновености.

Новембар 1792 „Да је отуђи или уступи ма на какав начин; „народ dakле није могао обавезати се према „Лудвiku XVI., и противу њега не може се „истицати једна обавеза коју он није могао „узети на себе.“

„Затим, ваља, предпостављајући чак и да „је таква обавеза могућна, да је она узајамна. „Али, она то није никад била од стране „Лудвика XVI. Овај Устав, на који он сада „хоче да се ослони, он није никада хтео; он „је непрестаћо протестовао противу њега, „и непрестано је радио да га обори, не само „унутрашњим конспирацијама, него и гвожђем „непријатеља. Какво право има dakле он да „се на њу позива и да се њиме користи?“

„Ако се најзад узме да је ова обавеза и „могућна и узајамна, она ваља да није ап- „сурдна па да вреди, а за њу се баш то не „може да каже, јер: неприкосновеност је „појмљива односно свију актова који се могу „видети и ценити и за које одговара какав „министар у место краља. За све такве акте „гаранција је у министарској одговорности, „и неприкосновеност, пошто не значи и не- „каштиковање, није абсурд. Али за све тајне „акте, као што су скривене завере, везе „и споразуми са непријатељем, издаје, које „не премаподписује никакав министар нити „за њих одговара? И ти акти, и ако су „најозбиљнији и најпреступнији, зар да остану „некаштиговани! То је немогућно, и ваља

„признати да краљ, неприкосновен за све Новембар 1792 акте своје администрације, није то и за „тајне и преступне акте који прете народ- „ној безбедности. Тако исто, скупштински „посланик неприкосновен је за све своје зако- „нодавне радње, какав амбасадер тако је исто „неприкосновен за све своје дипломатске по- „слове и радње, али ни онај ни овај нису „то за све остале радње у њиховом приватном „животу. Неприкосновеност има dakле своје „границе, и има тачака на којима личност „краљева престаје бити неприкосновена. Речи „ће се да је збацивање с престола одређена „каштига за лукавства и неверства за које не „одговара ни један министар? то значи, да „је просто одузимање власти једина каштига „монарху, за све његове тако ужасне злоупо- „требе њоме! Народ који би он издао, који „би предао гвожђу туђина, и свима бедама „у исто доба, ограничио би се да му каже: „Одступите. То не би била никаква осуда, „и један народ не може бити у толикој мери „дездак према себи самом, да пусти некашти- „гован злочин учинијен противу његове егзи- „стенције и његове слободе.“

„Потребна је,“ додаваху ти исти бесед- „ници, „потребна је доиста некаква већ по- „зната каштига, одређена у каквом ранијем „закону, да би се могла применити за какав „преступ. Али зар не постоје обичне каштиге „за издају? Зар те каштиге нису исте у свима

Новембар 1792 „законима? Зар монарх није обавештен, моралом свију времена и свију места, да је издаја злочин; и законодавством свију народа, да се овај злочин каштигује највећом каштигом? Потребан је, сем кривичног закона, суд. Али ето сувереног народа који уједињава у себи све власти — судску као и законодавну, као и ону да гради мир или објављује војну; он је овде са свом својом свемоћи, са својом универзалношћу, и нема ни једне функције коју он није властан и кадар да изврши; овај народ то је Конвент који га представља, са мандатом да све чини за њега, да га освети, да га конституише, да га спасе. Конвент је дакле позван и властан да суди Лудвiku XVI; он има за то дољну моб; он је најнезависнији, најузвишенији суд, какав оптужени може само да пожели; и сем својих партизана, или непријатељевих плаћеника, какве би судије монарху можда биле потребне, он не може желети боље судије. Истина је да ће исти људи и тужити га и судити му. Али, ако се у обичним судовима, чија се радљивост креће у никој свери личних и приватних интереса и грешака, ове две функције одвајају једна од друге, зато, да се тужби одузме свака помоћ оних који су на њеној страни, у општем народном савету, који је изнад свију интереса, изнад свију личних побуда, ове предохране нису потребне. Народ не може да греши,

Новембар 1792 „и посланици који га представљају имају у себи и његову непогрешљивост, поред његових правâ и власти.“

„И тако,“ настављају противници непријатељевости, „пошто обавеза која је уговорена 1791. не може да везује суверенство народно, пошто ова обавеза није узајамна, и пошто у осталом она садржи једну абсурдну одредбу, по којој издаја остаје некаштигован, она је потпуно иштавна, и Лудвик XVI. може бити узет на одговор. Што се тиче каштиге, она је била позната у сва времена, она се налазила у свима законима. Што се суда тиче, он је у Конвенту, који има све власти — законодавну, извршну и судску.“ Ови беседници захтевају дакле, заједно са одбором: да се суди Лудвiku XVI, и да му суди Народни Конвент; да избрани комисари саставе акат, у коме ће бити изложено све чиме се он терети; да он лично пред Конвентом дà свој одговор на тај акат; да му се одobre саветодавци за одбрану, и да, одмах после његовог одговора, Конвент изврши своју пресуду поименичним гласањем.

Брањиоци непријатељевости нису оставили ни један од ових разлога без свога одговора, и побијали су целу систему својих противника.

„Тврди се,“ говораху они, „да се народ није система брања-
лаца неприја-
тељевости. могао одрећи свога суверенства нити напуштити право да каштигује атентат учињен

Новембар 1792. „противу њега; да неприкосновеност, која је „одлучена у 1791., везује само дотично зако- „нодавно тело, али не никако и народ. Пре „свега, ако је истина да се суверенство на- „родно не може напуштати ни отуђити на „никакав начин, као и то да му се не може „спречавати да обнавља своје законе, истина „је такође и то да се мoh његова не про- „теже и на прошлост; тако, оно не може „учинити да оно што је било престане то „бити; оно не може никако спречити ефекте „закона које је оно донело, нити учинити да „оно што су они завршио пресудили буде „поништено; оно може за у будуће објавити „да монарси неће бити више неприкосновени, „али, за прошлост, оно не може спречити „да они то не буду, јер их је оно огласило „за такове; оно нарочито не може кварати „обавезе које је узело на себе према тре- „ћима, за које је оно постало проста странка „по томе већ што је са њима уговорано. И „тако дакле народно суверенство може се „обавезати за неко извесно време; оно је то „хтело на начин апсолутан, не само за зако- „нодавно тело, коме је оно забранило сваку „судску радњу противу краља, но и за себе, „јер би политички циљ неприкосновености „био промашен, кад краљевство не би било „постављено ван домаћаја ма кога то било, „и према уставним властима и према самом „народу.“

Новембар 1792. „Што се тиче оскудице узајамности у из- „вршењу ове обавезе, све је било предвиђено. „Оскудица верности према овој обавези била „је предвиђена самом том обавезом. Сви начини „показати се неверним према тој обавези ис- „купљени су и представљени у једном само, „најозбиљнијем од свију — објави рата народу, „и клаштигују се збацивањем с престола, то ће „рећи раскинућем постојећег уговора између „народа и краља. Оскудица узајамности није „дакле разлог, који може ослободити народ „од дате већ неприкосновености.“

„Обавеза је дакле била стварна и апсолутна, „заједничка за народ и законодавно тело; „оскудица узајамности била је предвиђена, „и не може бити узрок ни повод за пони- „штављање те обавезе; остаје, најзад, да се „види да, у монархијској системи, ова оба- „веза није никако неразумна, и да она не „може пасти због абсурдности. Доиста, ова „неприкосновеност није остављала, ма шта „да се је рекло, никакав злочин некаштиго- „ван. У домаћају су министарске одговор- „ности сви акти, јер краљ не може ни конспи- „ровати, као што не може ни владати, без „агената, и према томе народни суд има увек „своју жртву. Најзад и они тајни злочини, „који се разликују од јавних преступа у адми- „нистрацији, били су предвиђени и каштигују „се збацивањем с престола, јер се свака кри- „вица краљева сводила, у овом законодавству,

Новембар 1792. „На престанак његових функција. Противу тога наводило се да збаџивање с престола „није каштига, да је оно само одузимање оруђа које је монарх злоупотребљавао. Али у системи у којој личност краљева мора бити „неприкосновена, оштрина каштиге није оно „што је најважније; стварни значај има само „њен политички резултат, и овај је резултат „постигнут одузимањем власти. У осталом, „зар губитак првог престола у свету није „каштига? Зар се без ужасног бола губи круна „која се рођењем добила, и с којом се живело, под којом смо били обожавани два десет година? За срца одгајена у највишим редовима, зар ова каштига није равна смрти? У осталом нека је ова каштига и веома блага, она је таква по извесној изричној одредби, и једна недовољна каштига у каквом закону не може бити узрок његове ништавости. Усвојено је, у кривичном законодавству, да све празнине тог законодавства иду у корист оптуженог, јер се погрешке јачају не могу товарити на врат разоружаном слабијем. И тако дакле ова обавеза која вреди и која је апсолутна, нема у себиничега абсурдног; њоме није уговорено ни одређено никакво некаштиговање; и за издају има у њој каштиге. Нема дакле потребе прибегавати ни природном праву, ни народу, јер је јединим рацијум законом већ одређено збаџивање с престола. Краљ већ испашта под

„овом каштиgom, без пресуде ма каквог суда, Новембар 1792. већ по поступку једином могућном — по-стupku народне побуне. Лишен престола у овом моменту, ван сваке могућности да чини ма шта, Француска не може ништа више да чини противу њега, сем да предузме полицијске мере за његову сигурност. Нека га протера са своје територије ради своје властите сигурности, нека га задржи чак, ако хоће, до закључка мира, или нека га остави и пусти да постане човек, одавши се труду и бригама приватног живота: то је све што она треба и што она може да чини. Није дакле потребно састављати суд, нити бавити се испитивањем о правима и власти Конвента у том погледу: 10. августа све је било свршено за Лудвика XVI. 10. августа он је престао бити краљ; 10. августа он је узет на одговор, суђен, збачен, и све је било свршено између њега и народа.“

Такав беше одговор партизана непријателјности својим противницима. Према појму о народном суверенству у то доба, њихови одговори беху основани и исправни, а сва мудровања законодавног одбора била су само вешто удешени софизми, лукави и противни истини.

Видеће се шта је говорила и једна и друга страна у редовној дискусији о тој ствари. Али, узбуђеност духова и страсти изазвала је други један систем и једно друго мисање.

Новембар 1792. Међу Јакобинцима и у редовима Монтане већ се питало да ли је потребна дискусија, суђење, одређен поступак најзад, да се скине с врата оно што се зове један тиранин, који се наоружао и који пролива народну крв. Ово мњење имало је свој ужасни орган у младом Сен-Жисту (Saint-Just), оштром и хладном фанатику, која је за двадесет година размишљао о некаквом сасвим идеалном друштву, у коме би владала апсолутна једнакост, простота, озбиљност и неодољива сила. За дуго пре 10. августа он сневаше, у дубинама своје туробне интелигенције, о овом неприродном друштву, и дотерао је својим фанатизмом до оне крајности људских мњења, до које је Робеспијер дошао тек својом мржњом. Новак у Револуцији, у коју тек беше ушао, без икаквог учешћа у свима борбама, погрешкама и злочинима дотле, он је стао у редове Монтанара ради због својих ватрених мњења, допадао се Јакобинцима због своје државности, пленио је Конвент својим талентима, али, међутим, још не беше стекао гласа у јавности. Његове идеје, које су увек добро примане, али не и увек разумеване како треба, имале су сав свој ефекат тада тек кад су, због Робеспијерових плаџијата, посталаје приступније маси, биле јасније и уочљивије.

Он је говорио после Морисона (Morisson), најусрднијег браниоца неприкосновености, и, не употребљавући личне нападе противу својих

Извесе
Сен-Жист.

Новембар 1792. противника, јер још не беше имао кад да показиваше се у почетку срдит само због ситничарства Скуштине и неискрености, лукавства, у дискусији о том питању.^{*)} „Шта!“, рече он, „ви, одбор, његови противници, сви ви мучите се да пронађете форме по којима ће се судити том бившем краљу? ви се трудите да од њега начините грађанина, да га уздигнете до те висине, да би могли наћи законе који би се могли применити на њ! А ја, напротив, ја велим да краљ није грађанин, да њему треба судити као непријатељу, да се противу њега ваља борити а не судити му, и да, пошто он није ништа у оном уговору који ујединију Французе, поступак за суд над њим није никако у закону који вреди за остале грађане, него у закону за расправу међународних спорова.“

Сен-Жист је, дакле, гледао на ову парницу не као на питање правде и суђења редовног, него као на питање ратно. „Судити краљу као каквом грађанишу! таквом захтеву“, рече он, „чуди ће се хладно потомство. Судити, то значи применити закон; закон, то је одредба правних односа: какви правни односи могу бити између човечанства и краљевства?“

„Владати, то је већ само по себи атентат, узурпација коју ништа не може да оправда,

^{*)} Седница од 13. новембра.

~~Новембар 1792.~~ „за коју је народ крив кад је трпи, и противу које је сваки појединац властан да устане. Не може се владати невин; држати то, веома је велика будалаштина. Ваља поступати са том узурпацијом онако исто као што краљеви поступају са својом тако званом влашћу. Не чини ли се прекор спомену Кромвеловом зато, што је узео на себе власт Карла I? И, доиста, обожица су били једнаки узурпатори; јер, кад је какав народ толика кукавица да допусти над собом владу тирана, та влада прање је првога који је дочека, и није светија, законитија на глави једнога него на глави другога!“

Прешавши на питање о формама, Сен-Жист види у њему само нове и нелогичне заблуде. Форме у овој парници нису ништа друго до хипокризија; није то поступак који је оправдавао све познате освете народа према краљевима, него прање силе противу силе.

„Једног дана,“ повише он, „чудиће се да су у XVIII веку били мање напредни него у доба Цезарово: у то доба овај тиранин био је убијен у сред сената, при чему двадесет и три удараца ножем беху једини формалност и слобода Рима беше једини закон.“¹⁷³ А данас суди се са свима обзирима

¹⁷³ После срећној завршених војни у Европи, Азији и Африци, који су резултати били овоје Галије, Египта, Понта и Нумидије, вратио се Цезар у Рим у триумфу, 46. до Хр.

Награда срећном победиоцу била је: диктатура за 10 година; цензорство и решавајући глас у Сенату.

„човеку убици једног народа, ухваћеном на ~~Новембар 1792.~~ делу!....“

Гледајући на ово питање не са обзиром на Лудвика XVI. но сасвим са друге једне тачке гледишта, Сен-Жист устаје противу мекоте и осетљивости духова, који штете, вели он, велике ствари. Живот Лудвика XVI. за њега је ништа; њега узбуњује дух судија Лудвикових који они обелоданањују; њега дира мерило које они дају сами о себи. „Људи

Не дирајући у старо републиканско уређење државе, нови диктатор настао је да повећа и појача утицај државне власти, у дојаком лицу: да друштвене слојеве и редове стајоки, моралне и споји; и, да државу окрепи и ојача.

Маск је остављен њен дотадашњи утицај из послове државе управе, али су улични нереди и беснице страпаки, који су до њега били стапни пратиоци тога утицаја, морали престати.

Увођењем својих људи у Сенат, и повољњем броја чланова његових на 900, Цезар га је сасвим подчинио своме личном утицају.

Власт конзула, едилј и преторј, ограничена је.

Да ограничи и во могућности сасвим истисне партијски утицај на супеље, Цезар је узео на себе прање да, као врховни народни трибуј, пешти пресуде судова, и за военову расарану дотичних спорова и парница установио је код највиши суд под својим председништвом.

У његовим је рукама била врховна помоћница над војском, у којој је одржавао најопштију дисциплину.

За паплату и прибрђе државних дужбина установљен је парочити ред државних службеника, над којима је вођен најопштији надзор.

Озим мерама Цезар није успео да у уништи корупцију, која баш у то доба беше достигла чудновате размере, нарочито у Риму: али је провилажама, које су стечеље под самоволјом својих власника и под окорељашу капиталиста, учинио велико добро. На њима се није гледало више, као дотле, као на туђинске, ослајеве и подјармељене области, и оне су се иза тога савла с Римом у чарс државни организам, који је кадар био да траје још неколико, и поред најстранијих политичких потреса који су доцније спровали Рим.

Идуће године, 45. до Хр., Клај Помпеј, старији син Великог Помпеја, устаје у Шпанији противу Цезара, у намери да на-

Новембар 1792 „који се спремају да суде Лудвiku имају да оснују Републику, а они који се ма колико брину о томе да каштига за једнога краља буде правична на злаку, неће никад основати Републику..... Од кад је поднесен извештај о овом питању, настала је некаква колебљивост. Сваки гледа на ову парницу краљеву са свога личног гледишта: једни, изгледа, боје се, да доцније не испанштaju

стази борбу која је смрт његова оца била прокинута. Цезар дођо са у Шпанију и у крвавом боју код Мудије, у коме је овај Помпеј напао своју смрт, угуши овај устанак, и врати се у тријумф у Рим. Овај догађај повећао је и још јаче истакао његову власт. Његова статуа стављена је поред статуја ранијих римских царева; у седници Сената намештена је за њега парчица златна *sellā cinctus*; од тога доба стављан је његов лик на новац.

Основивање римских колонија у областима вак Италије и на покрајинама државе; оснивање и подизање вароши Јуноније на рушевинама Картиге; обновљење Коринита; спремо за проековање коринтске земљезељаве; заштитљивање и помагање људима и велетима; састављање библиотеке; спреме за израду потпуног зборника законâ; — послови су и предузећа велике и трајне предности и огромнога значаја, којима је Цезар од тога доба покљањао парочиту највишу и бригу.

Народ је осећао колико му добро чини истинска чврста и снажна али и очинска најлончена рука Цезареза, али је реч „Република“ још заносида многе. Многи су још и поред горког покушава, веровали у могућност Републике. И сам Цицејон, који се клањао пред Цезаром, није могао да се отресе успомене на најданију слободну римску државу.

За Цезара се може рећи пре да је био охол него скројан. Свестан своје личне вредности и својих личних часлауга за државу, он је снуда имао са ламброрији венцем на глави и одведен у пурпурно оддео; сем тога, сенаторе је примао седећи на свом златном царском престолу. Цар де факто, он је хтео да има и титулу цара. Завер је противу његова живота спречила је оставарење те његове жеље баш у моменту, кад се је спремао да је оствари. (44. до Хр.).

Елемената непријатељски расположених према Цезару било је доста. Међу овима беше их највише ових, који су непрестано гајили нају из успостављање старог римулијансог уређења државе; уз ове биле су све присталице Помпејеве; најзад ових и јединима и другима придружиле су се све оне присталице Цеза-

„за своју храброст; други се нису никако *Июнвембар 1792* одрекли монархије; трећи се боје примера врлине који би био веза за јединство....“

„Ми се сви узајамно оштро осуђујемо, ја, ћу рећи чак беспо; ми размишљамо само о томе како ћемо да умеримо и ублажимо енергију народа и слободе, међутим ошти непријатељ оптужује се тек узгрed, и сваки, било због слабости, или што је и сам учес-

реје, чију амбицију он није могао или није хтео да задовољи. Душа завере био је К. Касије Лонгин (Caius Cassius Longinus). Бинша присталица Помпејева, који је после пораза код Фарсале стао на страну Цезареву, показивао му се веран и одан, али та у души мрао јато што га је обзној са положаја Римског Претора. Међутим завереници је требао човек, који ће споји учењем идеју завери да ћа карактер начелни — државнички. Такав човек био је у то доба М. Јуније Брут (Marcus Junius Brutus), потомак старе чувене линије Брутова. син сестре Катонове Серасље, личност чиста, светла и свуда уважена. И он је био присталица Помпејева, и ако му је овај убио оца, али после Фарсале прешао је на страну Цезареву, који га је примио са расиреним рукама и од тога доба обасијао га не прекидно знацима и доказима најчистијег пријатељства и љубави. При свем тој, завереници успу да га отрију од Цезара и правику на своју страну и ставе на чело завере, подсећајући га неистрано на традицијено држење његових предaka према узураторима.

Завереници реше да 15. марта изврше своју намеру — да Цезара убију у сред Сената.

Тога дана, пако је Цезар дошао у Сенат и сео у свој престо, присталици му се поклонија Тиције и стане га молити за милост свог брату који је био у прогонству. Цезар га одбије. Тада приступе Цезару и остали завереници и опуле га молити за милост брату Тицијевом; овај последњи спусти се па колена пред Цезаром и тим покретом, као слутјино, сникне му тогу с раменâ, што је био уговорени знак за напад. У том моменту, Сервилије Каска, који је стајао позади Цезара, дагне ногу и удари га њиме у леђа; све остале убице околе једних Цезара и насрну на његовима. Видећи међу њима и свога љубљеног Брута, Цезар покрије главу својом тогом узвишишши: „Зар и ти, мој сине!“

Пак је мртав код подноја статуе Помпејева, после 23 ударца подзема. (Рим. Начало, распростране и паде восьмиде монархији римљана. А-ра Вильјема Великога. Т. II., стр. 282.—294.).

Новембар 1792 „ник у злочину, обазире се и уклања да „учини први удар.“

„Грађани, кад су се у римском народу, „после шест стотина година трајања врлине „и мразоти према краљевима, кад су се у Ве- „ликој Британији, после смрти Кромвелове, „опет појавили краљеви и поред њихове енер- „гије, каквом се добру могу надати од нас „добри грађани, пријатељи слободе, видећи „да секира дрхе у нашој руци, и да један „народ, у првим данима своје слободе, рес- „пектује спомен на своје окове? Какву Ре- „публику хоћете ви да оснујете у сред наших „личних распри и бораба и наше опште сла- „бости?... Ја не губим никако из вида да „ће дух којим ће се судити краљу, бити онај „исти којим ће се основати та Република.... „Мера ваше философије у овом суђењу биће „такође мера ваше слободе у Уставу!“

Било је међутим духовна, мање фанатизо-
ваних од Сен-Жиста, који су се упињали да
према спорном питању заузму положај пра-
вилнији и исправнији у опште, и да Скупштину
склоне да то питање посматра правичније.
„Уочите,“ рекао је Рузе (Rouzet), (седница
од 15. новембра), „прави положај краљев у
„Уставу од 1791. Он је истакнут пред на-
„родно представништво да с њиме ривалише.
„Зар није природно што је гледао да поврати
„што више од власти коју је изгубио? Зар
„му нисте ви сами одредили тај положај и

„тиме га изазвали да се на њему бори са Новембар 1792
„законодавном влашћу? Е лепо! у тој борби
„он је био побеђен; он је сад сам, разоружан,
„оборен пред двадесет и пет милиона људи,
„и убијством тога побеђеног тих двадесет
„и пет милиона људи стекли би један непо-
„требан им кукавичлук! У осталом,“ додаде
Рузе, „зар Лудвик XVI. није угушио у свом
„срцу, више но ма који суверен у свету,
„ону трајну тежњу истаћи се над осталима,
„тежњу која испуњава срца свију људи!
„Зар он није, у 1789., добровољно жртво-
„вао један део своје власти? Зар се он
„није одрекао од једног дела оних права,
„која су његови предходници допуштали себи
„да врше? Зар он није уништио робство
„у својим доменима? Зар он није позивао
„у свој савет министре-философе, и чак и
„оне емпирике које му је јавно мњење ука-
„зивало? Зар он није сазвао Скупштину Ст-
„лажа, и повратио трећем сталежу један део
„његових права?“

Фор (Faure), посланик Дољње Сене, пока-
зao се још храбрији. Сећајући се држања
Лудвика XVI., он се беше усудио да изазове
успомене на њ. „Народна воља,“ рекао је
он, „могла би бити оштра противу Тита,¹⁷⁴

¹⁷⁴ Прослављено се разорењем Јерусалима и покорењем Јудеје,
која се беше побунила противу тиранске римске управе баш у
оно доба (70. г.) кад је његов отац, Тит Флавије Веспасија, за-
избран био за Императора.

Новембар 1702. „као и противу Нерона,¹⁷⁵ и она би им могла наћи злочине, ма то били само они који су учињени над Јерусалимом. Али где су злочини које ви приписујете Лудвiku XVI? „Ја сам пажљиво слушао све што је овде прочитано противу њега; и у свему томе

По оштој исција војске и народа наследно је свог оца на престолу, 79. г., па коме је, својом готовешу и уменешу да свакога храбри и утјеши, стекао завидан назив: *утјеша рода лудскога*.

Као први грађанин у држави, император се држал законом као светиње, одржавао је и истицало значај сената, и старао се да буде скаком пример и утјед у штедњи, правдичности и радљивости.

Судба му је зар била да у његово време Провијенце писаше на Италију многе беде. Најпре је велики део Рима изгорео у пожару, који је трајао три дана; затим је дошла некаква парализа болест, која се распострела по целој Италији и покосила многе хиљаде жртава; најзад, па овом, дошла је ерупција Везува, која је разорила и засула неколико суседних му нароши и села. Тада је том његовом ерупцијом разорена и засута чуvena стара Помпеја, (24. августа 79. г.), чији је гроб, готово сак, данас откопан, те јој се остатци виде.

Пр.

¹⁷⁵ Домиције Нерон, наследно је на пристолу, 51. г., свога отчуха Тиверија Клаудија Нерона. Невладац у сваком ногајду и, уз то, звер-човек у правом смислу те речи, који није презасао да дигне своју крвожедну руку у слоту учиног и племенитог учитеља, славног стојника-философа Сенеку, и, чак, па своју рођену матер Агрипину, зато што нису одобравали његова невластина и његове злочине. Првоме је заповедио да сам себи просече жиле, да му прв источе, а матер су му убили по његовој наредби, коју је дао по настојањану његове разндратне жене. Желећи да задиви свет, наредио је да се запали Рим са сасетири страсе. (10. јула 64. г.). Ватра је трајала шест дана, а Нерон гледао је тај огроман пожар са Мененатове куле декларујући оно нешто из Илијаде где је реч о разрезују Троје. Овај овој злочину учинио је још већим тиме, што је обедио хришћане да су они запалили Рим, и због тога напустио их њих раздражене уличне руље, које су их хватале и појаутиле тестером, бацале у љомљана зверовима у цирку, мазале смозом и памле за осветљење императорских вртова.

Зверстви, разндрат и раскош, и због ових претеране дажбине из грађаве, испрасли су са свим страсење не само у грађави и у војсци; и кад је Јулије Бидеко, узраник Галије, развио застапу устанка, одавала су му се све пропиније и пела Ита-

„ја сам нашао само слабост човека, који се Новембар 1792. слепо одаје надама које му се дају да не повратити своју стару власт; и ја тврдим да су сви монарси, који су умрли у својим постељама, кривљи од њега. Чак и добри Лудвик XII,¹⁷⁶ жртвујући у Италији педесет

лија. На страну устанка станови и сопат, и прогласи за инвератора Гајбу, изабраника Бидексовог, а Нерон отгласи да је непријатељ отаџства и пошаље за њима потера. Некакав роб, кад је чуо да се приближује потера, пружио је Нерону нож, жељећи тиме да га избаци од срама да буде јавно потубљен. Тиранин је најпре склевао, али над се је потера сасвим приближила он је сјурио нога себи у груди (68. г.) са узвиком: „Баквог вентма губи свет.“

Нерон је последњи владац од десе Јудија Цезара. (Гим. д-ра В. Вагтера. Т. II. стр: 399—403.).

Пр.

¹⁷⁶ Родио се у Блоа, 1462. Син је Карла, херцега Орлеанског. Наследио је из француског престола Карла VIII, који је остао био без деце, као представник побочне линије Валоа-Орлеанске. 1498.

Да спречи сваки непријатељски покрет противу себе, он је, дошаоши на престо, предузрео сваје старе непријатеље речима: *Краљу Француском не приличи, нити је часно за њу, да се сести за сваје херцега Орлеанског.*

Народу је учинио све могућне олакшице, уништавајући нево-требне порезе и дажбине.

У судству је занео корисне реформе. Забрањио је продајавање судских земаља и давање под замак судских такса и дажбина, и ублажио је казне.

Олим својим мудрим и женироздним поступцима стекао је даскали изван *Народни Отак*, који му је дали Скупштина Стаскх, 1506.

У односима смејија са суседним и даљим државама показивао се мање обазрив и мање скрупулозан.

Да осигура Француској Бретању, којој је Ана од Бретање, удовица Карла VIII, била једини законити наследник, он се ожени њоме.

И поред свију злодерија које је починио у Италији* (због ратова за херцегство Миланско, на које је он подигао драјо по својој старини), вели Наполеон Бонапарт, „Лудвик XII. иако је симпатичан краљ, са осећајем правдичности, брижљив за свој народ, и штедњи. Он је сличан Ханију IV, изузевши његову наглост. Као и онај, он је имао мудре и одрешите изреке, у којима со јасно истичао галски дух. Једна је од тих његових изрека ова: „Добар краљ, то је краљ тврдица. Ја више зелем бити смешни куртезанин, него тегобан народу.“ (P. Larousse). Пр.

Новембар 1792 „Хиљада Француза због своје личне свађе, „био је хиљаду пута већи злочинац од њега. „Цивилиста, вето, избор својих министара, „жене, сродници, куртизани, то су саблазни „Капетове! и какве саблазни! Ја позивам „Аристиду, Ешкету;¹⁷⁷ нека ми они кажу „да ли би њихова чврстине издржала таква „искушења. Своје принципе или заблуде, „према којима ја мерим и ценим све ово, „ја оснивам на срцу слабих смртних. Уз- „дигните се дакле на целу висину суве- „ренства народног; разумите колико таква „моћ ваља да је великородушна. Позовите „Лудвика XVI., не као кривца, него као Фран- „цуза, и реците му: Они који су те некада „подигли над све, и назвали те својим краљем, „збацују те данас; ти си им био обећао да „ћеш бити њихов отац, и ти писи то био.... „Иоправи, својим врлинама као грађанин, „твоје држање као краљ.“

У претераној егзалтацији духова, сваки је нагињао да посматра спорно питање са дружи-
чије тачке гледишта. Фош (Fouchet), овај
уставни свештеник који се беше прославио
у 1789., зато што је на предикаоницу изнео
говор Револуције, питао је: да ли друштво

Реч уставног
свесненика
Фоша, који је
хтено ухидане
смртне казне.

¹⁷⁷ О Аристиду види слеску II., стр. 233., 101.
Ешкет је философ-стојник, из првог века хришћанске ере.
Родио се у Хијерополису у Фригији. Незнат је како је, и којим
поводом, доведен у Рим и учињен робом љубимца Нероновог
Балеаридита. Протонство свију философа из Рима, под Домини-
јаном, 90. г., ослободило га је овога робства. (P. Lagoissee.).

Pr.

има права да одређује смртну казну.*¹⁷⁸ „Има новембар 1792
„ли друштво права,“ рекао је он, „да одузме
„човеку живот који му оно није дало? Оно
„ваља, без сумње, да се брани и одржава;
„али стоји ли у истини да оно не може то да
„чини друкчије сем убијајући кривце? И ако
„оно може то да чини и на друге начине,
„зар нема права да те начине употреби?
„Ова истина нарочито је применљива,“ додао
је он, „на случај о коме је сада реч, више
„но ма на какав други. Шта! ви намеравате
„да жртвујете Лудвика XVI. ради народног
„интереса, ради утврђења тек настале Репу-
„блике! Али хоће ли од удара, који ће њега
„погодити, умрети и сва његова породица?
„Према системи наследства, зар краља не
„замењује одмах некакав други? Зар се ви
„смрћу Лудвика XVI. курталисавате правâ,
„које цела једна породица сматра као своју
„вековну својину? Уништење једнога само
„безкорисно је дакле. Напротив, оставите у
„животу садашњег шефа те породице, који
„затвара прилаз свима осталима; оставите
„га да живи у мржњи коју он улива свима
„аристократима, због своје колебљивости и
„својих уступака; оставите га да живи са
„гласом слаботиње, под срамотом његовог
„пада, и ви ћете имати да га се бојите мање
„нега ма кога другог. Пустите овога збаченог

*.) Седница од 18. новембра.

^{Новембар 1792.} „краља нека лута по великому простору ваше Републике, без оне пратње некадашње величине која га је окружавала; покажите колика је ситница један краљ, кад је остављен самом себи; покажите дубоко презрење према успомени на опо што је он био, и ви се не ћете имати вишег бојати од те успомене; ви ћете дати људима велику лекцију, ви ћете учинити за Републику, за њену безбедност и развијење, вишег него проливањући крв која није ваша. Што се тиче сина Лудвика XVI,“ дода Фош, „ако он може постати човек, ми ћемо од њега начинити грађанина, као што је то постао млади Егалите.¹⁷⁸ „Он ће се тући за Решублику, и ми се не ћемо бојати да ће мајдан само од војника Републике бити на његовој страни, ако би га спопало лудило да захте да постане издајник отаџбине. Покажимо тако народима да се ми не бојимо ничега; подстакнимо их да и они чине то исто; да сви заједно саставе европски конгрес, да збаце своје суверене, да пусте ова слаба бића да влаче свој мрачни живот по Републикама, и да им чак даду мале пензије, јер ова бића

¹⁷⁸ Херцег од Шартра, доцније краљ — под именом *Луј-Филиппа*, син *Луја-Филипа-Јосифа*, херцега Орлеанског, о коме је донде било спомено на више места у овој историји. Придео *Егалите* дала је Париска општина овоме последњем, оку, на предлог свога правобраниоца Маниела, 15. септембра 1792., поједом избора његовог у Народни Конвент, и врзовала га од тога доба: *Филип-Клодите*.

^{Новембар 1792.} „немају оне способности које се теку под ^{Новембар 1792.} притиском потребе бринути се за свој хлеб и стећи га! Дајте dakле велики пример уништења једне варварске казне. Уништите овај неправичан начин проливања крви, и нарочито одвикните народ да је пролива. Стварајте се да ублажите у њему ону жеђ, коју би зли људи хтели да распале те да се послуже њоме да поколебају Републику. Имајте на уму да варвари траже од вас још сто педесет хиљада глава, и да им, пошто им будете дали главу краљеву, не ћете моћи одказати ничију вишег. Спречите злочине који ће за дуго колебати Републику, безчастити слободу, успорити напредак, и смештати развијање среће света.“

Ова дискусија трајала је од 13. до 30. новембра, и изазвала је опште узбуђење. Они који се још не беху павили на нов ред ствари, и који су задржали некакав спомен на 1789., на доброту монархову, на љубав према њему, нису могли да појме да овај краљ, наједанпут прометнут у тиранина, буде изведен на губилиште. Допуштајући чак његове споразуме са туђином, они су приписивали ову погрешку његовој слабости, његовој околини, његовој неодољивој љубави за наслеђену власт, и помисао на срамну казну узбуњивала их је. Међутим они се не уснувају да отворено устану у одбрану Лудвика XVI. Скорашња опасност којој смо били изло-

Новембар 1792. жени инвазијом Прусском, свуда распрострањено мњење да је двор био тајни повод овог напада на наше границе, беху изазвали раздражење противу несрећног монарха, противу чега се нико не усуђиваше да устане. Сваки се задовољавао да се одупире онако у опште опима који захтеваху освету; представљали су их као подбадаче нереда, као септембрите, који хоће да покрију Француску крвљу и рушевинама. Не спомињући поименце Лудвика XVI., захтевана је умереност према побеђеним непријатељима. Препоручивала се опреза према хипокритној енергији, која, представљајући се да брани Републику убиствима, теки само да је подјарми терором, или да је компромитује пред Европом. Жирондисти нису још узимали реч. Њихово мњење нагађало се, у толико пре што се није знало, и Монтанја, да би имала повода да их оптужује, тврдила је да они хоће да спасу Лудвика XVI. Међутим они се још не беху одлучили о тој ствари. С једне стране, одбацујући већ прикосновеност и сматрајући Лудвика XVI. као саучесника у туђинској инвазији, а с друге, узбуђени пред једном великим несрећом, и склони да се у свима приликама одупру насиљу својих противника, они нису знали на шта да се одлуче; и нису прекидали своје двосмислено и претеће ћутање.

Друго једно питање узбуњивало је у овом моменту духове, и пааивало је такве исте

Чутање Жирондиста у питању о парници Лудвика XVI.

пемире као и оно о коме је била раније реч: Новембар 1792. то питање беше о животним намирницама, које је било узрок и повод раздору у свима епохама Револуције.

Видели смо већ колико је бриге и мука чинило ово питање Бајљију и Некеру, у прво доба Револуције од 1789. Исте тешкоће извише у још већој мери на крају 1792., праћене најопаснијим покретима. Застој у трговини предметима који не спадају у класу преко потребних може јако нашкодити индустрији, и у даљој последици утицати на радичку и занатлијску класу; али кад наступи недостатак жита, које је прва и најпречна потреба, пемире и нереди настају одмах. Зато је стара полиција и сматрала бригу о животним намирницама као своју, као о предметима који се највише дотичу јавног мира.

Жита је било у 1792; али је време задржало жетву, а поред тога вршидба је била одложена због оскудице радних руку. Међутим највећи узрок оскудице не беше ни једно од тога двога, но сасвим нешто друго. У 1792. као и у 1789., оскудица сигурности, страх од пљачке на путовима, и притешњавања на пијацима, одбијају пољопривреднике да доносе своје производе. Одмах се је повикало да је храна закупљена у циљу спекулације. Нарочито се викало противу оних богатих пољопривредника које зваху аристократима, и чије сувише простране земље ваљаше.

Рђаво становље
относно живот-
них намир-
ница.

Узрок
оскудице.

Новембар 1792 говораху, поделити. Што су се више узбуњивали противу њих, тим је мање било расположења и готовости појављивати се на пијацама, и оскудица је због тога постала већа. И асигнати су допринели, са своје стране, да настане оскудица. Многи пољопривредници, који су продајали зато само да накупе новца, нису хтели гомилати код себе један несталан папир, и представљаху да чувају своју храну. Сем тога, попито жита биваше из дана у дан све мање а асигнати све више, несразмера између овога знака и ствари увећавала се непрестано и скupoћа је постала све осетљивија. Као што се то обично догађа кад је оскудица, сваки, из страха, жури се да се снабде што више; породице, општине, влада, чинили су знатне куповине, због чега је хране било све мање на пијацама и скupoћа све већа. У Паризу, нарочито, општина је учинила једну веома озбиљну и веома стару погрешку: она је купила жито у суседним окрузима, и продајала га испод цене, у двојаком циљу: да олакша народу и да се још више популарише. Последица је овога била да су се трговци, који ту конкуренцију нису могли да издрже, повукли са пијаце, а сељаци, привучени ниском ценом, пожурише се да узму и однесу један део животних намирница које је полиција накупила по скучу цену. Ове погрешне мере, које су потекле из погрешних

економских идеја и из амбиције за прете- Новембар 1792
раном популарношћу, убијају трговину, која нарочито беше потребна Паризу, где је требало нагомилати на малом простору много већу количину хране но ма на ком другом месту. Узроци оскудице беху дакле веома многи: на првом месту страховање пољопривредника који не излажају на пијаце, затим скupoћа коју су изазивали асигнати, журење са свију страна да се нагомила код себе што више хране, и најзад мешање Париске општине, која је својом моћном конкуренцијом сметала трговини.

Лако је погодити какве су мере, у сличним тешкоћама, морале да предузму оне две класе људи које представљају суверенство Француске. Ватрени духови, који су дотле хтели да спрече и одклоне сваку опозицију уништавајући опозиционаре; који су, да би спречили конспирације, поубијали све оне које су држали као своје противнике; — ти духови налазили су и држали да постоји само један начин да престане оскудица — сила. Они су хтели да се пољопривредници натерају силом да изиђу на пијаце, и да се натерају да продају своје производе по цени коју ће одредити општине; да се храна не разноси из места своје производње, и да се не гомила у амбарима оних које називају њеним закупцима. Они захтеваху дакле да продајци хране морају доћи на пијаце, да се

Предложен
српствати
да престане
оскудица.

Новембар 1792 одреди највећа цена по коју се храна сме продавати, да се храна не разноси из места своје производње, најзад да се продавци хране покоре тим њиховим захтевима, не због свим обичне тежње за добити, но из страха од казне и смрти.

Умерени духови желели су, напротив, да се трговини допусти да слободно настави свој посао, одклањајући све оно што плаши пољопривреднике да налазе па пијаце, остављајући им одрешене руке у одређивању цене за своје производе, привлачећи их на пијаце осигураном слободном и корисном разменом продуката на њима, допуштајући пренос хране из једнога округа у други, те да се помогне и онима који не произведе жито. Они дакле беху противни такси и ма каквим ограничењима и забранама, и заједно са економистима захтеваху потпуну слободу трговине храном на целом простору Француске. По мњењу Барбара, довольно обавештеног у овим стварима, они су захтевали да се извоз у туђину оптерети извозном таксом која ће се повећавати кад цена храни буде скакала, те ће тако отежавати извоз у приликама кад је храна потребнија у земљи. Администрацији су допуштали да се меша у ову ствар само толико, у колико је то потребно да осигура храну за непредвиђене и у опште ванредне случајеве. Они су хтели да се поступа оштро само противу оних који насрћу

на пољопривреднике на путовима или на Новембар 1792 пијацама; најзад они су били противни свакој казни у погледу трговине, јер страх може бити средство за стегу, али он није никада био средство за радљивост; он укочује а не доживљава људе.*)

Кад накеа год странка постане надмоћна у држави, она гради владу, и убрзо улази у све тежње и обичне предрасуде сваке владе и усваја их; она хоће да потискује унапред све ствари пошто по то, и прибегава за то сили, као каквом средству употребљивом за све и свашта.**) Отуда је и дошло да су ватрени пријатељи слободе нагињали и тежили запретним системама — наклоност и тежња свију влада, и да су имали као своје противнике оне који су, умеренији, хтели не само слободу у циљу, него и у средствима, и који су захтевали сигурност за своје непријатеље, обазривост и пажљивост у поступку при суђењу, и абсолютну слободу трговине.

Жирондији су дакле истицали и заступали све системе, које су мислени духови измислили противу административне тираније; али ови нови економисти имали су сада пред собом не владу која се снебива и зазире сама од себе, као некада, и противу које је јавно мњење, но духове описане идејом народног спаса, и који су држали да је сила

*) Курсив је преводиоач.

**) Курсив је преводиоач.

Новембар 1792 употребљена за тај циљ само израз тежње добру.

Овом дискусијом дошло се до оштрих личних прекора: Ролан оптуживаше из дана у дан општину да рђаво рукује животним намирницама, и да их поскупљује, смањујући им цену из гаште тежње за популарношћу. Монтанјарди одговарали су Ролану, оптужујући га да злоупотребљује знатне суме које су одобрене његовом министарству за куповину хране, да је постао шеф закупаца, и да се начинио правим диктатором Француске, дочевавши се животних намирница.

Прави пенири
из западу, иза-
зивани оскуди-
цем и одано-
мту вери.

Док се о овој ствари диспутивало у Скупштини, у неким окрузима почели су се бунити, а нарочито у округу Ере-и-Лоаре. Сељаци, подстакнути оскудицом хлеба, подбадањем свештеника, пребациваху Конвенту да је он узрок свему злу; и док су се жалили на њега зато што није хтео да таксира храну, оптуживаху га у исто доба да је хтео да обори религију Камбон беше узрок овој последњој оптужби. Страсно заузет за економију у свему што се није дотицало рата, он је објавио да ће се укинути издатци за веру, коју ће плаћати они који буду желели да им се пева служба Божија. Побуњеници похиташе да објаве да је вера пропала, и по значајној контрадикцији, они пребациваху Конвенту, с једне стране, умереност у питању о животним намирницама, а с друге стране, наглост у погледу вере. Два

члань, изјаслана од Скупштине, нађоше у окolini Курвиља скуп од више хиљада сељака, наоружаних вилама и ловачким пушкама, и беху принуђени, под претњом да ће их побити, да подпишу таксу за храну. Конвент није одобрио овај њихов поступак. Он је објавио да су они дужни били погинути а не пристајати на то, и обори таксу коју они беху подписали. Беше послата оружана сила да ове скупове растера. Тако су отпочели немири на западу, због оскудице и оданости вери.

На предлог Дантоне, Скупштина, да утиша народ на западу, објави да није имала намеру да обара религију, али је одбила да се одреди највећа цена по којој се храна може и сме продавати (максимум). И тако, још одлучна и постојана у сред тих бура, и задржавајући довољну слободу духа, већина Конвента изјаснила се за слободу трговине и противу запретних система. Ако се дакле добро погледа на све што се у то доба догађаше у војсци, у администрацији, у парници Лудвика XVI., видеће се ужасан и значајан призор. Ватрени људи прегонили су и хтели су да обнове целокупан склоп војске и администрације, да би из њих удаљили страшљивце и сумњивце; они су хтели да употребе силу противу трговине, да јој не допусте да престане, и да ужасним осветама застраше свог непријатеља. Умерени људи, напротив, бојали

Скупштина од-
бавије макси-
мум који су
предложили
Монтанјарди.

су се да растроје војску обнављајући је, да Новембар 1792. убију трговину употребљујући противу ње принудна средства, да узбуне духове употребљујући насиље; али њихове противнике раздраживао је чак и овај страх њихов од свега тога, и они су у толико јаче наваљивали да остваре своју намеру да све обнове, да све силом истерају, да све каштигују. Такав беше однос у овом моменту левице према десници у Конвенту.

Седница од 30. била је веома бурна, због жалби Роланових противу погрешака општине у погледу поступка са животним намирницама, и због извештаја комисарâ изаслалих у округ Ере-и-Лоаре. Кад се отпочну подробно износити и описивати каква зла, онда долази на памет и износи се у једанпут све што им је предходило. С једне стране, спомињане су сече, бунтовнички списи; с друге стране, указивано је на колебљивости, остатке ројализма, уздржавање и спречавање народне освете. Марат је говорио и изазвао је ошту ларму. У сред те ларме узе реч Робеспијер, да предложи, рече, једно средство, јаче од свакога другог, за повраћај јавнога мира, средство које ће повратити у Скупштини непартајничност и слогу, које ће уступкнути непријатеље Народног Конвента, које ће ухутикати све пасквиланте, све ауторе плаката, и потрти њихове клевете. „Које је,“ повикало се, „које је то средство?“ Робеспијер одго-

Робеспијер
предложе скрт
краљу, дао лек
противу смију
зала.

РОБЕСПИЈЕР

Новембар 1792. вори: „То је осудити сутра тиранина Французâ на казну одговарајућу његовим злочинима, и уништити тако тачку око које се искупљају сви конспиратори. Прекосутра ви ћете одлучити о животним намирницама, а одмах идућег дана за овим одредићете основе за слободан Устав.“

Дискусија
о парници
Лудвика XVI.
одређена је за
3. децембар

Овај начин, у исто доба охол и лукав, износити средства за спас и то таква противу којих је била десница, подстакао је Жирондисте, и принудио их да се изјасне о великим питању ове парнице. „Ви говорите о краљу,“ рече Бизо; „за немире криви су они који хоћеју да га замене. Кад буде дошло време кад снажни ваља да се изјасни о његовој судби, ја ћу знати то учинити оштрином коју је он заслужио; али сада овде није реч о томе: реч је о немирима, и они су настали због анархије; анархија долази због невршења законâ. Ово невршење законâ трајаће дотле, докле год Конвент не буде ништа чинио за осигурање реда.“ После Бизаа изиђе одмах на трибину Лежандр и преклињаше своје колеге да се ману сваких личних напада, да говоре и расправљају само о народној ствари и о бунама које ће, пошто немају никакав други циљ да спасу краља, престати одмах како њега не буде више. Он предложи dakle Скупштини да одлучи, да се сва исказана и срећена мишљења о тој парници донесу на председнички сто, да се

штампају и раздаду свима члановима, и да Децембар 1792. се затим реши треба ли судити Лудвiku XVI., не губећи време у слушању дугачких беседа. Жан-Бон-Сен-Andre (Jean-Bon-Saint-André) повиche да чак нису потребна ни ова предходна питања, и да треба одмах изрећи осуду и одредити облик каштиге. Конвент најзад усвоји предлог Лежандров и нареди да се сви говори о тој ствари штампају. Дискусија о њој одложена је за 3. децембар.

3. захтевало се да свију страна да се приступи ствари, да се среди оптужни акат, и да се одреди поступак по коме ће се ова парница изводити. Робеспијер захтева реч, и премда је било одлучено да се сва мњења штампају а не читају, он добије пристанак да га саслушају јер је он хтео да говори не о парници, него противу ње, и за осуду без суђења.

Он је тврдио да, отпочети о чему год правилну парницу, значи допустити да се о спорним питањима може говорити за и против; а допустити ово последње, значи допустити и сумње о спорним питањима, и чак и одлуку о њима повољну за оптуженог. Према томе, ставити злочин Лудвika XVI. у категорију питања која се имају претресати и расправљати путем правилне парнице, значи оптужити Парижане, федеристе, све патријоте најзад који су извршили револуцију од 10. августа; то је оправдати Лудвika XVI.,

Реч
Робеспијерова.

Лепембар 1792 аристократе, туђинске силе и њихове манифесте; то је једном речју објавити краљевство за невино а Републику као кривца.

„Погледајте и на то,“ рече Робеспијер, „колико су дрски постали непријатељи слободе, од кад сте ви изнели ту сумњу! У августу, присталице краљеве криле су се. „Да се је ма ко усудио да их узима у заштиту био би каштигован као издајник..... Данас, они дижу главу дрско; данас су Париз и окрузи преплављени њиховим охолим и врећајућим списима; људи паоружани и позвани у ове зидове без вашега знања, противно законима, учинили су те ова варош одјекује бунтовним крицима, и захтевају некаштиговање за Лудвика XVI! Остаје вам још само да и овај простор у коме смо ми отворите онима који држе за своју част да га бране! Шта говорим ја? данас има и народних мандатара, који су на страни Лудвика! Говори се и за и против њега! Пре два месеца ко је могао и помишљати на то, да ће овде бити питање о томе да ли је он неприкосновен? Али,“ додаде Робеспијер, од кад је грађанин Петион предложио једно озбиљно питање, које је требало бити расположено засебно, а то је: да ли се краљу може судити? доктрине Уставне Скупштине избиле су поново овде. О злочина! о стида! трибуна француског народа одјекивала је похвалама Лудвиру XVI! Ми смо слушали

Лепембар 1792 да се хвале врлине и добра дела овога тирана. И док смо имали највећу муку да отимамо најбоље грађане од једне пренагђене неправичне одлуке, ствар овога тирана сматра се као толико света, да се хоће и захтева да се она претреса и расправља попајљак и са свима обзирима, и под погодбама некакве нарочите слободе за ту разправу. Кад би се ми повели за онима који га хвале, ова парница трајала би више месеци, она би дочекала и пролеће, кад деспоти намеравају да нас сви и једновремено нападну. Какве би тада настале згоде за конспираторе! Какве би повољне прилике настале за интригу и аристократију?“

„Праведно небо! грозне хорде деспотизма спремају се да поново раздиру утробу наше отаџбине у име Лудвика XVI! Лудвик се бори још против нас из свога затвора, и сумња се да ли је крив, да ли је допуштено поступити са њим као са непријатељем! Пита се који су то закони који га осуђују! Позивају се у његову корист на Устав!.... Устав вам је забрањивао то што сте чинили; ако би се он могао каштиговати само збацивањем с престола, ви не би могли то изрећи без правилне парнице над њим; ви не би имали никаквог права да га држите у затвору; он би имао права да захтева накнаде за то и своју слободу: Устав вас осуђује;

Децембар 1792. „Идите и баците се пред ноге Лудвика и молите га за милост!“

Ове жучне декламације, у којима нема ништа што није већ казао Сен-Жист, учиниле су међутим дубок утисак на Скупштину, која је хтела да се ствар реши још у тој седници. Робеспијер је захтевао да се одмах суди Лудвiku XVI.; међутим више чланова и Петион били су противу тога и предложише да се, пре него што се одреди поступак и начин за то суђење, одлучи најпре о стављању под суд; јер је то, говораху они, преко потребна предходна одлука, без обзира на брзину којом се жели и хоће да изведе ова парница. Робеспијер хтеде још да говори, и захтеваше реч заповеднички; али његова охола наглост раздражила је све, и не допустише му да изиђе на трибуну. Скупштина најзад донесе овај декрет:

Конвент
декретује да ћо
ви судити
Лудвiku XVI.

„Народни Конвент објављује да ће он судити Лудвiku XVI.“ (3. децембра.).

4. дискутовало се о поступку у овој парници. Бизо, који је слушао да се много говори о ројализму, захтева реч да предложи дневни ред; и да би удалио, говораше, све сумње, он захтева смртну каштигу за свакога који би предложио да се у Француској успостави краљевство. То су обична средства која партије често употребљавују да докажу да нису способне за оно за шта их оптужују. Овај непотребан предлог дочекао је пљескањем мно-

гих; али Монтанјарди, који, према својој Децембар 1792.

системи, не би требало да му буду противни, изјаснише се противу њега из ината, и Базир заштите да говори противу тог предлога. Викало се да се гласа! да се гласа! Филипо (Philipeaux), пријатељи се Базиру, предложи да се говори и расправља само о Лудвiku XVI., и да се седница не прекида док му се не пресуди. Питало се тада зашто се противници оширу предлогу Биза, јер нема никога који би могао жалити за краљевством. Лежен (Lejeune) одговори да то значи истицати поново као питање оно, што је већ решено обарањем краљевства. „Али,“ рече Ревбел (Rewbell), „хоће се да се декрету „о обарању краљевства дода и једна одредба „о каштиги; то dakле није поновно истицање ствари која је већ декретована.“ Мерлен, невештији од оних који су говорили пре њега, хтео је да унесе једну поправку у тај предлог и предложи да се смртна каштига не примењује у случају, кад се предлог за успостављање краљевства учини на бирачким скупштинама. На ове речи скочише и повицаше са свију страна. „То ли је dakле! Хоће се краљ, али да изиђе из бирачких скупштина, из оних скупштина из којих су се подигли Марат Робеспијер и Дантон.“ Мерлен покуша да се правда, велећи, да је он тиме хтео да ода пошту народном сувренству. Он је изгрђен као ројалиста и убијен, и пред-

Децембар 1792. ложено би да се опомене на ред. Гваде, тада, са злобом коју и најчаснији људи показују по кадкаљ у бурним дискусијама, изјави да ваља респектовати слободу мњења, којој се има и захвалити што је обелодањена и једна важна тајна, и добијен кључ од једне велике тајне спреме. „Скупштина,“ рече он, „не треба да жали што је чула ову поправку поднесеног предлога, која јој показује да се иза обореног деспотизма спрема нов дејспотизам, и ваља за њу захвалити Мерлену да не опомињати га на ред.“ Експлозија негодовања угушила је глас Гвадеа. Базир, Мерлен, Робеспијер, викали су да је то клевета; и доиста, прекор да се намеравало да се на место обореног краља постави какав други краљ-плебеј, беше тако исто абсурдан као и онај о федерализму на адресу Жирондиста.

Декрет којим је одређена смрт на назив свакога који ће бити предложенко усостављање краљевства.

Скупштина декретује најзад смртну казну противу свакога који би хтео да успостави краљевство у Француској, било то ма под каквим видом и називом.

Дошло се понова на питање о поступку у парници противу Лудвика XVI., и на предлог да се седница не прекида. Робеспијер захтева поново да се пресуда одмах изрече. Петион, кога је већина помагала и који због тога беше још надмоћан, учини те би решено да седница не буде непрекидна, нити да се пресуда одмах изрече, већ да се Скупштина бави

Децембар 1792. том ствари сваки дан, одлажући све остало,

Хартије нађене у жељезном орману.

Дани за овим беху употребљени на читање хартија које су нађене код Лапорта, и осталих које су недавно нађене у двору у једном тајном орману, који је краљ био наредио да се начини у једном зиду. Врата тога ормана беху од жељеза, абог чега је од тада и прозван жељезни орман. Радник који је тај орман начинио проказао га је Ролапу, који је, журећи се да се увери је ли то истина, учинио будалаштину те је одмах тамо отишao, без и једног пратиоца из Скупштине, што је дало повода његовим непријатељима да кажу да је један део хартија прикрио. Ролан је напао у том орману све хартије односне на пренеску и преговоре двора са емигрантима и са разним члановима Скупштине. Међу њима су биле и погодбе с Мирабоом, и успомена на великог беседника пропала би, да Манле, који је страсно обожавао Мирабоа, није захтевао и успео да се ови документи предаду одбору за јавну наставу да их подробније проучи и оцени.*)

Наименована је одмах затим једна комисија, која ће, по тим документима, изложити све за што се окривљује Лудвик XVI.

Овај анат, пошто буде срећен како треба,

*) Ово откриће било је у седници од 5. децембра. Хтели су одмах да склонију попреје Мирабовљево, и да нареде да се његов прах избаци из Цартеона; али задржали су се тога дана на томе само, да се његово попреје покрије завесом.

Децембар 1792. имала је да усвоји Скупштина. Лудвик XVI. имао је затим доћи лично у Конвент, и бити испитиван од председника о свему шта у том акту буде изложено. После овог испита над њим, остављени су му два дана за одбрану, а сутрадан по његовој одбрани пресуда се имала изрећи поименичним гласањем. Извршиној власти стављено је у дужност да предузме све потребне мере за осигурање јавног мира за време краљева доласка у Скупштину. Ове одредбе биле су декретоване 9.

10. већ је предат Скупштини оптужни акат, и би одлучено да Лудвик XVI. дође у Конвент сутра, 11. децембра.

Овај несрћни монарх имао је дакле доћи пред Конвент, и бити пред њим испитиван о свима актима његове владавине. Глас о парници и о одлуци да краљ лично дође пред Конвент беше допро до Клерија, тајним путевима које он беше удесио за саобраћај са спољним светом, и он га је дршћући саопштио овој ојаченој породици. Не усуглавујући се да га саопшти краљу непосредно, он јави то Г-ђи Елисавети, и уз то каже јој и то, да је општина одлучила да Лудвика XVI. одвоји од његове породице за трајања ове парнице. Он се договори са овом принцезом како ће се споразумевати за трајања ове одлуке; тај договор састојао се у томе да Клери, који ће остати код краља, пошаље принцезама мараму ако би се Лудвик XVI. разболео. То

Поступак за
ову парницу.

је све што су ови несрћни апсеници желели Децембар 1792. и хтели да јаве један другоме. Краљ је био изневештен од своје сестре, да ће скоро бити позван пред Конвент, као и о томе да ће се морати растати за трајања његове парнице. Он је саслушао то све потпуном резигнацијом, и спремио се да чврсто издржи ову мучну сцену.

Мера која је
предузета
општина. Општина је наредила да, од 11. у јутро, сва административна тела буду у седници, да се страже свију јавних местâ, касâ, слагалиштâ, итд., увећају, свака, на две стотине људи, да се јаке резерве, са јаком артиљеријом, разместе на разним тачкама, и да кола прати одабрана пратња.

11. у јутро објављено је целом Паризу, добошем, да отпочиње ова тако жалосна и тако необична сцена. Многобројне трупе беху опколиле Тампл, и звекет оружја и топот коња допираху до апсеникâ, који се показиваху да не знају узрок ове узбуње. У девет сајати у јутро, породица, по обичају, дошла је код краља да с њим доручкује. Општински часници, обазривији и пажљивији по обично, спречавали су својим присуством сваки разговор и споразум. Најзад развојили су их. Краљ је узалуд захтевао да му оставе сина још за који тренутак. Без обзира на његову молбу, дете му је било одузето, и он је остао сам око два сајата.

Децембар 1792. Тада дођоше Париски мер и општички правозаступник, и предадоше му одлуку Конвента, који га зове предасе под именом Лудвика Капета. „Капет је,“ одговори краљ, „име једнога од мојих предака, а не моје.“ Затим устане и оде у мрёва кола која су на њега чекала. Шест стотина одабраних људи опколише кола. Пред њима су ишла три топа и толико позади њих. Велики број коњаника ишли су у предводници и у позадници. Огромна гомила посматрала је ову жалосну пратњу, и ова општина била јој тако исто непријатна и мучна, као што јој је била и тако дуга општина старе управе. Било је и неколико узвика, али веома ретких. Краљ је био миран, и говорио је мирно о предметима које је сретао на путу. Како се дошло код Фејљаната, краљ је одведен у једну салу, да чека на наредбу Скупштине.

За то време чињени су разни предлози о томе како ће се примити Лудвик XVI. Предлагало се да се не чита никаква петиција, да не говори ни један посланик, да се краљу не показује никакав знак ни одобравања ни неодобравања. Ваља га, рече Лежандр, пре-
пасти грбном тишином. Оштеће гунђаше осу-
дило је ове ужасне речи. Дефермон (Deferton) је захтевао да се спреми столица за опту-
женог. Овај предлог оцењен је као правичан,
усвојен, и столица би спремљена. Из некакве
смешне таштине Маниел је предложио да се

узме у претрес питање које је било на днев- Децембар 1792.
ном реду, те да не изгледа као да се Скуп-
штина има само краљем да бави, па макар,
додаде он, он морао због њега чекати пред
вратима. Наставде дакле дискусија о једном
закону о емигрантима.

Сантер објави најзад долазак Лудвика XVI. Долазак
Лудвика XVI.
пред Конвент. Барер је председник. „Грађани,⁹“ рече он,
„Европа вас гледа. Потомство ће вас судити
„непоколебљивом општином; будите узвишени
и непристрасни, како приличи судијама. Опо-
мените се ужасне тишине кроз коју је про-
шао Лудвик кад је доведен из Варена.“

Лудвик је дошао пред Конвент око два и по са хата. Мр и генерали Сантер и Витенгоф око њега су. У Скупштини је потпуна ти-
шина. Племенита поноситост Лудвикова и његово мирно држање у тако великој несрћи, дирнуше свакога. Посланици у центру беху узбуђени. Жирондисте осетише дубоко сажа-
љење. Сен-Жист, Робеспијер, Марат, осетише да их издаје њихов фанатизам, и зачудише се да су видели човека у краљу за кога су захтевали губилиште.

„Седите,“ рече Барер Лудвiku, „и одго-
варајте на питања која ће вам се дати.“ Оптужен и акт
против
Лудвика XVI. Лудвик седе, и слушао је читање оптужног
акта, тачку по тачку. У том акту беху спо-
менуте и побројане све погрешке двора, и
стављене на терет лично Лудвiku XVI. Окрив-
љавао се за прекид седницā од 20. јуна 1789,

Декембар 1792. за свечану краљевску седницу од 23. истог месеца, за заверу аристократску, која је изиграна побуном од 14. јула, за пир телесних гардиста, за увреде учинене народној кокарди, за одказ да санкционује Декларацију Права и друге разне уставне одлуке; за све радње и длагађаје који су показивали на нову заверу у октобру, и иза којих су настале биле сцене од 5. и 6.; за помирљиве беседе које је говорио после свију ових сцена, којима се неискрено обећавало повратак на боље; за лажну заклетву дату на празнику федерације 14. јула; за сплетке Талона и Мирабоа, да изведу контроверзну револуцију; за издати новац да се потплати читава гомила посланика; за смуп каваљера штилете 28. фебруара 1791; за бегство у Варен; за употребу оружјане сile и оружја на Марсовом Пољу; за ћутање о Пилнишкој конвенцији; за одлагање објављивања декрета о придржанству Авињона Француској; за покрете у Ниму, Монтобану, Манди, Жаљезу; за издавање плате и даље телесним гардистима који су емигровали и распуштеној уставној гарди; за слабост војсака искупљених на границама; за одказ да санкционује декрет о логору од двадесет хиљада људи; за ненаоружање свију тврдиња; за одочњенојављање о маршу Пруса; за организацију тајних чета у Паризу; за преглед Швајцараца и трупа посаде дворца, ујутро 10. августа; за удвајање ове страже; за пози-

вање мера у Тиљерије; најзад, за проливање *Декембар 1792.* крви услед ових војничких распореда.

Кад се жаљење за својом старом влашћу не би узимало и сматрало као сасвим природно, све у краљевом држању могло би се сматрати као злочин; јер је сво његово држање потицало из жаљења за својом старом влашћу, и састојало се у неколиким бојажљивим напрезањима да се поврати оно што је било изгубљено. На сваку тачку оптужбе председник се заустављаше, изговарајући: *Шта имате да одговорите?* Краљ, одговарајући непрестано мирним гласом, нешто је одрицао, нешто пребацајући на своје министре, и непрестано се позивао на Устав, тврдећи да се од њега није никад удаљавао. Његови одговори били су непрестано одмерени. Али на питање: *Ви сте учинили да се пролије народна крв 10. августа?* он је узвикнуо, јасним гласом: *Не, господине, не, нисам ја то учинио.*

Показане су му затим све хартије, и он, користећи со искључивом повластицом свога положаја, неке од њих не призна за своје, а постојање жељезног ормана оспори. Ово одрицање учинило је неповољан ефекат, и беше неполитичко, јер је факат био утврђен. Он је затим захтевао копију оптужног акта и тех хартија, и савет који ће му помоћи у одбрани.

Председник му је знак да се може удалити. По повратку у
Такође краљ је
Понудише га да се поткрепи у једној сусед-
је породице.

Лепембар 1792 ној сали, и затим га позваше у кола и врашише у Тампл. Он је стигао у Тампл у шест и по саҳати, и прва му је брига била да захтева да види своју породицу; то му је одказано, велени ми да је општина наредила да се за време трајања парнице не може састајати с породицом. У осам и по саҳати, кад су му јавили да је време вечери, он је поново захтевао да загрли своју ленку. Неверице општине учиниле су тесу и сви стражари били груби, и би му и овога пута одказана ова утеша.

За то време у Скупштини се беше подигла читава бура, због захтева Лудвика XVI. да му се одобри савет који ће му помоћи у одбрани. Трејљар (Treilhard), Петион, наваљивали су из све снаге да се овај захтев одобри; Талијен, Биљо-Варен, Шабо, Мерлен, противили су се томе, велени да се иде на то да се развлачи суђење цепидлачењем. Најзад Скупштина одобри савет. Једна депутација би одређена, да Лудвiku XVI. саопшти ту одлуку, и да га упита на кога је пао његов избор за тај савет. Краљ је означио Таржеа, или у осуству овога Троишса, а и обојицу ако би било могућно. Он је захтевао, уз то, да му се дада мастила, пера и хартије, да напише своју одбрану, и да му се допусти да види своју породицу. Конвент је решио одмах да му се дада све што му је потребно за писање, да се оба браниоца које је изабрао

Краљ бира
Таржеа и Трои-
шса да га
брани.

известе о томе, да му се допусти да се ~~са~~^{Лепембар 1792} својим браниоцима слободно састаје, и да може видети своју породицу.

Тарже је одбио да брани Лудвика XVI., <sup>Одказ Тарже
да брани
краља.</sup> изговарајући се да је још од 1785. он пре-
стао занимати се адвокатуром. Тронше је одмах писмено одговорио да је готов примити се одбране која му је поверена; и, док су размишљали да одреде неког другог на место Таржеово, стиче писмо од једног грађанина од седамдесет година, од уваженог Малезерба, пријатеља и друга Тиргоова и највише уваженог државног часника Француске. Племенити старац писао је председнику: „Ја сам <sup>Малезерб се
нуди за изврши
ну функцију.</sup> „авапут био позиван у савет онога који је „био мој господар, у доба кад је ову функцију сваки жудно желео: ја му дугујем исту службу и сада кад ову функцију многи људи сматрају као опасну.“

Он је молио председника да извести Лудвика XVI. да је он готов да га брани.

Многи други грађани учиниле исту понуду, и о њима је краљ извештен. Он им је свима захвалио, и примио је само Троншеа и Малезерба. Општина је решила да се оба ова браниоца претресу најпотпуније, пре него што се пусте да уђу код свога клијента. Конвент, који је био наредио слободан састанак и саобраћај, поновио је ту своју наредбу, и они су ушли слободно у Тампл. Видећи Малезерба, краљ му журно пође у сусрет:

Тронше и Ма-
лезерб брани-
 они краљеви.

Декембар 1792. уважени старац паде му пред ноге обливајући се сузама. Краљ га подиже, и остали су дуго загрђени. Они почеше одмах да раде на одбрани. Комисари Скупштине доносили су сваки дан акта у Тампл, и наређено им је било да их дају на прочиташе али да их не остављају. Краљ их је читao веома пажљиво, и с мирноћом која је увек веома задивљавала комисаре.

Једина утеша коју је захтевао, да види своју породицу, не беше му одобрена и поред декрета Конвента. Општина, која је непрестано стварала сметње томе, захтевала је да јој се тај декрет достави. „С ваше је стране лепо „што сте тај декрет донели,“ рече Талијен у Конвенту, „али ако општина неће, то „неће ни бити.“ Ове увредљиве речи изазваше велику буру. Међутим Скупштина, мењајући тај свој декрет, наредила је да краљ може имати своја два детета код себе, али под погодбом да се деца више не враћају матери за време док ова парница буде трајала. Краљ, осећајући да су деца била потребнија својој матери, није хтео да јој их узима, и покорио се овом новом болу са резигнацијом коју ништа не беше кадро да поремети.

Што се ова парница више развијала, све се више осећала важност овог питања. Једни су сматрали да, поступајући ошtro противу старог краљевства, значи ангажовати се у

Стабљика
и интереси за
време ове
парнице.

Декембар 1792. дупмански систем освета и жестокости, и објавити рат на живот и на смрт старом реду ствари, који су они хтели оборити, или не и порушити на такав пасилнички начин. Други, напротив, желели су овај рат на живот и на смрт, који није допуштао више ни лабавости ни повлачење и који је копао бездан између монархије и Револуције. Личност краљева исчезавала је готово у овом огромном питању, и размишљало се сад само о томе, треба ли или не кидати сасвим с прошлочију, каквим еклатантним и ужасним актом. У обзир се узимао само резултат, а на жртву, на коју је имао пасти удар, нико није гледао.

Жирондисти, који су непрестано били противу Јакобинаца, напомињали су им непрестано септембарске злочине, и представљали су их као анархисте који хоћеју да владају у Конвенту терором, и да умлате краља да би га заменили тријумвирима. Гваде је био успео готово да их истера из Конвента, учинивши да се донесе декрет којим се наређивао сазив бирачких скупштина у целој Француској, да своје посланике потврде или да се од њих одреку. Овај предлог, декретован и објављен за неколико минута, беше веома уплашио Јакобинце. Друге прилике беху их још више узнемириле. Федеристи су стизали непрестано са свију страна. Општине су послале гомилу адреса, у којима, објављујући Републику и поздрављајући Скупштину што ју је завела,

Узнемиравање
Јакобинца.

Децембар 1792. осуђиваху злочине и експресе анархије. Пододбори пребацивали су непрестано главном одбору да у својој средини има крвавих људи који развраћају јавни морал и прете сигурности Конвента. Пеки су се одказивали да припадају више том друштву, и објављиваху да ће на први знак долетети у Париз у помоћ Скупштини. Сви захтеваху нарочито да се Марат истера из друштва, а неки су то тражили чак и за самог Робеспијера.

Ожалошћени Јакобинци признаваху да се јавно мињење мења у Француској; препоручиваху сами себи да се држе чврсто и да се не цепају, да одмах пишу у провинције и обавештавају своју заблуделу браћу; они оптуживаху издајника Ролана да задржава њихову кореспонденцију, и да је на место ње слao подметнута писма која су обраћала духове. Предлагали су добровољне прилоге за распостирање добрих списка, а нарочито дивних беседа Робеспијерових, и тражили су начина да их разашљу када треба и поред Роланових сметњи томе, који је настартао, вељаху они, на слободу поштанског саобраћаја. Међутим слагали су се у томе, да их је Марат компромитовао беснилом својих списа; и ваљало је, држаху они, да главни одбор извести Француску каква је разлика између Марата, којега његов плаховити темпераменат односи ван граница, и мудрог и врлог Робеспијера, који је, увек у правим границама, хтео без лабавости, али

и без претеривања, оно што је било правично *Децембар 1792.* и могућно. Беше се заподео јак диспут о ова два човека. Признато је било да је Марат глава јака и одважна, али веома занесена. Он је био користан, говорило се, за народну ствар, али није умео да се уздржава. Присталице Маратове одговарале су, да и он не држи да је потребно извршити све што је казао, и да он осећа боље по ма ко границу на којој ваља стати. Они су наводили разне изреке његове. Марат је био казао: *Потребан је само један Марат у Републици.* — *Ја захтевам највише, да добијем најмање.* — *Моја рука осушила би се пре него што би писала, најд би ја држао да ће народ извршити бунзано све што сам му ја световао.* — *Ја сам нудио више но што народу треба, јер сам знао да он неће срећи узети.* Трибине су својим пљескањима помагале ово правдање Марата. При свем том друштву је било решило да начини једну адресу у којој ће бити описан карактер Маратов и Робеспијеров, и тиме изнесена разлика између мудрости једнога и бесомучности другога.*⁾ После ове мере беху о томе предложене још многе друге, а нарочито заверише се да непрекидно захтевају одлазак федериста на границу. Кад год се чуло да се војска Димуријева смањује и слаби бегунцима, Јакобинци су викали да му је

*⁾ Види примедбу 5. из крају ове свеске.

Децембар 1792 помоћ федериста преко потребна. Марат је писао да се добровољци, који су први отишли на границу, држе тамо више од године дана, и да је време да их замене они који се баве у Паризу; дознало се да је Кистин био пријуђен да напусти Франкфурт, да је Бернонвиль узалуд нападао на Тријерски електорат, и Јакобинци су тврдили да су ова два генерала имали федеристе који бескорисно седе у престоници, они не би имали неуспех.

*Неуспеси
Кистина и
Бернонвиља.*

Разни гласови о узалудном покушају Бернонвиљеву и о неуспеху Кистиновом, беху знатно ујубили јавно мњење. То беше лако предвидети, јер Бернонвиль, предузимљући у рђаво доба године и са недовољним средствима напад на неприступне положаје, није ни могао успети; а Кистин, који није хтео добровољно да одступи на Рајну, да не би тиме признао да се пепромишљено затрчао, морао је неизбежно бити натеран да се повуче Мајнцу. *Јавне штете или неуспеси за партије су увек прилика за прекоре.*)* Јакобинци, који ове генерале нису волели због тога што су били под сумњом да су аристократи, викали су противу њих, и оптуживали су их да су Фејљанти и Жирондисти. Марат није про穿透о да поново устане противу беснила за освајањем, које је он, говораше, увек осуђивао, и које није ништа друго до скривена

*) Курсив је преводитељ.

тежња генералâ да допрју до опасне мобил. *Децембар 1792* Робеспијер, који је овај прекор управљавао према побудама своје мржње, тврдио је да за то не треба оптуживати генерале, већ неваљалу факцију која влада у Скупштини, и извршну власт. Лукави Ролан, интригант Брисо, убица Луве, Гваде, Верњо, били су аутори свију зала у Француској. Он је захтевао да ови њега првог убију; али је хтео пре свакога да има задовољство да их одкрије. Димурије и Кистин, давајући им, познавали су их и чували су се добро да се са њима удруже: али сваки их се боји јер располажу златом, местима и свима средствима Републике. Њихова је намера била да га подјарме, и зато су стезали све праве патриоте, сметали им да развију своју енергију, и на тај начин излагали су Француску да је њени непријатељи победе. Њихова намера била је поглавито да униште друштво Јакобинаца, и да убију свакога који би имао храбrosti да се одупре. „За себе,“ уавикне Робеспијер, „ја захтевам да ме убије Ролан!“ *(Седница Јакобинаца од 12. децембра).*

Ова бесна мржња, преносећи се на цело ово друштво, узрујала га је као какво бурно море. Заверавали су се на бој на живот и смрт противу те факције; одбацивали су унапред сваку идеју о споразуму, и пошто је било питање о једном новом пројекту за порав-

Декембар 1792 нање, обавезали су се да одбаце на свагда пољубац Ламуретов.¹⁷⁹

Исте сцене догађале су се и у Скупштини за време, које беше остављено Лудвiku XVI. да спреми своју одбрану. Није се пропуштало да се не понавља да ројалисти свуда прете патриотима, и да распостиру памфлете у корист краља. Тиро је предложио да се каштигује смрћу сваки, који би намеравао да поквари јединство Републике или да од ње одвоји какав њен део. То беше декрет противу басне о федерализму, то ће рећи против Жирондиста.

Бизо захтева да се породица Орлеанска прогна из земље.
Бизо похита да одговори на то предлогом другог једног декрета, и захтева да се породица Орлеанска прогна из земље. Тиме партије одговарају једна другој на лаж лажју,

¹⁷⁹ Ово је онај Ламурет, о коме је било говора раније. (Свеска II., стр 201.—205.).

Извиђање, које је он изважао и створио својом беседом 7. јула 1792, прозвано је пољубац Ламуретов.

Adrien Lamourte родио се у Франшу, 1742. Као духовник припадао је реду Лазариста.

1789. постavljen је за великог викара у Арасу.

Веди се да је он састављао Мирабоу ове делове његових беседа, који су се односиле на питања цркве.

Ламурет је написао пројекат адресе француском народу, о грађанској уредби за свештенство, који је Мирабо изнео пред Народну Скупштину.

1791. постavljen је за устаниког епископа Роне и Ларе, а затим изабран је за посланика у Законодавну Скупштину.

Протестовао је против септембарских дана у 1792., учествује у против-револуционарним дотадајима у Лиону — о којима ће бити напред реч — у 1793., и зато је ис逐ен у Паризу 11. јануара 1794.

Оставио је иза себе приличан број философских расправа и списак о верским питањима. (P. Larousse). Пр.

и на клевету клеветом. Док су Јакобинци Декембар 1792 оптуживали Жирондисте за федерализам, они су прекоревали њих да намеравају да доведу херцега Орлеанског на престо, и да хоће да убију Лудвика XVI. зато само да овоме упразне место.

Подемај херцега Орлеанског. Херцег Орлеански живео је у Паризу, и узалуд је чинио све што је могао да би се у Конвенту на њега заборавило. Ово место без сумње није му доликовало, у сред бесних демагога; али где да бега? У Европи га је чекала емиграција, и увреде, а можда и убиство, претили су овом рођаку краљевства, који се одрекао свога порекла и свога ранга. У Француској, он се трудио да сакрије свој ранг под најпонизнијим титулама, и звао се Егалите. Али сећање на његов некадашњи положај није могло бити изглађено, у толико пре што су на то непрестано подсећала његова огромна богаства. Због тога није могао избегти од сумњи према себи, сем да се обуче у рите, и да постане свима одвратан цинизмом. У редовима Жирондиста он би био одмах изгубљен оног дана како би се појавио међу њима, и сви прекори за ројализам које су им чинили били би оправдани. У редовима Јакобинаца он је напао за себе заклон и наслон у беснију Париза, али није могао да избегне оптужбе Жирондиста, које му доиста и дођоше на врат. Ови, не оправштајући му што се удружио са њиховим непријатељима, предпостављали

Декембар 1792 су да је он, да би га трпели, расипао своје благо и помагао их својим великим богаством.

Луве, сав обузет мрачном сумњом, веровао је још више, искрено је замишљао да он непрестано гаји наду на краљевство. Не делећи ово мњење, или да сузбије испад Тириота другим испадом, Бизо се попне на трибуну. «Ако де-
»крет, који је предложио Тирио, ваља да по-
«врати поверење, ја хоћу,» рече он, «да вам
«предложим један други, који ће бити тако
«исто добар за тај циљ. Монархија је оборена,
«али она живи још у навикама, у споменима
«њених стarih креатура. Угледајмо се на
«Римљане; они су прогнали Тарквинија¹⁸⁰ и
«његову породицу; као и они, прогонимо
«породицу Бурбона. Један део ове породице

¹⁸⁰ Луције Тарквиније горди, селми и последњи цар Рима у доба до Републике, смогнут је ње једашут у овом делу. Свеска I; стр: 288, 57.).

Био је брижлив за државу и веома енергичан владаљац, али и безобзирни деспот према свима и сваком. Ова његова одлазка је од њега сме патриције, који су радије били сми из ње, и с помоћи којих је и дошао на престо. Међу овима истакво се као нарочити и одлучни противник Тарквиније, алио безобзирни деспотизам његовог, његов сродника, Луције Луције, човек обзидан, мудар и веома одлучан, који је Тарквинију изгладио ограничени – твргогла, те га он прозове *brutus*, одкуда му и надимак *Брут*, који су његови потомци задржали као своју олику и везу са овим својим славним предком.

Како повод да се Тарквиније збани с престола и прогна из земље са свом породицом, историји прича ово:

Тарквиније Колатин, син брата царева, имао је жену необичне лепоте и необичних драка — Лукрецију, кћер знатног патриција Саурја Лукреција — која је толико занеда Секста Тарквинија, најстаријег сина царева, да се он једне ноћи узче у њен дом и насилно је обљуби.

Одмах сутрадан Лукреција, у присуству свога оца, мужа, Публија Валерија претованог Публикола (пријатељ народу) и Луција Брута, пошто ни је казала шта је Секст учинио са њом

у затвору је, али има други један део њен Декембар 1792 који је опаснији, јер је био популарнији, то је грана Орлеанска. Попрсје шефа ове гране, пошено је кроз Париз; његови синови, пуни храбрости, одликовали су се у нашој војсци, и баш ове заслуге те породице чине је опасном за слободу. Нека она учини последњу жртву отаџбине, удаљујући се из ње; нека иде и испашта ван ње за несрећу што је била близу престола, и за још већу несрећу што носи име које нам је мрско, и које мора врећати уво слободнога човека.» Луве, који се попео на трибуну одиах после Бизоа, обраћајући се непосредно херцегу Орлеанском, исприча му добровољно изгнанство Колатиново,¹⁸¹ и позвове га да и он тако учини.

прошле ноћи, сјурила је себи појак у срце, изговараша: „Нећу да се ма кад преступама жене може позвати за своје оправдање на Лукрецију.“

Тада се истакне Брут и настале расправљавати присутне да се сете да су Римљани а не робови, и да заблејајају се на Лукрецију, сами себи одузму преврени живот.

Под војством Брута народ се искуши на Форуму. Ту је и тело несрћено Лукреције, и под обожењем њеном влеменитом археју. Они подстичу народ и распаљају га јаче по речи Брута, и народ се креће за њим. И војска наступа Тарквинија и стаје на страну народа, и он је вожан с престола и архијефти да биде у Етрурију (509. до 1. Х.) са својом породицом, сеј најстаријег сина његовог који је повод свему томе и који најда од осветничког пожа.

За војне читаоце од интереса је да знају, да је Луције Тарквиније горди први основао и завео владајачку тајесну гарду. (Рим. Дра Валерјана Валтера. Т. I., стр: 113.—120.). Пр.

¹⁸¹ *Lucius Tarquinius Collatinus* гореноменовани муж Лукрецијин. Био је конзула у Риму 500. године пре Христа. После смрти његове жене и уништења царства, постло је конзула заједно са Брутом, али је ускоро морао сам отићи у изгнанство, јер су Римљани сумњали на ње да је оставо и даље одлики изважених тирана, својим рођацима, и поред увреде коју су му учинили. Пр.

Децембар 1792. Ланжујине подсети на Париске изборе у којима је Егалите учествовао, и који су вршени под вожњем анархистичке факције, он подсети на настојавања која су чињена да се за министра војног наименује један службеник куће Орлеанске, на утицај који су синови ове породице задобили у војсци, и према свему томе захтева изгнанство Бурбона. Базир, Сен-Жист, Шабо, одупреше се томе, више забог опозиције Жирондистима него што су се интересовали за Ореанце. Они су тврдили да сада није тренутак да се оштро поступи према једином од Бурбона који се лојално држао према народу, да ваља најпре каптиговати онога Бурбона који је у затвору, затим израдити Устав, и тек после тога доћи ће на ред питање о грађанима који су опасни; да, у осталом, истерати херцега Орлеанског из Француске, значи послати га у смрт, и да бар ваља одложити ову ужасну меру. При свем том прогонству је било декретовано акламацијом. Остало је само да се одреди време кад ће се то извршити, што је требало унети у декрет. „Пошто ви употребљавате острас-
кизам противу Егалите,“ рече Мерлен, „уноп-
требите га противу свију опасних људи, и
то најпре ја захтевам да се он употреби
„противу извршне власти.“ — „Противу Ро-
лана!“ узвикне Албит (Albitte). — „Противу Ро-
лана и Паша!“ дода Барер, „који
су постали узрок расцепа међу нама. Нека

Прогонство херцега Орлеанског декретово и одло-
жене.

„се обојица истерају из министарства, да би Децембар 1792. међу нама настао мир и слога.“ Међутим Керзен се боји да се Инглеска не користи овим растројством министарства да нам објави војну, као што је то она чинила 1757., кад су Аржансон¹⁸² и Машо¹⁸³ пали у немилост.

Ревбель пита може ли се прогнati један народни представник, и зар Филип Егалите не припада као такав народу који га је изабрао. Ове разне примедбе зауставише покрет духова. Зауставише се, дођоше к себи и, не опозивајући декрет о изгнанству Бурбона, дискусија о њему би одложена за три дана, да се умре, и да зрељије размисле о питању да ли се може прогнati Егалите, и да ли се без опасности могу сменити два министра — унутрашњих послова и војни.

Појмљиво је какав је неред морао наступити, после ове дискусије, у срезовима, у општини и међу Јакобинцима. Викало се на све стране о остракизму, и спремане су петиције да се дискусија о томе понови. Три дана прођоше,

¹⁸² Marc-Pierre comte d'Argenson — војни министар у Француској, под Лудвигом XV. Основао је прве војне школе у Француској (1751.). Истисне су га из министарства интргите чуvene маркизе Помпадуре.

Пр.

¹⁸³ Jean-Baptiste Machault d'Argonne — највећи министар финансја (1745.—1754.) и затим министар морне (1754.—1757.) у Француској, под Лудвигом XV. Њему као министру финансја првалаца чест да је први хтео и настојавао да прилиговани стадесе — аристократију и свештенство — отверти једнаким дозволама и порезима као и трећи стадес; али своје стварање не-
гово у том погледу било је безуспешно, забог отпора и интрга свештенства, које му то није могло заборавити до сирги његове. И њега су истисне из министарства интргите чуvene маркизе Помпадуре.

Пр.

Децембар 1792 дискусија је отпочела; мэр је дошао на челу срезовა да захтева да му се декрет саопшти. После читања ове адресе, Скупштина је прешла на дневни ред; али Петион, видећи какву је узбуну изазвало ово питање, захтевао је да се оно одложи после суђења Лудвiku XVI. Овај начин поравнања био је усвојен, и поново се окомише на жртву противу које беху раздражене све страсти. Знаменита парница била је dakле одмах настављена.

Време, које је одобрено Лудвiku XVI. да спреми своју одбрану, беше једваовољно за проучавање огромног материјала на коме је

Адвокат Десез
прихват брачно-
цима краљев-
ским.

она требало да се оснива. Његова два брачно лица захтевали су да им се дода још један — трећи, млађи и радњивији, који ће написати и изговорити одбрану, а они ће узети на себе да приберу и спреме податке за њу. Придали су им младог адвоката Десеза (Dessez), који је брачио Безенвала после 14. јула. Копвент, пошто је одобрио одбрану, одобрио је и захтеваног новог саветника за њу, и Г. Десез имао је, као Малезерб и Тронше, слободу да уђе у Тампл. Једна комисија односила је сваки дан тамо акта, показивала их Лудвiku XVI., који их је примао веома равнодушно, као да би се ова парница тицала некога другог, вели се у једном извештају општине. Он је према комисарима био веома углажен, и наређивао је да им се даде јести кад су седнице биле веома дугачке. За време

док се он занимао тако овом својом парници, нашао је био један начин да буде у саобраћају са својом породицом. Он је писао на хартији и перима што су му били дати за израду његове одбране, а принцеze су писале своје одговоре на истој хартији убодима чиоде. Кадкад су ове цедуљице умотаване у клупчад конца, која је један послужитељ, при послуживању ручка, бацао под сто; по кадкад спуштали су их на концу са једног спрата у други. Несрећни апсеници извештавали су се на такав начин о свом здрављу, и беху веома утешени кад су сазнали да нико није болестан.

Најзад, Десез, радећи и даљу и ноћу, беше свршио своју одбрану. Краљ му је рекао да из ње избаци све што у њој беше сувише срачуњено на ефекат, и хтео је да се у њој говори само о ономе што се непосредно дотицало спорних питања.¹⁸⁴ 26., у девет и по сајати у јутро, сва оружана снага беше у покрету, да краља одпрати из Тампла Фејлантима истим мерама опрезе и у истом реду, као и тада када је први пут извођен пред Конвент. На путу, у колима мера, он се разговарао са њим обичном својом мирноћом. Говорило се о Сенеки,¹⁸⁵ о Титу-Ливију,¹⁸⁶ о

одбрана кра-
љеве подне.
Десез подне.

¹⁸⁴ Чувени и знатни римски филозоф-стојник, о коме је већ било споменуто напред, на стр: 212., 175.

Родио се у Кордови 2. године хришћанске ере, а умро је у Риму 66.

Лепенбар 1797 болницама; чак се на деликатан начин шалио са једним од општинских часника, који беше у колима под капом. Дошавши Фејљантима, он беше веома обазрив према својим браниоцима, сео је поред њих у Скупштини, гледао је мирно на клуне на којима су седели његови тужиоци и његове судије, изгледало је као да испитује на њиховим лицима утисак говора Десезовог, и неколико пута је говорио, смешићи се, са Троншеом и Малезербом. Скупштина је саслушала његову одбрану у озбиљном бутању, и није показала никакав знак неодобравања.

Браниоц је говорио најпре о принципима права, и затим о делима за које се оптужује Лудвик XVI. Премда је Скупштина, одлучују-

Предмет је Сенекине философије морал — друштвени и индивидуални, и Сенеку дече као највећег моралисту старога доба. И довида, узвиши у обзор доба у коме је живео и, нарочито, прилике у Риму у то доба, његови погледи и његова наисца у том погледу изазивају дивљање:

„Подјармленост робова не допире до вихове дуже.“
„Зар искам сви делу истог одга? Сенатор, племињ или роб, слушај је само; то је тако рећи пора.“

„Цео свет је моја отадбина.“ (*Patria mea totus hic mundus est*). „Људи су створени да се узајамно помажу“ (*Homo in adjutorium tantum generatus est*).

„Нико нема права да се проглашава сам као непогрешан и љаван. Будите човечни; узгледајте се па оне који проповедају блага и очијаш осећања, па место што их гоните.“

„Не живети ни за кога, то је не живети ни за себе.“

„Човек је дужан да тражи и гради пријатеља, да би имао за кога живети, за кога умрети.“ (P. Larousse). *Пр.*

иа Чувени и знатни римски историчар.

Родио се у Падуји 50. до Р. Хр. а умро је 19. г. хришћанске ере.

Написао је историју Римљана у 143. свеске, од којих се сачувало до данас свега 35 свесака.

Пр.

јући да ће она судити краљу, тиме прећутно Лепенбар 1797 декретовала да не признаје право неприкосновености, Десез је показао веома добро да ништа не може ограничавати одбрану, и да ће она бити потпuna и поред тога декрета; да, према томе, пошто Лудвик налази да се може позивати и ослањати на своју неприкосновеност, он има права да настоји и захтева да она буде призната. Он је морао, на првом месту, да призна суверенство народа; и, са снима браниоцима Устава од 1791, он је тврдио да то суверенство, ма да је оно апсолутан господар, ипак може узети на себе некакве обавезе; да је оно хтело да се обавеже према Лудвiku XVI, стављајући одредбу о неприкосновености; да оно није хтело никакав апсурд у монархијској системи; да, према томе, обавеза о томе мора бити извршена; и да сви могућни злочини, нека би их краљ и учинио, могу бити каштигованы само збацивањем с престола. Он рече да би, без тога, Устав од 1791. био варварска замка, спремљена Лудвiku XVI., јер би излазило да му је њиме обећана неприкосновеност у тајној намери да се не одржи; да, кад се Лудвiku одричу његова права краља, ваља му признати бар права грађанина; и он пита где су оне законске форме које штите правду и на које има права сваки грађанин — где је разлика између оптужне и судеће власти, право искључивања судија, већина од две

8*

Декември 1792. трећине за осуду, тајно гласање, и ћутање судија за сво време трајања парнице док своје мњење не изреку. Он је арско додао да он на све стране тражи судије и налази само тужиоце, што је дочекано апсолутним ћутањем. Затим је прешао на дискусију о лелима, које је поделио у две групе — на она која су се догодила пре примања уставног акта и на она која су се догодила после тога. Примањем уставног акта правно су дефинитивно завршена и сва дела, која су се догодила до тога момента; а неприосновеност, одређена тим актом, ставља ван питања сва она дела, која су се догодила после примања тога акта. Међутим он није одбијао да о њима дискутује, и учинио је то успешно, јер је у тужби била натрпана читава гомила незнатних делâ, због недостатка јасних доказа о споразумима с туђинима — злочин, о коме су сви били уверени, али за који још не беше позитивног доказа. Он је успешно побио оптужбу за проливање француске крви 10. августа. Овога дана, доиста, нападач је био не Лудвик XVI, него народ. Законито је било да се Лудвик XVI, нападнут, брани, и да за тај циљ предузима све потребне мере. И саме власти то су му одобриле, и издаље су формалну наредбу трупама да силу силом одбију. И поред тога, говораше Десес, краљ није хтео да чини употребу од овог овлашћења, на које је он имао и природно и законито право, већ се повукао у

Законодавну Скупштину да би избегао свако Декември 1792. проливање крви. Борба која је затим настала њега се ништа не тиче, и пре може бити узрок и повод за милост према њему а не за освету, јер су на његову заповест Швајцарци престали бранити и дворац и свој живот. Била би dakle вапијућа неправда оптуживати Лудвика XVI. за проливање француске крви тога дана, и односно овога он је био безпрекоран; напротив, у тој прилици он се показао веома благ и веома снисходљив.

Браниоц је завршио овим речима, тако кратким, тако правичним, и јединим у којима су спомињате врлине Лудвика XVI:

„Лудвик се понео на престо кад му је било „двадесет година, и у тих својих двадесет „година он је на престолу дао пример како „се ваља опходити; на престолу он није по- „казивао ни преступну слабост, нити страш „која развраћа; он је био штедљив, прави- „чан, оштар, и увек се показивао као при- „јатељ народу. Народ је пожелео да се укине „једна пореза која му је била теретна, и он „ју је укинуо; народ је захтевао да се укине „себарство, и он га је најпре укинуо на „својим доменима; народ је захтевао да се „кривично законодавство реформише да би се „олакшала судба оптужених, и он је то учи- „нио; народ је хтео да хиљаде Француза, „које је окорелост наших навикâ лишавала „права која припадају грађанима, задобију

Декембар 1792. „Или поврате та своја права, и он им их је дао својим законима; народ је хтео слободу, и он му је дао! Он му је чак излазио на сусрет са својим жртвама у том погледу, а међутим данас се у име тог истог народа захтева..... Грађани, ја нећу да изговорим шта..... ја се заустављам пред историјом: „помишљајте да ће она ценити ваш суд, и да ће та њена оцена бити оцена вековâ!“

Речи Лудвика XVI. у Конвенту.

Лудвик XVI., узевши реч одмах после свога браниоца, изговорио је неколико речи које беше написао. „Моја одбрана саопштена вам је; ја је нећу понављати; говорећи вам „мојда последњи пут, ја вам објављујем да ми моја савест ништа не пребације, и да су вам моји браниоци казали истину.“

„Никада се нисам бојао јавног претреса мог држава; али заболело ме је до срца, кад сам у оптужном акту нашао оптужбу да сам хтео да проливам крв народну, и нарочито да сам ја крив за несреће од 10. августа!“

„Моје је уверење да су многобројни докази које сам давао, свагда и увек, о мојој љубави према народу, и мој свагдашњи начин дрикања, довољни да докажу да се ја нисам бојао да се сам излажем да би спречио проливање крви народне, и да од мене одбију на свагда оптужбу о томе.“

Председник упита затим Лудвика XVI. има ли још штогод да каже у своју одбрану.

Лудвик XVI. одговори да нема, и председник Декембар 1792. му објави да се може удаљити. Одведен у суседну салу, са својим браниоцима, он се беше веома заузео око младог Десеза, који је изгледао веома заморен дугим говором. Одведен затим у кола, он је разговарао мирно и достојанствено са онима који су га пратили, и стигао је у Тамил у пет сахати.

Тек што је изишао из Конвента, у њему се подигне ужасна бура. Једни су хтели да одмах настапе дискусија; други су, жалећи се на вечито развлачење решења ове парнице, захтевали да се одмах гласа поименично, на водећи да се у свима судовима, пошто је саслушан оптужени, одмах приступа гласању. Ланжујине је био срдит од почетка овог процеса и по своме плаховитом карактеру није могао више да се уздржава. Он истрчи на трибуну и у сред ларме коју је изазвала његова појава на трибуни, захтевао је, не какав рок за дискусију, но уништење ове парнице; он је повикао да је време зверских људи прошло, да нетреба безчастити ову Скупштину чинећи је судијом Лудвика XVI.; да нико у Француској нема на то права, и да ова Скупштина нарочито нема никаквог права на то; да она, као политичко тело, може само предузимати мере опрезе и сигурности противу бившег краља; да она, узимајући на себе улогу суда, гази све принципе, јер то није ништа друго до да сам победилац

Бурске дебате у Конвенту.

Ланжујине.

Децембар 1792. суди побеђеном, пошто су се већина присутних чланова објавили као конспиратори од 10. августа. На реч конспиратори, динje се ужасна ларма са свију страна. Викало се на ред! у Монастир! доле с трибуне! Ланжуине узалуд се трудио да оправда ту реч конспиратори, велећи да њу вља узети у смислу повољном за дотичне, и да је 10. август био часна и славна конспирација: он је наставио говорити у сред ларме, и завршио је изјавом да он више воли да погине хиљаду пута, но да осуди противу свију закона ма и најгнуснијег тиранина!

За њим се ређала на трибуни читава гомила говорника, један за другим, а ларма је бивала све већа Ништа се није хтело више чути, напуштали су своја места, мешали су се, делили се у групе, грдили су се, претили су једни другима, и председник је био принуђен да се повуче са свог места. После читавог сахата узбуне, најзад се умире, и Скупштина, усвајајући мњење оних који су захтевали да се дискутује о парници Лудвика XVI., објави да дискусија отпочине и да ће трајати непрекидно, све дотле док не буде донесена одлука.

Сен-Жист. Дискусија је дакле настављена 27.; гомила говорника, који су већ говорили, излазили су поново на трибину. Сен-Жист се поново појавио на њој. Присуство Лудвика XVI., пониженог, побеђеног, и још поноситог у

Децембар 1792. својој несрещи, беше изазвало извесну обазри- вост у њему, којој је он дао израза пази- вајући Лудвика скромним и гибким тиранином, који је скромно гњавио, који се брани скромно, и, обраћајући пажњу на његову благу умиља- тост, рече, да се њеног утицаја вља чувати најбржљивије. Он се позвао на Скупштину Сталежа, али у њој је он хтео да унизи ари- стократију и да влада цепајући; а кад је видео да мoh te Скупштине расте тако браз, он је хтео да је растера. 14. јула, 5. и 6. октобра, он је тајво нагомилao средства да нападне на народ; а сваки пут кад год су његове конспирације биле откризвене и парализане народном енергијом, он се показивао као да се са њим поново удружује; — он се при сваком свом поразу и народној победи притворно радовао, што није било природно. Од кад више није могао да се користи силом, он је развраћао браниоце слободе, договарао се с туђином, доводио је у очајање своје министре, од којих је један био принуђен да му пише: *Ваше тајне везе сметају ми да вршим законе, и ја се повлачим.* Најзад, он је до 10. августа употребљавао сва најлукавија сред- ства, па и сада још он се вешто претвара као благ и сладак да би поколебао своје су- дије и измигољио се из њихових руку.

Тако је, ето, схватао и ценио сва коле- бања Лудвика XVI., која беху тако природна, један нагао дух, који је видео дубоку и сра-

Децембар 1792. чуњену перфијију онде где је била само слабост и жаљење за прошлочију. За Сен-Жистом ређали су се други говорници, и очекивало се нестриљиво да узму реч Жирондисти. Она се не беху још изјаснили, и беше већ време да то учине. Видело се већ колико су се они колебали, колико су били узбуђени и склони да извине у Лудвiku XVI. један отпор који су они били способнији да разуму него њихови противници. Верњо је неколицини својих пријатеља отирио колико је дирнут судбом и положајем Лудвика XVI. Иако можда нису били толико дирнути, остали беху свим расположени у корист те жртве, и, у овом положају, они измислише једно средство које је одавало њихову узбуђеност и шакаљивост њиховог положаја: ово средство

Апел на народ предложен од стране Жирондиста.
беше апел на народ. Ослободити се опасне одговорности, и пребацити на народ прекор за варваризам — ако краљ буде осуђен, или за ројализам — ако буде ослобођен, то беше циљ Жирондиста, што је било акат слабости. Пошто су дубоком песреној Лудвiku XVI., над су је видели, били дирнути, требало је да су имали храбрости и да је сами бране, а не да изазивају грађански рат уносчи у четрдесет и четири хиљаде срезова, на које је била подељена Француска, једно питање, које је неизбежно морало да покрене све странке, и да изазове и подстакне најбоље страсти. Ваљало је дочепати се чврсто вла-

Децембар 1792. сти, имати храбрости употребити је лично, не претурајући на гомилу једну бригу за коју је она била неспособна, и која би изложила земљу ужасној забуни. Тиме су Жирондисти дали својим противницима огромну превагу, овлашћујући их да одговоре да они потпаљују грађански рат, и да сумњиче њихову храброст и њихову искреност. Међу Јакобинцима већ се говорило да су искренији и заслужнији поштовања они који хоће да се Лудвик XVI. оправда и пусти, од оних који хоће апел на народ. Али то је обично држање умерених странака; држећи се и у овој прилици као 2. и 3. септембра, Жирондисти су избегавали да се компромитују за једнога краља кога су они сматрали као непријатеља, и који их је, по њихову уверењу, хтео да уништи гвожђем туђина; међутим, узбуђени при погледу на овог побеђеног непријатеља, они покушаваху да га бране, срдили су се на насиље које се чини према њему, и учинили су доста да себе упропасте а мало да га спасу.

Саљ (Salles), онај који је најбоље од свију примао уображења Лувеова, и који га је шта више надмашао у предпоставци замишљених комплата, први је предложио и заступао систем апела на народ, у седници од 27. Пре-дајући осуди републиканаца држање Лудвика XVI., и признајући да је заслужио сву оштрину каинва само може бити употребљена,

Извесе из славнијих Сала.

Децембар 1792 он је међутим скренуо пажњу на то да Скупштина у овој прилици не треба да чини освету, него да врши један велики политички акат; он је доказивао даље да ово питање има бити расматрано и расправљено са гледишта јавног народног интереса. Но, како у случају оправдања тако и у случају осуде, он је видeo огромне неизгоде. Оправдање би било узрок вечнога нереда, и краљ би постао привлачно средиште за све странке. У Скупштини би се непрестано подсећало на његове атентате, да јој се тиме пребаци њен опроштај: ово некаштиговање било би јаван скандал који би можда изазвао бунтовне покrete у народу, и који би служио као повод и изговор агитаторима. Зверски људи који су већ потресли државу својим злочинима, не би пропустили да овај акат благости употребе као овлашћење за себе за нове атентате, као што су употребили на такав начин и оклеваше судова и извршили септембарске сече. Са свију страна, најзад, кривили би Конвент да није имао храбrosti да заврши толику узбуну, и да оснује Републику једним енергичним и ужасним примером.

Осуђен, краљ би оставио у наслеђе своје породице све претензије своје расе, оставило би их у наслеђе своје браће који су опаснији, јер су због своје слабости остали на бољем гласу од њега. Народ не видећи више злочине, већ само ову каштигу, сажалиће се можда на

судбу краљеву, и бунције ће у овом његовом Децембар 1792 расположењу наћи још једно средство да га раздраже противу Народног Конвента. Сувени Европе вребају ћутећки какав догађај који ће изазвати оштеће раздражење; и кад буде пала краљева глава, сви ће, узимајући то као изговор и повод, напасти сложно на Француску да је растргну. Можда ће тада Француска, заслепљена својим страдањем, прекоревати Конвент за акат који јој је донео ужасан и убитачан рат.

Таква је, говораше Саљ, жалосна алтернатива пред којом је Народни Конвент. У таквом положају, на народу је да одлучи; и да одреди своју судбу одлучујући о судби Лудвика XVI. Опасност од грађанског рата не постоји, јер грађански рат није плануо кад су сазване бирачке скупштине за избор посланика за Конвент који је имао да одлучи о судби Француске, и не изгледа да га се ваља бојати и у овој прилици која је тако исто озбиљна, јер се овим истим бирачким скупштинама подноси на потврду и Устав. Не стоје ни наводи о развлажењу и неагодама новог претреса и расправљања у четрдесет и четири хиљаде тих скупштина; јер ту нема ништа да се претреса и расправља, већ да се без дискусије изабере један од два предлога које ће Конвент учинити. Бирачким скупштинама учиниће се овако питање: хоће ли се Лудвик XVI. казнити смртју, или држати

Децембар 1792 у затвору док не наступи мир? И оне ће одговорити овим речима: *да се држи у затвору, или да се погуби.* Ванредни курири могу доћи овај одговор за петнаест дана из најудаљенијих крајева Француске.

Ово мњење било је саслушано са најразличнијим расположењима. Сер (Serrès), посланик Горњих Алпа, одрекао се првог свог мишљења, које је било за осуду, и захтевао је апел на народ. Барбари се противио оправданју Лудвика XVI, али се није изјаснио ни за шта одлучно, јер се не усуђиваше ни да ослободи — што би било противно жељи његових бирача, нити да осуди противно жељи својих пријатеља. Бизо се изјаснио за апел на народ; при томе он је у неколико изменио мњење Саља, и захтевао је да Конвент узме иницијативу у овој ствари гласајући за смрт, а од бирачких скупштина да се захтева праста потврда ове пресуде. Рабо-Сен-Етијен (Rabaut Saint-Étienne), онај протестантски свештеник који се већ истакао својим талентима у Уставотворију Скупштини, устао је гњевно противу свевласти коју ова Скупштина узима на себе. „Што се мене тиче,“ рече он, „ја већ посрећем под дблом тога деспотизма који на мене пада; ја сам изнурен, искидан, измучен тиранијом у којој и ја учествујем, и ја уздишом за тренутком кад ћете створити суд који ће скинути с мене одлике и држање једног тирана..... Ви тражите политичке

Децембар 1792 „резоне; ови су резони у историји..... Онај „Лондонски парод, који је толико наваљивао „да се краљ погуби, први је проклињао његове судије и клањао се пред његовим наследником. Кад се Карло II. попео на престо, „варош му је дала сјајну гозбу, народ је „пливао у радости, и трчао да гледа погубљење тих истих судија, које је Карло жртвовао тада сенима свог оца.“¹⁸⁸ Париски народе, „Парламенте Француске, јесте ли ме чули?..“

¹⁸⁸ У свесци I., стр: 192, 43, спомену сам о великој инглеској револуцији, у којој је инглески краљ Карло I. платио главом. Оаде ћу да назадем узроке те револуције и судбине Карла I., као и постуке његовог наследника Карла II., па које подсећа Рабо-Сен-Етијен.

Карло I. — Стјарт, други син Јакова I., родио се 1600. г. у Дувејерану у Шотландији. Сир ћу брата му старијег постао је наследник престола — принц Галије — и наследио је свог оца 1625. г. Исте године оженио се Ханријетом ћерком Ханрија IV. краља Француске. Повеши се за једним својим љубимлом који је био омрачујут у целој земљи — Букингемом — занесен о свом божанском праву, пристрастан према католицизаму због своје изложности за аисолутизам. Карло је постао жртва своме народу јон с почетка своје владавине говећи шотландске превазитељице (протестанте који не признају и немају епископе) и инглеске куритане (протестанте који не одступају ил за длану од Св. Писма, и не признају никакву хијерархију у цркви), претежујући католике, нападајући на народне слободе и распуштајући једно за другим више парламената који су му одлаживали повећане издатке и показали су обзивну и овасну опозицију. За једанаест година (1629—1640) он је владао без парламента, са својим министрима Лодом и Страфордом, чинећи насиља лична, реалистична и политичка, и уводећи разне порезе и дажбине самовајасно. Упорно настојаваће његово да у Шотландији уведе англиканску литургију изазвало је устанак превазитељанаца, који најпре уговорише и подписали познати њихов *Cotswoldi* (Уговор из заједничку одбрану своје земе), па затим, оружани, нападоше Инглеску и освојише је. Притец овим најр, Карло сазове парламенат, али га убрзо распусти. Шотландесци га одмах нападну и поново поткују код Небурна, те он свет сазове последник из целог земље, и 3. новембра 1640. г. отвори ону чулену Скупштину која је назнана *Дуги Парламенат*, који је извршио револуцију и коју су духови тако дugo били срочани и потискивани. Оба

Декембар 1792 Фор је захтевао извештај о свима декретима којима се одређивало суђење. Најзад

дома били су подједнако раздражени против двора и стечење борбу оптужбом и осудом на губилите министра Страфорда, коју је осуду потписао тиме препуштио малодуша и неблагодаран краљ. Одлука, енергија и одважност парламента нагнале краља да подпише *bill* (акт, одлука), којим се круни одузима право одлагања и распуштања парламента, поред још неколико значијних њених прерогатива. Вишег нареденог војни своје властите воје, краљ наједанпут промени своје дракаше и покушај да учини внатрије чланове парламента. Овај покушај његов изазове народ на устанак, и краљ буде пагњен да остави Лондон и да оточи грађански рат 1642. г. Парламент одмах одреди извршни одбор и почне уређивати своју војску. После дуге борбе, која је овда овдја пренадана преградама преградама воји су увсе биле безуспеши, ројалисти буду дефинитивно побеђени у битци код Насебија (1645.), у којој су командовани војском парламента Ферф и Кромвел, Кај I. избегле у Шотландију. Шотландски се беху пренали од револуције и њених успеха, и Кај је било лако задобити их на своју страну; али он, изједначи, својом надувеношћу и својим презирањем најжове вере, раздражи их противу себе те га они ухнате и предаду војску револуције. Најумеренији беху склони да прогонеју с њим: али независна странка и њене воје — Кромвел, Ферф, Лидлов, Милтон — ослањајују се на војску окретоше парламенту на своју руку, учинивши то краљ би проглашен за приста за најезду и предат суду, који га осуди на смрт као тиранина, издајника, убијцу и народно *непријатеља*. За грађање ове парчице краљ је показао довољне честитне или хадо памети, поричући упорно надлежност суда и наимећи у своје оправдане само и једину ону ансодутистичку фикцију по којој краљ не може чинити зло. Погубљен је пред двором Вит-Хал (Whit-Hall) 9. фебруара 1649.

Карло II., син и наследник Каја I., родио се 1630., умро 1685. Још за времја грађанског рата он беше избетао, заједно са својом мајком, у Француску. Кад му је отац погубљен био, он, са титулом краља, пређе у Шотландију, востојавши своју и своје породице, где га његови партизани примије и изважују за краља 1651. г. Он се запуни на *Congress*, или је убрзо постао неспособан пресвитеријјанизама својом лакомисљеном џу и безобзирном џи. Побеђен Кромвелом код Борчестера, он избегне у Француску, где је дugo живео с помоћи свога ујака принца Оранског. 1660. г. генерал Монк, видећи умор партија, растери стари револуционарни парламент, сазове нов, и нареди му да назове Каја, и овај уђе у Лондон 29. маја и узме слугу власт у своје руке без да је ни ко из тога чинио или покушаје да му то освори или спречи. Ила тога настаде одмах ужасна репресија. И поред формално дате амнистије, одмах је подигнуто губилите за све оне који су имали ма какво учешће у погубљењу Каја I. Чак тело Кромвела дигнуто је из Вестминстера (манастир, у коме

појави се мрачни Робеспијер, раздражен И Декембар 1792
пун горчине. „И он је,” рече, „био дирнут
Веседа Робеспијера.

је владајућа костурница и смртеници знатних људи и жена), одсутно као стварни и уконачан подешавају. Презвитеријанска Шотландија нагуђена је за свују вељост религионих гоњења, која су била толико мрежија што је нови владајући био разнодушан према свакој религији. Епископат је био усвостављен са свима својим злоупотребама, које је револуција трудају се да уништи. Каја II., човек духовит и углажен, страстан, еониста, ласиљац, који пренире и луде и начела и идеје, скептик и без норала, грабљив и трошачија, занесен за неколикоје својих недостојних љубимаца, одан свим могућним уживањима, развраћао је своје сакрименте тако исто као што је исказарко и узакадије законе и управу, и учинио је те је народ од револуцијске чистоте и реванџијског одушевљења прешао у највећи разграт. Карактерни је одлик овога владајућа и његове управе непрекидна оскудица у поизу. Ни огромна цивилистка, ни разни споредни додатки и приходи, ни суме које му је серијски парламент одобравао засебно мимо свега тога, ни трошкова са државних местима и достојанствима и прост грабеж из државних каса, све то вије било доволно да зајами грабљивост краљеву и његових куртизана. Најзад спустјо се дотле да се да паљати од Лудвика XIV., продао му Динкирхен и Мардин (два пристаништа на северој обали Француске), и за богату перничичну плату жртвовао и част и достојанство Инглеске интресима и политици краља Француске. Све ово било је овом човеку недоволно, и он је до краја свога живота био у повозију оскудици. Жеј за поводом укнула га је у рат противу Холандије (1666), у коме је био побеђен и морао да потпише уникланђуји мир (1667). Ушеј је у тријаду кланџију противу Француске, и понапао се најданији према својим савезницима, ступници у тајне везе и саоразуме са Лудвиком XIV., који му је за то повећао плату и турнуо га, 1672, у нови рат противу Холандије. Од овога доба нарочито оточео је чини у земљи све што је чинио и његов отац, те то највиши парламент, који је за дуго лотде био му свома послушан, да му се јавијо јадре, доносићи одлуку познату под наименом *test* (да се сваки јавни службеник, цивили и војни, закује и потврди подписом, да не верује у католичку доктуру о претварању хлеба и вина у тело и крв Христову у причељу), искључујући од наследства херцега Јоркског који је јавно призвео католичку веру и ково завере противу народне вере, доносићи чуveni уставни акат *habeas corpus* о личној слободи, поплављујући у свему одлучну опозицију двору и влади. Краљ је распустио два парламента један из другим, покушао је да плада сај, уничити је оштанске слободе, борио се противу много бројних замера противу њега, које је угушавао ужасним мерама, чије су жртве биле лорд Русел и Алжерно Сиднеј. Умро је без наследника. Наследио га је његов брат Јаков II. (P. Larousse.).

Децембар 1792. „И осетио је да се у његовом срцу колеба „републиканска врлина, гледећи на униженог кривца пред сувреном силом. Али „последњи доказ оданости коју смо дужни „отаџбини, то је да угушимо у себи сваки „покрет осетљивости.“ Он је тада поновио све што је већ рекао био о правима и власти Конвента, о вечном развлачењу народне освете, и обзирима према тиранину, док се међутим напада без икакве резерве на најтоплије пријатеље слободе; он је тврдно да се овим апелом на народ тежи ономе истом, чemu је тежио и Гваде кад је захтевао гласање за прочишћавање; да је циљ ове перфидне намере да стави све у питање — и ове посланике, и 10. август, и саму Републику. Уносећи непрестано у ово питање себе и своје непријатеље, он упоређује садашњи положај са положајем у јулу 1791., кад је била реч да се суди Лудвiku XVI. за његово бегство у Варен. Робеспијер је тада играо важну улогу. Он је подсетио и на опасности у којима се тада он налазио, и на ерећна напрезања његових противника да одрже Лудвika XVI. на престолу, и на пушкарање на Марсовом Пољу које је иза тога настало, и на опасности, којима је Лудвик XVI. повраћен на престо, изложио народну ствар. Он је лукаво истакао своје данашње противнике да су онаки исти какви су били и његови тадашњи противници; он се представио као изложен,

заједно са Француском, истим опасностима *Децембар 1792.* као и тада, и непрестано због интриг њих угуруса ћији себе искључиво називају часним људима. „Данаас,“ додаде Робеспијер, „они „нђуте о највећим интересима отаџбине; они „неће да кажу своје мњење о последњем „краљу; али њихова подмукла и убијачка „радња ствара све потресе који узбуњују „отаџбину, и да би збунили здраву већину, „али која се често дја варати, они гоне нај-„ватреније патриоте називајући их бунтовном „мањином. Мањина,“ повиче он, „претвара се „често у већину, обавештавајући обмануте „бирачке скупштине. Врлина је била увек у „мањини на овој земљи! Да није тога зар „би земља била посејана тиранима и робо-“вима? Хамиден¹⁸⁷ и Сиднеј¹⁸⁸ били су у

¹⁸⁷ *John Hampden.* Родио се у Лондону 1594., умро је у Таму (графство Оксфордско) 24. јуна 1643.

Цени се и сматра као највећи представник и заштитник слободе у својој отаџбини — Иngleској.

Рођен је сестрић Оливија Кромвелла.

Био је душа отвора првогу тираније Јакова I., и веома је допришао проглашавању народних праћа и првога летја у 1621.

Од 1625., кад је дошао на престо Карло I., па све до отвореног оружаног устанака противног владаоца (стр. 271; 188.), био је непрестано ћођа опозиције у Парламенту; а кад је тај устанак планују, он искучи и организује један вештачјски вук који је, као пуковник, предводио одлажено и уменено у чије бојеве са краљевским трупама. У једном од тих бојева — код Chalgrave-Fleete-а — добио је две ране у раме, од којих је умро.

Газо вели о њему ово: „Никада човек није узикao целом једном народу толико доверјење. Најумеренији веројали су у његову мудрост, најзлесенији у његов патриотизам, најчаснији као и највећи интригант у његову искреност.“

„За њега се може рећи,“ рекао је Клеркенвуд, „као оно за Цицу, да је био умешан за све, да је имао језик да увери сваког и руку да изверши све.“

Пр.

7*

^{Декембар 1792} „мањини, јер су издани на губилишту. Кртији,¹⁸⁹ Анитуси,¹⁹⁰ Цезари,¹⁹¹ Клодијуси,¹⁹² били су у већини, али Сократ¹⁹³ је био у „мањини, јер је прогутао отров; Катон¹⁹⁴ је био у мањини, јер је искдао своју утробу.“

¹⁸⁸ *Algernon Sidney* (стр: 273; 186.). Родно се у Лондону 1617. год. Други је син Роберта, грофа од Лайестра, који је био вице краљ Ирландије. 1643. придружио се парламентској партији противу Карла I. За трајања борбе противу овога владара постао је дивизионни генерал 1646. и био највиши гувернер Дублина а затим гувернер дворца у Дувру. Био је члан суда који је осудио Карла I. на смрт. Искрен републиканац, он је био највећи противник Кромвелу, и није хтео да служи под његовом владом. За владе Кромвелове, живео је повумено из свога имања, написао је дело: „*Désouez sur le gouvernement*“ које је за дugo било катахизис републиканца. Кад је Кромвел дао оставку на протекторат (Свеска I., стр: 192. 43.) ушао је поново у политику, постао државни саветник 1659. и уговорно мир између Шведске и Данске. Кад се Карло II. ојачао на престолу Сиднеј оде из отаџбине, не хотећи да се користи амнистијом, и живео је 17. година у туђини.

1677. г. његов отац, желећи да га види, измали од Карла II. дозволу да му се саговори у отаџбини. Изабран за посланика у Парламентат, 1678. г., Сиднеј је постао, својом речитом опозицијом, бић за министре и патрено је помагао да се доноси одлука о исхвачењу од наследства херцига Јоркског. (Стр: 273; 186.). 1683. г. буде оптужен као сачастник у завери „*Rye-House*“ (тако се звала једнога од заварника све завере, која је учињена у циљу да се убије Карло II. и његов брат херциг Јоркски, те отуда то име и овој завери) и осуђен на смрт. „Потубљен Сиднеј сматрано је,“ вели Хим, „као најприје мрзљи влада Карла II.“ *Пр.*

¹⁸⁹ Критија. Атијански и философ атијански. Родно се 450. г. пре Хр. Сазременио је и сродник Платону. Као амбициозан политичар, слушао је за неко време лекције Сократове, падајући се да ће у њима наћи пут и начин да се дочини највише власти. За време Пеонопинске војне био је проглан из Атине, абит покушаја да се дочини највише власти. Кад је Лисандр освојио Атину 404. г. до Хр. (Свеска II., стр: 193, 92.), Критијас се врати и био је један од тридесет тирана, које је победилац поставио да управљају атијским народом, међу којима се Критијас одликовао суворошћу и осветољубљем. Погинуо је при једном нападу на Пиреј 403. г. до Хр. *Пр.*

¹⁹⁰ Анитус. Атијски беседник, и један од вођа демократије. Допринео је да се тридесет тирана избаце и да се успостави

Робеспијер препоручује затим народу да буде ^{Декембар 1795} миран да би одузео сваки изговор својим противницима, који просто пљескање његовим верним посланицима представљају као буну. „Народе,“ повиче он, „не пљескај никоме и не

народна влада. Прославио се као тужитељ Сократа, због личне мржње његовите, и највише је допринео да буде осуђен. (Види испод.) После смрти овога философа, народ, уверен о његовој непримени, прогна Анитуса у Херцлеју, чији га становници убију камашем. Историја је сачувала руку спомен на Анитуса, због његовог поступка према Сократу. И данас се његовим именом називају и бележе сви они гладни људи, који из зависти и мржње устају противу врхуне и генија. *Пр.*

¹⁹¹ Цезар. Споменима о Цезару додре (Свеска I., стр: 92.—96., 27.; стр: 383. и 384. 67; и у овој свесци стр: 21., 139., и стр: 206., 173.) да додам овде ово још:

Као Претор, био је увек на страни Помпеја и тиме стекао његово пријатељство. Зато је добио управу над Шпанијом. 60. г. до Хр. дошао је у Рим, већ на главу, да се постара да се избори за конзула.

Родно се 100. г. до Хр. Пореклом је племић (Патриције) од старине. За време борбе Марија и Силе био је из страни првог, и кад је овај био побеђен, побегао у Алију, где се одликовао у борбама са морским разбојницима. По вратку у Рим, после смрти Силе, он се поново стави на чело народне странке, и био је увек на страни Помпеја, чиме је стекао голима најлоност једнога да је овај обећао му посагати га при избору за Конзула.

Кад конзула истакао се одмах предлогом да се државна земља у Италији раздели грађанима, а ако треба да се и докупији још земље из овога новог доходка од покорених провинција у Алији; осим тога, да се цена откупа државних дажбина спусти за читаву трговину. Овим предлогом Цезар је ишао на то да се покушаваши код народа. Сенат је то видео и његове предлоге одбаци. Цезар се жали противу тога на избору општине. Зато устали противу њега цео Сенат. Помпеј стапа на страну Цезарову. Друштво између Помпеја и Цезара беше постала још тешка, браком Помпеја са Цезаровом ћеркију Лулцијом.

Од тога доба утицај Помпеја и Цезара постаје највећи у држави.

Удружен с Красом, начинио тријумвират, други по реду, познат у историји под именом тријумвирата ума (Цезар), „*ласти*“ (Помпеј) и „*бенестса*“ (Крас), по коме је Цезар добио у управу обе Галије — Пас и Трансалијску, — као диктатор за вет године; Помпеј остао у Риму као главни заповедник у нему; а Крас добио у управу покорене азијске провинције.

Декембар 1792. „Гледај на наше дебате! Далеко од твојих „погледа ми ћемо се тако исто тући.“ Завршио је пајзад захтевајући да Лудвик XVI. буде одмах објављен као кривац и осуђен на смрт.

Трошак и борбe власних и утицајних људи у Риму у вели са уличним нередима називаним тим угробима, неколебаше углед и апачај Помпеја у Риму, те он еде на састанак и споразум са Цезаром — држави га увек као себи одава — 56. год. до Хр. Резултат тога споразума, у чијем је учествовао и Крас, био је промена рашеје уговорног тријумвирата, по којој се диктатура Цезарева у Галији наставља за још пет година, Помпеју даје у управу Испанија, а Красу Сирија.

Све већи узлични переди у Риму учинише те Помпеју би дати пајећа власт у држави. Сенат му уступи неограђену власт и проглаши га као јединог овлашћеног вонула у држави. Одатле настаје јавно разилажење између Помпеја и Цезара у пословима државним, које је пајзад довео до отворене борбе међу власцима, која се завршила, као што је познато, победом Цезаревом. *Пр.*

¹⁹² *Appius Publius Clodius* (Публијус Клавдије) потомак старе пленијске породице Клавдија. Чувени демагог римски. У Риму је изашао из глас својим скандалним животом. Познаган Помпејем, Цезарем и Красом, којима је потребан био да би га употребили противу Цицерона, П. Клавдије буде изабран за трибуна. У том положају изнесе предлог закона да се сваки грађанин, који би се усудио да на на каха начин јавно нападне другога грађанина и да му тиме изнесе на каха али мине законитог пута, *лиши њега и отња*, тј. да се прогна из отаџбине. Овај предлог био је управљен поглавито противу Цицерона, који је учинио да се осуде и ногубе саучесника Батилинија. Помпеј и Цезар помогли те овај предлог Клавдијеве буде примљен, и поред тога што су их и Сенат и Цицерон изолили да то не допусте. Да не дочека осуду по овом закону, Цицерон се сам удази из Рима пре то што је овиј закон био примљен, а Клавдије му покруши омахи кућу и опустоши и разграби сву имовину. Од тога доба Клавдије вије живе границе своме беснију, и оточне нападати чак и Помпеја, који тада прибегне Сенату и помогне да се Цицерон излове затраг. Да унре Клавдија нађу му и противставе достојног противника, трибуна Алија Милоном, који се успешио одуширо и посвој с Клавдијем и са Форуму и на улицама с оружјем у руци. У једном оружаном сукобу гоније Клавдијеве са гомњом Милоном, на путу Авијенском, Клавдије је изашао своју смрт, 52. г. до Хр. *Пр.*

¹⁹³ *Сократ*. Чувени грчки филозоф. Родио се у Алошку, место у непосредној близини Атине, 468. г. до Хр.; унро је отрован по осуди његових грађана 400. или 399. г. до Хр.

28., 29., и све до 31., говорници су се ре- Декембар 1792. ѡали један за другим. Најзад узе Верњо реч Беседа Верњоа. први пут, која је слушана највећом пажњом, јер је казивала мињење и расположење Жи-

Самоук, бавио се успешно свима наукама које су постојале и обраћане у његово доба. У математици је био нарочито веома јак. Премда није марко за политички живот, залагао се свака за отаџбину. У бојевима код Делијума и код Амонијска (Пизотописка војна) спасао је живот Алицијаду и Есенофону, које је на леђима изнео из борбе. Избором суграђана својих у Атини заузимао је положај и власт сенатора.

Противно другим философима, који су радо путовали да проучавају људе и обичаје на месту, Сократ није налазио ни Атине, За природу није марко; он је проучавао самог себе. Једине је тако рећи на улици. Није имао своју нарочиту школу; његови сљедбеници настује се искушавали код њега у одређене дане и на одређеном локалу месту. Није држава нарочито срећена предавала о интему, нити је писао на книгу књигу. Начин његовог обавештавања био је обизви разговор, који је водио необично успешно, и то слуда где год се темила искушавала: из народним зборовима, па народним спектаковима, из пролазника и чак на аристократским пријовима. Обавештавао је снажога о његовим пословима и потребама и о државним пословима. Умако је у добровоље да стичава људи и замаде и да разне западе. Због његовог одушевљења према свему што је природа сарадила складно и уједно, више га као страстна и корумпована (*Socrates sanctus redorista*), нејутим морал и морална чистота у људи биле су главне теме његових разговора. Ретора (красноречите брњаше или заједнике) и Сократа (красноречите саштаре који о свему хоћеју да имају пресудно мишљење па да ствар разуму у пода нај ма мало) још је и сужијао из све снаге. Иронија Сократа противу те две класе људи нарочита је и популарна и дала је знаменит Сократска. Поме је он највише те људе да сами обједију правдиву своје главе, грађани се пред њима налази и незвалица, излагајући их на тај начин подсмеју слушаваца. Тихе је он стекао себи гомжу огорченог пиратеља, који су му пајад и главе дожије, јер је међу тим људима било и политичаре и постади и других разних професија, који беху већ писали на глас.

Износил су га као поклоника некакног његовог породичног демона; изводећи то из његовог учеша да се у животу изазда да не верује у домаће богове. У самој ствари он је веровао у једнога Бога само, некогнатор, или је домаћим боговима одвојијану пошту, изазвану да је то потребно ради јавног интереса.

Износил су га као поклоника некакног његовог породичног демона; изводећи то из његовог учеша да се у животу изазда да не верује у домаће богове. У самој ствари он је веровао у једнога Бога само, некогнатор, или је домаћим боговима одвојијану пошту, изазвану да је то потребно ради јавног интереса.

Децембар 1792 рондиста и прекидала њихово ћутање дотле, у коме Робеспјер не беше једини који их је оптуживао.

шени слас у човеку кад један део вождства у њему. То учење његово противника његови износили су као начин, као средство, да обрлати и оствуари некакву велику политичку револту у другашту, па штету демократије а у корист аристократије.

Кад јавни тужилац истао се Антус (стр. 276, 190). Сократ је био свестан опасности коју му прети и, при свем том, није хтео да се брани противу оптужба дигнитата из њега. „Живо сям досада,” рече је Сократ пријатељима који су пављанили из ње да се брани, „као најсрећнији човек међу људима. Боготи су ми спречили ширлу смрт, једину коју сам могао избегати. Потомсто ће пресудити између мене и мојих тужитеља; оно ће ми призвати да ја не само нисам ишао па да корумпујем моје слаточастственке, него, напротив, да их учним болнија.“ На оптужбу да је развраћао младеж, одговори је: „Ниједна писам било ничију учителју; обавештавао сам и братата и сиромаша, који је делазио имена и погло то ма за шта; и ако међу њима има кога који је због тога постао добар или рђав, не треба же за то ни хвалити ни купити; узрок томе писам ја; томе исти сам токмо писао учио.“

Суд хелијаџаста (велики изборни суд за теже парзије круног јавног значаја, који је судио јавно, на питањи Хелија) — одкуда и назив члановима његовим хелијаџасте — и оточињао судјети у моменту рађања супца) који је био склонљен од пет стотина педесет и шест чланова, усвојио је оптужбу противу Сократа, већином од две стотине осадесет и једног гласа противу две стотине седамдесет и пет гласова.

Остало је да се изрече пактига. Обичај је био да се, пре тога, пита оптужени, какву пактигу жели — изгњавство или смрт; и Сократ је требало само да захтева изгњавство па да спаси живот. Па место тога он се окрио својим судијама и изговори им ово: „Зар сам ја достојан пактиге и опроштаја, ја, који нисам хтео да се смртим за трајања целог мој живота; који сам упорно скретао лађу склому за чим су сви остали тежили из све енаге своје — бољству, војничким положајима, беседничком гласу и сличима остварим јавним почастима! ја, који никада нисам учествовао у тајним договорима и завезима које су тајо честе у револуцији, највећи да би тиме губио само драгоцену време; ја, који сам, не обазирајући се ни на шта иде и у чену нисам могао бити користан ни вама ни себи, радио само оно што је могао бити склоном од нас од највеће користи, тј. подстичао вас, склоног посебнде, да мислите само на оно што вас може научити људима врани и мудрим? Атињани! То сам, ето, је радио. Шта наслажује такав мој рад? Награду — ако ховете да сте правични, и то награду која се мени доцада. Шта је то што

Берњо је говорио најпре о принципу на- Децембар 1792 родног суверенства и показао случајеве у којима су представници народни дужни обра-

„се може дошадати једном сиротину, вашем доброчинцу, кога је само потребна доколица да би могао мислити и бринути се о томе само да вам даје корисне савете? Није чим што би му се више дошадило од осигураног положаја сенатора; и он га више заслужује по онај који је на олимпијским тркама претрпао гонија. Ако даље треба да ја кажем шта је правди заслужујем, ја најављујем да ми се остави осигурани положај сенатора.“

Ово саркастично чиншеље својих судија донело му је осуду коју је дајко било предвидети. Сократ је био осуђен на смрт. Кад је чуо пресуду, изговори је: „изјада, свајам судијама још ово: „Човеку који чини добро не може се учинити писаком зао ни за време његова живота ни после његове смрти; тајвог човека боготи никад не напуштају; све што се тајком човеку дугаја, одредба је више судбе а не случаја. Ухвати однаш и ослободити се бритог живота дошаља ми се најбоље; глас с више не одјекује у мене, и ја данас писам ни мало срдит на моје слаточастственке, ни на они који су ме осудили.... Ја вис само молим за ово: ако моја деша, кад порасту, буду грацини за богољубством или ма за чим другим више него за врлињама, да их згопите и научите оношто као што сам ја гонио и научио вас; и ако се буду испали и држали да јесу венито, ма да нису пшића, казните их за ту празну вонноситост; то сам ја чинио према вама. Ако будете то чинили, и ја и моја деша хвалићмо вас као иправничне.... Али време је да се раздјелем; ја да умрем, а ни да живите. Чуја је судба ѡола? То ана само један Бог.“

Воли се да је један Атињанин, који се звао Аполодор, изјавио му жељење што иди да умире пешак. „Зар би ти хтео да ме видиш да умире као кривиц?“ — одговори му Сократ.

Не обачају у то доба смртна пактига није смеђа извршити за време путовања једне лађе, која је сваке године једанпут ишла у Делос да олнесе даре које су Атињани шиљали храму Аполону. Ова лађа отважила је сутрадан во осуди Сократа, и трбало је месец дана да се врати. За тај месец дана Сократ је наиставио мириш, као и дотле, обавештавати и учити своје пријатеље. Уочи дана кад ће се вратити лађа, Критец, један од његових пријатеља, понуди му да зобегне. „Знаш ли какво место где се не умире?“ — одговори му Сократ; и затим настави: „Ја сам се много сам осудити на изгњавство; па место тога ја сам јасно изразио да волим смрт него изгњавство. Зар после тога сад да се покажем незверија време својој речи, да странцима покажем Сократа прогнаног, униженог, који пређе законе и који је непријатељ законите власти, да би само за који дан продужио свој досадни и мучни живот?“

Декембар 1792. ћати се на њ. Било би сувише дуго, сувише тешко обраћати се једном великом народу за све законодавне акте; али за извесне акте од велике важности то није тако. Устав, и.пр., мора увек имати народну санкцију. Али овај

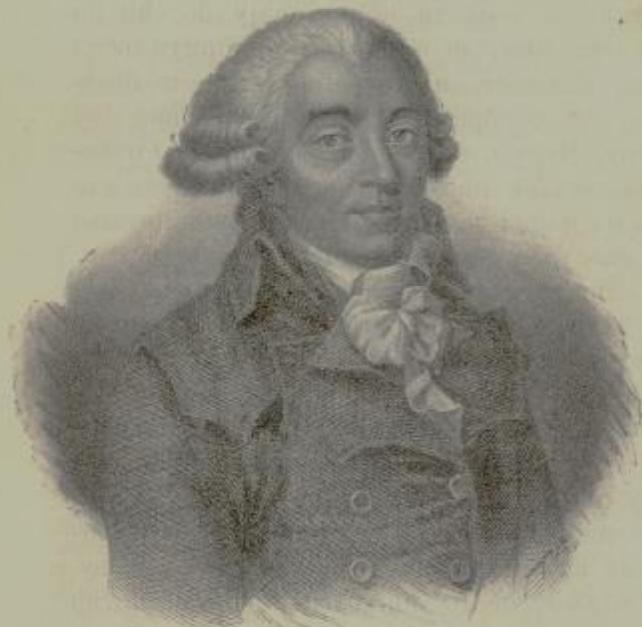
На растанку са својим пријатељима ови га упиташе: „Имаш ли што да нам поручиш односно твоје дело и твојих послова?“ Сократ им одговори: „Поназијам вам савет, који сам вам увек давао, да течете вранине. Ако тај савет будете слушали, ја неимам потребе нити да вам што поручујем нити да ми ви ма шта објављате; ако тај савет не будете слушали, моје поруке и маша обећања неће важити нитија за моју народницу.“ Однах из тога опростиво се са Ксантијом, својом женом, и са своја три сина — Софронијом, Менеласом и Ламброксом — узео чашу отрова, присео је мирно устима, и испио кад врани стояјки. *Пр.*

¹⁴ *Marcus Porcius Caton* прозван Утички, по имену вароши у којој је уврро, за разлику од његовога деде истог имена, прозваног *Старији* или *Цезар*. Најужеднији карактер у последњим данима републике. (Свеска I, стр: 12.—96.—27.) Родио се 95. а умро 48. г. до Хр. Сви властолуци његовога доба — Катилина, Помпеј, Цезар, Клаес — извили су у њему одлучног и неиздржливог противника. Он је био непоколебљиви заступник републиканских установа и закони, противу властолубивих савица који су тежили да их оборе. Када наредни трибуни одлучуно се опирају свима покушавшима Цезаревим — који је тада био конзула — да се дочеша највише власти, и овај покуша да га затвори, али је искористио одлуку од тога индеви опште народно перасподожење противу тога. Кад је отишао грађански рат — борба између Цезара и Помпеја — Катон је пристао уја странику Помпејеву, и посао несребље битке код Фарзала, покушао се са остатцима републиканске војске у римску Аерику, да одатле настави борбу противу Цезара. Овај пређе с војском у Аерику и потузе тамо и те остатаке републиканске војске. Катон се повуче у Утику, решен да се у њој брани до последњег човека; и то видићи да је његова околина икончала, и изгубила веру у себе да се може одржати противу напада Цезаревог, и наизићи да је недостојно његова карактера да се преда, решио се да смртју својом учини последњи протест противу насиља. До тренутка кад ће се убити говорио је ипиро са својим пријатељима, затим је легао и илегују свој мат под јастук, велићи им: „Ја сам сад „свој господар.“ После тога узео је читати на Платонова Федона одељак о бессрћу душе, када га је прочитало заспао је дубоким сном, пробудио се у зору и одмах сјурно свој мат себи у груди. Пошто се повратио из заноса у који је пао услед тога удара, сам је себи истригао мат из груди и падао у...

Пр.

Декембар 1792. предмет није једини коме је потребна та ванредна санкција. Пресуда о Лудвiku има тако озбиљне карактерне одлике, било због многих и различних власти које врши ова Скупштина, било због неприкосновености која је уставно дата монарху, било најзад због политичких ефеката који морају потећи из осуде над њим, да се не може спорити њена велика важност, и потреба да се поднесе народу на одобрење. Пошто је развио ову систему, Верњо, који побија нарочито Робеспијера, долази најзад на политичке незгоде апела на народ, и додирује сва велика питања која деле ове две политичке странке.

Он говори најпре о несугласицама и раздору за које се боје да ће настati ако се пресуда о краљу пошље народу на санкцију. Он наводи разлоге које су износили о томе и други Жирондисти, и тврди да, кад се нису бојали грађанског рата искупујући биражке скупштине за санкционовање Устава, он не види зашто би га се бојали искупујући их за санкционовање пресуде о краљу. Овај разлог, често понављан, беше незннатне вредности, јер Устав није био главно питање ове Револуције, он је био само подробна уредба о установи која је већ декретована и примљена од свију — о Републици. Али смрт краљева била је крунио и озбиљно питање, и ваљало је бити на чисто да ће ова Револуција, осуђујући краљевство на смрт, преки-

ВЕРНО

нути тиме па свагда са прошлошћу, и ини
даље, употребљујући исто средство и непо-
колебљивом енергијом, као циљу који је себи
поставила. И, кад је једно такво ужасно пи-
тање изазвало већ толико јак расцеп између
Конвента и Париза, постојала је и највећа
опасност да се оно износи на процену и суд
пред четрдесет и четири хиљаде срезова фран-
цуске територије. У свима позориштима, у
свима удружењима народним, бурно се диску-
товало о њему, и требало је да Конвент
прегне да сам реши то питање, а не да га
износи пред Француску, која би га решила
можда и оружјем.

Верно, делећи у овом погледу мињење својих
пријатеља, тврдио је да нема места бојати
се грађанског рата. Он је рекао да у окру-
зима агитатори пису задобили онај надмоћни
утицај који им је некаква подла слабост
уступила у Паризу, да су обишли сво зем-
љиште Републике али да су свуда написали
само на презрење, и да је дат највећи пример
покоравања закону тиме што се штедела
погана крв која тече у њиховим венама. Он
је побијао затим страховања која су искази-
вани о правој већини, за коју је речено да је
склопљена од интриганата, ројалистâ и ари-
стократâ; устао је противу оне гордељиве
тврдње, да је врлина у мањини на овој земљи.
„Грађани,“ повиче он, „Катилина је био у
мањини у римском сенату, и да је ова ма-

Декембар 1792

Децембар 1792. „Њина надвладала, било би свршено с Римом, са сенатом и са слободом. У Уставотворној Скупштини Мори и Казале били су у мањини, и да су надвладали, било би свршено са вама! Краљеви су такође у мањини на овој земљи; и да заузадају и подјарме народе, и они такође веле да је врлина у мањини! они такође веле да је већина у народа склоњена од интригантата које ваља ућуткati са страхом, ако се хоће да заштити држава од општег преврата.“

Верњо пита, да ли, да се склони већина по жељи извесних људи, ваља употребити прогонство и смрт, претворити Француску у пустину, и изложити је тако памти и нахоћењу неколицине разбојника.

Пошто је одговорио на нападе на већину и Француску, он настави одговарати на нападе противу себе и својих пријатеља, које је изнео као сталне и непомирљиве противнике свима деспотизмима — и двора и септембарских разбојника. Он их је изнео као људе који су 10. августа, заседавајући у оно доба кад је одјекивао пуцањ топа из двора, изрекли збацивање с престола пре народне победе, док су се ови Брути, који су данас толико нестриљиви да помлате оборене тиране, преплашени, крили у мишије руне, и тако чекали на неизвестан свршетак борбе коју је слобода била са деспотизмом.

Затим је пребацио на своје противнике *декембар 1792.* прекор за изазивање грађанског рата. „Да,“ рече он, „грађански рат хоћеју они који, проповедајући смрт партизанима тираније, придејају ово име свима они жртвама које већиха мрзост хоће да помлати; они, који дижу ножеве на народне представнике, и захтевају распад владе и Конвента; они, који хоћеју да мањина суди већини, да мањина може озакоњавати своје пресуде бунара, и да њен Катилина буде позван да влада у сенату. Грађански рат хоћеју они, који проповедају ове принципе на свима јавним местима, и развраћају народ називујући разлог фејљантизмом, правичност мајодушношћу, и свету човечност конспирацијом.“

„Грађански рат,“ узвикне беседник, „зато што се апелује на народно сувренство! Међутим у јулу 1791. ви сте били скромнији, ви исте хтели да га укочите и да владате на место њега. Ви сте тада једном петицијом питали народ за мишљење како да се суди Лудвiku враћеном из Варена! Тада сте ви хтели народно сувренство, и исте мислили да се, обраћајући му се, може подстаки грађански рат! Није ли то зато што је он тада одобравао ваше тајне намере, и што им је данас противан?“

Беседник је прешао затим на друге обзире. Вели се да Скупштина треба да покаже до-

Децембар 1792. волјно снаге и храбости да сама изврши своју пресуду не ослањајући се за то на мњење народа. „Храброст,“ рече он, „њу је требало имати за напад на Лудвика XVI. кад је он био свемоћан; зар је она потребна да се пошаље на губилиште побеђени и разоружани Лудвик? Један војник кимвр, ушао је у затвор код Марија да га закоље; преплављен погледом на своју жртву, он се није усудио напasti је и побегне.¹⁹² Да је овај војник био члан каквог сената, држите

¹⁹² *Caius Marius.* Плеобј вареклом. Родио се у селу Церетинуму у мунисицији Артикумској, месту рођења Цицеронова, 157. г. до Хр.

Највише се војевати у Шпанији под командом Сципионова. Тамо је изашао на глас и задобио положај најпре Центуриона и затим Трибуна.

Касар народни Трибуни предложило је закон којим се осигурава слобода у изборима на виши арханги достојањства. То му је најукало сумњу сената и мржију племића, која није престајала до сирги му.

Војевао је у Африци противу Бунтовника Југурте, под којим је покушао Цецилија Метела, племића, као првог његовог појасника, и тамо изашао на још већи глас као војник и вођа.

Темећи непрестано да се истражи и припремајући себи земљиште и средства за то, Марије замеште допуст од Метела да оде у Рим, где, на кратко време, успе да га изаберу за конзула (107. г. до Хр.) на место Метелово, и да добије под командом пропинију Нубију уз наредбу да сарши војну противу Јутурте.

Помогнут храбрим и вештим Салом (*Lusius Cornelius Sylla*) Марије је саршио ову инцију успешно, и ухватио живија Јутурту.

104. г. до Хр. он се врња и удаји у Рим у Трауму, водећи са собом ухваћеног Јутурту, позван да брани Рим и Италију противу ненадне опасности са севера — од варвара северних, који беху опустошили слу Галију и приближили се границама Италије.

И ову инцију саршио је Марије успешно, зашто је награђен новим избором за конзула, триумвалник уласком у Рим, и, од народа, називом „*Спаса државе*.“

Мржија племића проглавио њега довала је убрзо до отворене борбе између њега и њих, која се завршила истребљењем њихових у Риму.

али ви да би он оклевao да гласа за смрт ^{Децембар 1792.} „овом тиранину? Какву храброст налазите ви у извршењу једног акта за који је кадра „свака кукавица?“

Он је говорио још о једној другој врсти храбости, оној коју треба показати противу туђинских сила. „Пошто се непрестано говори,“ рече он, „о једном великом политичком акту, вреди испитати ово питање у том погледу. Несумњиво је да силе чекају овај последњи изговор па да сложно навале на Француску. Оне ће бити побеђене, без

Сенат одлучи војну противу Митридата у Азији, и одреди Силу, који је такође био племић, да води ту војну.

Марије, који је био конзула у то доба, жељео је да он има команду у тој војни, изазове буну у Риму поводом тога и њеме принуди Сенат да њему даде команду.

Сила, као племић, мразео је Марије; а и Марије није њега марио, зато што је он себи присвајао част и слизу да је Јутурту живи ухватио, и ако је радио по заповестима и под командом Марија.

Због тих односа међу њима, Сила, који се по ранијој одлуци Сената већ био кренуо с војском противу Митридата, кад је добио глас да се команди од њега упути и даје Марију, по буни војску противу те одлуке (први пример одметништва војних заповедника у римској историји) врати је на Рим, и угуши буну коју је Марије подигао.

Марије побегне за Ријеку, а сенат, по настојању Силе, донесе одлуку да се убије где се ухвати, и он и његове присталице, и пошље за њим потеру, која га стигне и ухвати у блату на ушћу реке Ариса, под варошни Миттурган у Камијани, где се беше склонио, и преда варошкој власти, која га затвори, и жељао да изврши одлуку Сената, пошље побу у његов затвор једнога роба, по народности Камира, да га убије. Кад је овај ушао у затвор под Марија, Марије скочи и попиће: „Зар се ти робе усуђујеш даћи руку на старога Марија?“ Овај, уплашен изгледом његовим, баци мајч и побегне без обзире напоље.

Видеди у томе велиу богољубљу да некадашњи Спас Рима остане и даље у животу, варошка власт пусти Марија слободни и он се одмах напозе и пређе у Африку. Тамо се је за неко време крио на развалинама Картаге и живео од кроћије.

Декембар 1792. „Сумње; јунаштво француских војника поуздан је јемац за то; али то би био излишан утрошак и новца и свакојаких осталих блага и жртава. Ако тај рат нагна на нову емисију „асигнате“, која ће ужасно повећати цену првих потреба за живот; ако он изнесе у трговини нове и смртне ударе; ако учини да се пролију потоци крви на суву и на морима; — какве ћете велике користи учинити тиме човечанству? Какво ћете признање очекивати од отаџбине што сте у њено име, не обазирујући се на њено суверенство, учинили један акат освете који је постао повод или ма само изговор за тако

У Риму дошли су губернатор Лидије, пошаље му поруку из Рима да оде из Африке. „Каки твоме господару да си видео Марију па развалинама Картиге?“ — одговори Марије посланику, и крене се одмах пут Нумидије. Из путу за Нумидију чује да је вођа демократије, Корнелије Цина, изабран за конзула и да Сила ће само није могао то да спречи, него да је морао да изиђе из Рима притешњаван од своје племићке странке. Чуши то Марије се одмах крене пут Италије, искупи своје присталице, састале се и удружи с Цином и крозу се објавица у Рим с великом војском.

Превлашени Сенат отвори им варошне капије, али то није било кидро да умери жеђ Маријеву за осветог. Пет дана и поља трајала је сеча у Риму, у којој је племићка странка готово истребљена,

Кад је то сачињено Марије је изабран седми пут за конзула 86. г. до Хр.

Умро је у Риму у 71. г. живота, 17. дана свога седмог конзулства.

За војни читонце интересно је да знају да је Марије извешао раздјеле у паоружаљу, уређењу, позиву и служби воједничких одељења римске војске, које су дотле постојале посталежу и имовини оних који су узимали у њихов састав, уводећи у војску све без разлика који су биле способни за оружје и хтели бити војници, оружајући их, обучавајући и употребљавајући све једнако. Сем тога Марије је избациса легионске заставе које су постојале до њега и увео на место њих сребрне ордозе. Пр.

„жалосне догађаје? Ја одбијам,“ узвикне бе- Декембар 1792.
седник, „сваку помисао о поразу, али усуђујујете ли се ви да се пред њом хвалите за такве ваше услуге? Неће бити ни једне породице која не би имала да оплакује или оца или сина; агрекултура ће осетити убрзо оскудицу радних руку; радионице ће бити напуштене; друштво, изнурено јуришним оружаним непријатеља с поља и узбуњеним фракцијама изнутра, пашће у смртоносну немоћ. Чувајте се да у сред ових тријумфа Француска не постане налик на оне чувене споменике који су у Египту надјајали време: пролазећи странац диви се њиховој величини; али кад у њих уђе, шта налази тамо? „Мртви прах и гробну тишину.“

Сем ових бојазни било их је још других које се представљају духу Верњојом; њих му је изазвала инглеска историја, и држање Кромвелово, главног или скривеног виновника смрти Карла I. Подбадајући непрестано пароде, најпре противу краља, а затим противу самог парламента, он је најзад сломио то своје слабо оруђе, и дочекао пајвишу власт. „Ин сте ли,“ дода Верњо, „ни сте ли слушали, у овој огради и ван ње, људе да вичу: Што је скуп хлеб, узрок је томе у Тамилу; што је новац редак, што су наше војске рђасо снабдеване, узрок је томе у

Децембар 1792 „Тамплу; што сваки дан трпимо оскудицу,
„узрок је томе у Тамплу!

„Они који овако говоре знају, међутим, да
„су и скupoћи хлеба, и оскудици циркула-
„ције животних намирница, и рђавој админи-
„страцији у војскама, и немаштини која нас
„толико узбуђује, узроци сасвим други а не они
„у Тамплу. Какве су им дакле намере? Ко
„ми може јемчiti да ови исти људи који се
„непрестано напрежу да унизе Конвент, који
„би можда у томе и успели да величанство
„народа, које заседава у њему, може зави-
„сити од њихових перфиција; да ови исти
„људи који објављују свуда да је потребна нова
„револуција, који чине те се један или други
„срез објављује и ставља у стање сталне по-
„буне, који говоре општини да, пошто је Кон-
„вент заступио Лудвика, само се је променио
„тиранин, и да је потребан још један дан
„као што је био 10. август; да ови исти људи
„који говоре само о комшиотима, смрти, из-
„дајницима, проскрипцији; који објављују у
„среским скупштинама и у својим списима
„да треба наименовати једнога заштитника
„Републике, и да је само један заповедник
„може спаси; ко ми може јемчiti, велим
„ја, да ови исти људи неће викати, после
„смрти Лудвикове, у највећем беснилу: Што
„је скуп хлеб, узрок је томе Конвент; што
„је редак новац, што су наше војске рђаво
„снабдеене, узрок је томе Конвент; што је

„Управна машина спора и трома, узрок је Децембар 1792
„тome Конвент који је позван да је управља;
„што су се невоље рата повећале због декла-
„рација Џинглеске и Шпаније, узрок је томе
„Конвент, који је изазвао ове декларације пре-
„наглашеним осудом Лудвика?”

„Ко ми може јемчiti да се овим саблаж-
„њивим узвицима анархистичне бујности не
„ће придружити аристократија жедна освете,
„сиротиња жедна промене, и чак сажаљење,
„које ће окореле предрасуде изазвати за судбу
„Лудвикову? Ко ми може јемчiti да из ове
„буре, у којој ће изићи из својих јазбина
„убице од 2. септембра, не ће изићи и пред-
„ставити вам се сав попрскан крвљу, и као
„какав ослободитељ, онај заштитник, онај
„заповедник, за кога се рекло да је тако
„потребан? Један заповедник! ах! кад би он
„био толико дрзак, како би се појавио био
„би одмах прободен са хиљаду удараца! Али
„каквим би тек ужасима био изложен Париј,
„Париј, чијој ће се храбrosti противу краљеви-
„ћивити потомство, али које никада неће
„моћи разумети срамну подложност шаки
„разбојници, одпадцима људскога рода, који
„муте у његовој средини и раздиру га у
„сваком смислу конвулзивним покретима због
„своје амбиције и свог беснила! Ко може
„становати у једној вароши у којој влада терор
„и смрт! А ви, грађани индустрijалци, чиј
„рад ствара сва блага, за које ће средства

Декембар 1792. „за рад бити уништена, ви који сте поднели „тако велике жртве за Револуцију, а којима ће се одузети последња средства за опстанак, ви који сте се због ваших врлина, ватреног патриотизма и искрености дали тако лако завести, шта ће бити од вас? Какви ће бити ваши изгледи и извори за живот? „чија ће рука осушити ваше сузе и пружити помоћ вашим ојађеним породицама?“

Хоћете ли ићи да потражите ове лажне пријатеље, ове перфидне ласкавце који ће вас отиснути у бездан? Ах! бежите што пре! бојте се њиховог одговора! ја ћу вам га ево показати. Ви ћете им захтевати хлеба, а они ће вам рећи: „Идите на разбоишта и отимљите од земље по који креве комад жртава које сте помлатили! Или: Ви хоћете креи? Узмите, ево је! кре и лешине, ми не мамо ништа друго да вам понудимо за храну!.. Ви држете, грађани! О моја отаџбине, ја захтевам за себе сведоцу о мојим напрезањима која чиним да те спасем од ове жалосне кризе!“

Ова импровизација Верњоја учинила је на све без разлике његове слушаоце дубок утисак и изазвала опште дивљење. Робеспјер је био смрљен овом отвореном и привлачном речитошћу. Међутим Верњо је био поколбао, али не и повукао за собом Скупштину, која се колебаше између ове две

Јануар 1793. странке. Више беседника говорили су, један Ињење Вернија. за другим, за и против апела на народ. Брисо, Жанзоен, Петион, говорили су за апел. Најзад један беседник задобио је одлучујући утицај на ово питање; то је био Барер. Својом Ињење Вернија. гишкошћу, својом уздржливом и хладном речитошћу, он беше углед и оракул средишта. Он је дуго говорио о овој парници, претресао је са свију гледишта — са гледишта факата, закона и политike, и дао је побуде за осуду свима оним слабима који су само тражили ма какве изговоре за то па да уступе. Његова осредња аргументација послужила је за изговор свима онима који су страховали, и од овога тренутка несрећни краљ био је осуђен. Ова дискусија трајала је до 7. јануара 1793., и већ нико није хтео да слуша вечно понављање истих факата и истих разлога. Завршетак дискусије објављен је без да се ма ко томе опирао али предлог за ново одлагање изазвао је највећу буру, и најзад ствар би решена једним декретом који је одредио 14. јануар за стављање питања и поименично гласање.

Овога фаталног дана искушила се била око скупштине огромна гомила гледалаца и напунила њене трибине. Читава гомила беседника журили су се да предложе разне начине за стављање питања. Најзад, после дугих дебата, Конвент сведе сва та питања у ова три:

Јануар 1793. Је ли крив Лудвик Капет за конспирацију против народне слободе, и атентат на општу сигурност државе?

Да ли ће се пресуда, ма каква била, послати народу на санкцију?

Каквом ће се казном казнити?

Цео дан 14. утрошен је на склапање ових питања. 15. био је одређен за поименично гласање. Скупштина је решила најпре да сваки члан гласа са трибуне; да глас може бити мотивисан, и лат написено и потписан; да ће се одсутни без узрока осудити за то, а они који се буду вратили да могу дати свој глас, шта више и после свршеног поименичног гласања. Најзад ово фатално гласање настаде о првом питању. Осам чланова нису дошли због болести, двадесет због по рука Скупштине. Тридесет и седам, мотивишући свој глас на разне начине, изјаснише се да је Лудвик XVI. крив, али рекопе да се сматрају за некомпетентне да му суде, и захтевали су противу њега само мере за општу сигурност. Најзад шест стотина осамдесет и четири члана изјавише без објасњења да је Лудвик XVI. крив. Ова Скупштина састојала се од седам стотина четрдесет и девет чланова.

Председник, у име Народног Конвента, објави да је *Лудвик Капет крив за конспира*

Лудвик XVI.
протговарије за
изрица.

Јануар 1793. цију противу народне слободе, и за атентат на општу сигурност државе.

Наставде поименично гласање о другом питању, о апелу на народ. Двадесет и девет чланова одсутни су. Четири — Лафон (Lafon) Воделенкур (Waudelaincourt), Морисон (Morisson) и Лакроа (Lacroix) — нећеју да гласају. Нојел (Noël) се повлачи. Једанаест дају своје мњење под разним погодбама. Две стотине осамдесет и један гласају за апел на народ; четири стотине двадесет и три гласају против. Председник објављује, у име Народног одјављење акела
на народ Конвента, да се пресуда о Лудвiku Капету не ће послати народу на потерду.

Цео дан 15. утрошен је на ова два поименична гласања, треће је одложено за сутрашњу седницу.

Узбуђење у Паризу расло је у мери у којој се ближио одлучујући тренутак. У позориштима чули су се гласови повољни за Лудвика XVI., поводом комада *Пријатељ закони*. Општина је била наредила да престану све представе; али извршни савет опозвао је ову наредбу, која напада слободу штампе, под којом се подразумевала и слобода позоришта. У апсанама владао је дубоки страх. Беше се чуло да ће се поновити ужасни септембарски дани, и апсеници, њихови сродници, саметали су посланике молбама, да би их спасли од смрти. Јакобинци, са своје стране, говорили су да се на све стране конспирије

Јануар 1793. да се Лудвик XVI. отме од губилишта, и успостави краљевство. Њихово беснило, подстицано одлагањем и сметњама, претварало се у претњу, и ове две политичке странке страховале су једна од друге, предпостављајући свака код оне друге мрачне намере. Седница од 16. изазвала је наваду знатно већу од оне на прошлим седницама. То беше одлучујућа седница, јер објава да је Лудвик XVI. крив није значила ништа ако он буде осуђен на просто изгнанство, и они који су хтели његов спас постигли би тиме свој циљ, пошто све што се могло очекивати у овом моменту беше да се он отме од губилишта. Још од ранога јутра Јакобинци беху заузели трибине, и њихови погледи били су стапио управљени на председнички сто, коме је сваки члан долазио да даде свој глас. Велики део овога дана био је утрошен на мере за осигурање јавног реда, на позивање министара, на то да се саслушају, на објасњења мера о затварању варошких ћермова, за које се рекло да су затворени за овај дан. Конвент је декретовао да варошки ћермови остану отворени, и да Федеристи који су у Паризу одржавају заједно са Парижанима ред у вароши и чувају сва јавна надлежаштва и установе. Пошто је добар део дана био утрошен на све то, решено је било да се ова седница не прекида до срштетка поименичног гласања. У тренутку кад је требало да настане гла-

Јануар 1793. сање, изнесе се захтев да се одреди број гласова за одлуку. Лехарди (Lehardy) предложи две трећине гласова, као у кривичним судовима. Дантон, који се беше вратио из Белгије, одупро се јако томе предлогу, и захтевао просту већину, то ће рећи половину гласова више један. Ланжујине се изложи новој бури, захтевајући да се после толиких повреда правних форама, има обзира бар на ону која захтева две трећине гласова. „Ми „гласамо,“ узвикне он, „под ножем и топом „бунтовник?“ Ове речи изазваше велику ларму, и Конвент заврши ову дебату објављујући једнакост свију његових декрета, као и то да су сви они донесени простом већином гласова.

Седам и по сахати увечер, и поименично гласање настаде да траје целу ту ноћ. Једни су гласали просто за смрт; други су гласали за затвор и изгнанство кад наступи мир; известан број гласали су за смрт, но под подгодбом да се испита да ли не ће бити добро и корисно да се извршење одложи. Мел (Mailhe) је изнео овај предлог, који је могао спasti Лудвика XVI., јер је овде време било све, и одлагање извршења значило је то исто што и спас. Довољно велики број посланика пристадоше на овај предлог. Гласало се даље у ларми и гунгули. У овом моменту интересовање за Лудвика XVI. беше се развило до највеће мере, и многи чланови дођоше у намери

одлука ће се
донети простом
већином гла-
сова.

Поименично
гласање.

Јануар 1796. да гласају у његову корист; али с друге стране и раздражење његових непријатеља постајаше све јаче, и народ отпоче да идентификује ствар Републике са смрћу последњег краља, и да сматра да је Република осуђена и краљевство повраћено, ако Лудвик XVI. буде спасен. Упуштени од беснила које је изазивало ово народно уверење, многи чланови бојали су се грађанског рата, и премда јако узбуђени судбином Лудвика XVI., страховали су од последица ако би био ослобођен. Изглед Скупштине и оно што се у њој догађало, чинили су те је овај страх бивао све већи. Како се који од посланика појавио на степеницама председничког стола, настајао је тајац да га чују; али пошто је дао свој глас, покрети одобравања и неодобравања видели су се и чули са свију страна и пратили га при повратку до његовог места. Трибине су пропраћале гунђањем сваки глас, који није био за смрт; оне су често показивале самој Скупштини знаке претње, посланици им одговараху истим знакима из сале, иза чега је настала и развијала се бурна измена претњи и увредљивих речи. Овај ружан и ужасан призор поколебао је све душе и знатно изменио одлуке. Леконтр из Версаља (Lecointre de Versailles), у чију се храброст није сумњало, и који је непрестано претио трибинама, дошао је код председничког стола, колебао се, и изговорио неочекивану и ужасну реч: Смрт. Верњо, који

Јануар 1793. је изгледао дубоко дирнут судбом Лудвика XVI., и који је изјавио својим пријатељима да никад не би могао осудити овог несрећног владаоца, Верњо, видећи овај перед и ово раздражење, држао је да у њима види почетак грађанског рата у Француској, и гласао је за смрт, под погодбом коју је предложио Мел. Питали су га за промену свог мињења, и он је одговорио да је држао да види да је грађански рат на прагу, па се није усудио да спас Француске изједначи са животом једне личности.

Глава херцега Орлеанског. Скоро сви Жирондисти придружише се предлогу Меловом. Један посланик, чиј је глас нарочито изазвао живу сензацију, био је херцег Орлеански. Пошто за њега не беше другог излаза до да се чврсто држи Јакобинаца или да пропадне, он је гласао за смрт свог сродника, и вратио се на своје место праћен узбуђењем које је његов глас изазвао. Ова жалосна седница трајала је целу ноћ 16., и цео дан 17. до седам сајати у вечер. Бројање гласова очекивало се највећим нестрпљењем. Суседне улице биле су препуне огромном гомилом, која је од времена на време захтевала да јој се каже резултат гласања. У Скупштини се још није знало ништа извесно о томе, међутим држало се и говорило да су се у њој чуле речи затвор или изгнанство а уз њих често и реч смрт. По једнима, недостајао је један глас за осуду; по другима

Јануар 1793

гима, већина је била за осуду, али само са једним гласом. Са свију страна најзад говорило се да само један глас може одлучити о овом питању, и брижно се погледало да ли ће доћи какав гласач. У овом моменту појавио се на трибуни један човек који је једва ишао, и чија умотана глава казиваше да је болестан. То је био Дишастел (Duchastel), посланик des Deux-Lèvres, који је оставио постељу да даде свој глас. Његова појава изазвала је бурне узвике. Држало се да су га заинтересовани људи нарочито дигли из постеље да спасу Лудвика XVI. Хтедоше најпре упитати га о томе; али Скупштина то одбије, и одобри му да гласа, према својој одлуци која је допуштала гласање и после поименичног гласања. Дишастел се попео чврсто на трибину, и у сред оштег тајца гласао за изгнанство.

Нота амбасадера Шпаније
саопштена Скупштини.

Настадоше нови догађаји. Министар спољних послова захтева реч да саопшти једну ноту каваљера д'Окарица, амбасадера Шпаније. Овај је иудио неутралност Шпаније и њено посредовање код свију сила, ако се Лудвiku XVI. остави живот. Нестрпљиви Монтанарди држали су да је ово нарочито удељено зато да се изазову нове сметње, и захтевали су да се пређе на дневни ред. Дантон је хтео да се Шпанији одмах објави рат. Скупштина усвоји да се пређе на дневни ред. Буде затим објављен један нов захтев:

Јануар 1793

браниоци Лудвика XVI. желе да изиђу пред Скупштину да јој учине једно саопштење. Нови узвици од стране Монтанье. Робеспијер налази да је сва одбрана сиршена, да баниоци немају ништа више да говоре Конвенту, да је одлука донесена, и да је треба изрећи. Решено би да се баниоци пусте пред Скупштину после објаве одлуке.

Председавао је Верњо. „Грађани,“ рече он, „чујте резултат гласања. Бићете, надам се, „потпуно мирни. Правда је учинила своје, „сад је ред на човечност.“

Скупштина је била састављена од седам стотина четрдесет и девет чланова: петнаест је одсуствовало по њеним порукама, осам због болести, петорица нису хтели гласати, те према свему томе број присутних чланова своди се на седам стотина двадесет и један, и апсолутна је већина три стотине шесдесет и један глас. Две стотине осамдесет и шест гласали су за затвор или прогонство под разним погодбама. Двојица су гласали за затвор у окову; четрдесет и шест за смрт са одлагањем, било до закључка мира, било до ратификације Устава. Двадесет и шест гласали су за смрт; али, као Мел, захтевали су да се испита да ли не ће бити корисно да се одложи извршење, не везујући међутим свој глас за ову погодбу. Три стотине шесдесет и један гласали су за смрт без икаквих ограничења и погодаба.

Резултат
гласања.

Јануар 1793

Председник, болећивим гласом, објави, у име Конвента, да је Лудвигу Каству изречена смртна казна.

Речи брањи-
онај Лудвика
XVI.

У овом моменту изведоше пред Скупштину брањиоце Лудвика XVI. Десез узе реч и рече да га је његов клијенат послао да захтева апел на народ о пресуди коју је Конвент донео. Он се позвао на мали број гласова који су одлучили за осуду, и тврдио је да, пошто су толики духови у двоумици о овој ствари, ваља је саопштити самом народу и ослонити се на његов судоњој. Троише је додао да кад је рађено по кривичном закону што се тиче оштрине казне, ваљало је држати га се бар и у погледу човечности поступка, и нарочито никако не премазити безобзирно преко оне одредбе његове која захтева две трећине гласова за осуду. За њим је говорио поштовани Малезерб, гласом прекиданим јецањем: „Грађани,“ рече он, „ја нисам на-
викнут да говорим.... Жао ми је што ми
„се неда времена да искупим моје мисли о
„начину рачунања гласова.... Ја сам некада
„много мислио о томе; имам много шта да
„вам саопштим.... али.... грађани.... опростите
„моју узбуђености.... Одобрите ми до сутра
„да вам изложим моје идеје.“

Скупштина је била узбуђена гледајући суве и беле косе овога поштованог старца. „Гра-
ђани,“ рече Вериљо тројици брањиоца, „Кон-
вент је чуо ваше изјаве; да их учините

Јануар 1793

„била је ваша света дужност. Жели ли се,“ дода обраћајући се Скупштини, „да се учини „част брањиоцима Лудвика да присуствују „овој седници?“ Да, да, био је једногласни одговор.

Робеспијер узе одмах реч, и подсећајући избијање апела
Лудвика XVI.
на народ. на донесени декрет против апела на народ, одбија тај захтев брањиоца. Гваде захтева да се не прими апел на народ, али да се Малезербу одобри двадесет и четири саката које је захтевао. Мерлен де Дуе вели да се нема шта рећи о начину рачунања гласова; јер, кривични закон на који се позивају захтева две трећине гласова за констатовање дела, а за одредбу каштиге он захтева само просту већину. И пошто је у овом случају крвица констатована готово једногласно, не значи много што је за каштигу гласала проста већина.

После ових разних изјава, Конвент је прешао па дневни ред преко захтева брањиоца, објавио да се неће чинити апел на народ, а расправу питања о одлагању извршења каштиге одложио за сутра. Сутрадан, 18., говорило се да гласови нису пребројани тачно, и захтевано је да се то учини поново. Цео тај дан пропао је у препиркама; најзад нађено је да је рачун о гласовима исправан, и питање о одлагању извршења морало се одложити за идући дан.

Јануар 1793

Извршење
извршења је
нишако одла-
гати.

19., најзад, претресано је ово последње шитање. То је било што и стављање у питање целе ове парнице, јер одлагање извршења изречене каштиге, за неко време, за Лудвика XVI. било је што и спас живота. Међутим Жирондисти и они који су хтели да спасу Лудвика XVI., пошто су били исцрпли све своје разлоге при дискусији о каштиги и апелу, нису знали шта да употребе при дискусији овог питања; наводили су политичке разлоге; али одговарало им се да је рат због Лудвика XVI. неминован, био он погубљен или затворен само; јер, у првом случају, кренуће се да га освете, а у другом случају покушаће да га ослободе, и према томе резултати у оба случаја биће исти. Барер је говорио да би било недостојно погађати се са туђинским дворовима према једној глави, и уносити питање о животу или смрти једнога осуђеног као какав члан уговора са њима. Он је додао да би то било ужасно и за самога Лудвика XVI., који би премирао од страха при сваком покрету војсака. Скупштина, прекидајући одмах затим ову дискусију, решила је да сваки члан гласа са за или против са свог места. 20. јануара, у три сахата у јутро, свршено је поименично гласање, и председник објави да је већином од три стотине осамдесет гласова противу три стотине десет одлучено, да се извршење пресуде над Лудвиком Капетом не одлаже.

Јануар 1793

У овом тренутку стиже једно писмо од Керсена. Овај посланик послao је своју оставку. Он не може више, вели Скупштини, да подноси срамоту да заседава у њој са крвавим људима, све докле год њихова мњења, подупирана терором, буду владала над људима добра, све докле год Марат буде надмоћнији од Петиона. Ово писмо изазвало је необичну срдњу. Жанзоне узе реч да користи ову прилику да се освети септембристима за десктет о смрти који беше донесен. „Не значи „ништа,“ рече он, „што су каштиговани злочини тираније, ако не буду каштиговани и други злочини који су много ужаснији. Учињено је само половине, ако се не каштигују и злочини септембарски, и ако се не нареди истрага противу њихових аутора.“ Овај предлог примио је највећи део Скупштине акламацијом. Марат и Талијен одупреше се овом покрету. „Ако ћете каштиговати,“ повичу они, „ауторе септембарских догађаја, каштигујте и оне конспираторе који су били засели у двору на дан 10. августа.“ Постоје саслушала све ове захтеве, Скупштина је одмах наредила министру правде да поведе истрагу противу аутора разбојништава која су учињена у првим данима месеца септембра, противу оних који су нађени оружани у двору ноћу између 9. и 10. августа, и противу оних службених лица која су напустила своје место и дошла у Париз да конспирију са двором.

Јануар 1793. Лудвик XVI. био је дефинитивно осуђен, никакво одлагање није могло да удали моменат погубљења, и сва могућна средства да се овај фатални тренутак одгodi била су исцрпена. Сви чланови деснице, потајни ројалисти, као и републиканци, били су подједнако ожалошћени и овим ужасним погубљењем, и надмоћношћу коју беше задобила Монтана. У Паризу је владало дубоко запрепашћење, аркост нове владе учинила је онај обични ефекат који чини сила над масама; она је парализала, ућуткала велику већину, и само код неколицине јачих душа изазвала раздражење. Било је још неколико старих слугу Лудвика XVI., неколико младих племића, неколико телесних гардиста, који су намеравали, говорило се, да полете монарху у помоћ и да га отму са губилишта. Али велики терор једних и будна опреза других нису им допуштали да се виде, чују и споузуму, и све што беше могућно било је да се учини какав усамљен очајни покушај. Јакобинци, радосни због свог успеха, били су међутим изненађени тиме, и препоручивали су својима да су на окупу за време последњих двадесет и четири сахрана, да пошљу комисаре у сва државна надлежтва, у општину, у штаб народне гарде, у округ, у извршни савет, да мотре шта се тамо ради и да осигурају извршење пресуде. Они су говорили да ће се погубљење извршити, да је то сигурно;

Јануар 1793. али, по старању њихову да то понављају, онажало се да нису баш потпуно веровали у то. Ово погубљење једнога краља у земљи која је, пре три године, била, по обичајима, по навикама и законима, апсолутна монархија, изгледало је још сумњиво, и у то се могло веровати тек пошто буде извршено.

Извршни савет био је оптерећен тешком мисијом да изврши пресуду. Сви министри искупили су се у салу њихових седница, дубоко потресени. Гара, као министар правде, добио је најмучнију од свију мисија, да иде и саопшти Лудвiku XVI. декрете Конвента. Он оде у Тампл, у пратњи Сантера, једне депутације од општине и кривичног суда, и секретара извршног савета. Лудвик XVI. очекивао је већ четири дана своје браниоце, и узалуд је захтевао да их види. 20. јануара, у два сахрана после подне, он их је још очекивао, кад паједанпут чује да више њих заједно долазе; пође им у сусрет, и угледа посланике извршног савета. Он застаде поносито на вратима своје собе и изгледа је сасвим миран. Гара му рече ожалошћено да је послан да му саопшти декрете Конвента. Грувељ, (Grouvelle), секретар извршног савета прочита их. Први је објављивао да је Лудвик XVI. крив за атентат противу опште сигурности државе; други га осуђује на смрт; трећи одбацује сваки апел на народ; четврти најзад одређује да се осуда изврши

*Министар Гара
саопштава
Лудвiku XVI.
декрете Конвента.*

Јануар 1793
Мирнона
Лудвика XVI.
кад му је
пресуда
саопштена.

за двадесет и четири сахата. Лудвик, прешавши спокојним погледом све који беху око њега, узе пресуду из руку Грувеља, спусти је у свој цеп, и прочита Гари једно писмо, у коме је захтевао три дана да се спреми за смрт, једног свештеника да буде код њега у овим његовим последњим тренутцима, слободу да види своју породицу, и допуштење за њу да оде из Француске. Гара узе то писмо, обећавши да ће га одмах однети и предати Конвенту. Краљ му у исто доба даде адресу онога свештеника, од кога је он желео да прими последње утхе.

Лудвик XVI. вратио се у своју собу сасвим миран, захтевао је да руча, и јео као обично. Ножеви не беху на столу и нису му их дали кад је заискао „Аржите ли ви да сам ја „толика кукавица,“ рече он поносито, „да „покушам самоубиство? Ја сам невин и умећу „умрети без страха.“ Био је принуђен да се обиђе без ножа: свршио је свој ручак, ушао у своје одељење, и очекивао равнодушно одговор на своје писмо.

Конвент је одбио одлагање, али је одобрио све друге захтеве. Гара је послao да се нађе свештеник Едгеворт де Фирмон (Edgevorth de Firmon) кога је Лудвик XVI. изабрао; уаме га у своја кола, и одведе лично у Тампл. Стигао је тамо у шест сахати у вечер, и појавио се у великој кули у пратњи Сантера. Он је саопштио краљу да му је Конвент до-

пустио да позове једног свештеника, и да Јануар 1793 види своју породицу насамо, али да је одбио захтев о одлагању извршења пресуде.

Гара је додао да је Г. Едгеворт дошао, да је у сали савета, и да ће га сад довести. Гара се вратио, све више изненађен и дирнут поноситом мирноћом овог владаоца.

Како је ушао код краља, Г. Едгеворт хтеде му се бацити пред ноге; али краљ га одмах подиже, и, дирнут његовим поступком, пролије неколико суза са њим заједно. Затим га је питao, живом радозналошћу, о свештенству у Француској, и многим епископима, а нарочито о архиепископу Париза, и молио га је да увери овога последњег да је он умро верно одан својој вери. Кад је избило осам сахата, он устаде, замоли Г. Едгеворта да га чека, он пази је узбуђен, велећи да иде да се види са својом породицом. Општијари, не хотећи да испуштају краља из вида, чак ни за време његовог састанка са породицом, решили су да састанак његов с њом буде у трапезарији, на којој су стаклена врата, кроз која се могло видети све шта се у њој догађа а да се не чује оно што се говори. Краљ пристане и на то, и нареди да се донесе воде на сто, да би се нашла за принцесе ако би била потребна. Он је ходao узбуђен, очекујући мучан тренутак кад ће се појавити лица која су му била тако драга. У осам и по сахата врата се отворише; кра-

састанак
Лудвика XVI.
и његовог
извршења
Г. Едгеворта.

љица, водећи наследника за руку, госпођа Елисавета, госпођа краљевско височанство, полетеши у наруча Лудвiku XVI., уплакане и јецајући. Врата су била затворена и општинари, Клери, Г. Едгеворт, наместише се код прозора на вратима да виде овај ванредно тежак и мучан састанак. Први моменат овог састанка био је сама забуна и очајање. Крици, кукињава, нису допуштали да се ништа разбере. Најзад сузе престадоше, разговор настаде мирнији, и принцесе, држећи непрестано краља у загрљају, говориле су му неко време шаптајући. После доста дугог разговора, прекиданог овда онда ћутањем и клонулошћу, он устаде да се извуче из овог мучног положаја, обећавши им да ће их опет видети сутра у јутро у осам са саати. „Ви нам то обећавате?“ питале су га живо принцесе. — Да, да,“ одговори им краљ тешко ожалошћен. У овом моменту краљица га ухвати за једну руку, госпођа Елисавета за другу; госпођа краљевско височанство обгрли свог оца око појаса, а млади принц стаде предањ, давши једну руку матери а другу тетки. У моменту кад су полазили да изиђу, госпођа краљевско височанство пала је у несвест; одмах су је подигли и однели, и краљ се вратио Г. Едгеворту, утучен овом ужасном сценом. После неколико тренутака умирио се, и постао поново сасвим спокојан.

Јануар 1793

ЛУДВИК XVI. ОПРАШТА СЕ СА СВОЈОМ ПОРОДИЦОМ

Јануар 1793

Г. Едгеворт му понуди тада да му одслужи службу божију, коју није слушао већ одавно. После малог отпора, општина најзад одобри ову церемонију, и из суседне цркве захтеване су потребне утвари за сутра у јутро. Краљ је легао око пола ноћи, поручујући Клерију да га пробуди пре пет сахати. Г. Едгеворт леже на један кревет; Клери оста на ногама код постеље свога господара, посматрајући његов миран сан у очи погубљења.

Убјекто посланаца Лепељетија-Сен-Фаргоа.

Док се ово догађало у Тамплу, једна страховита сцена беше се додогила у Паризу. Неколико раздражених духовних истицали су се овде онде, међутим маса, или равнодушна или преплашена, мирно је гледала и хутала. Један телесни гардиста, који се звао Парис (Pâris), решио се био да освети смрт Лудвика XVI. на једноме од његових судија. Лепељетије-Сен-Фарго (Lepelletier-Saint-Fargeau) гласао је, као и многи људи његовога реда, за смрт, да би се заборавило његово порекло и његово богаство. Ројалисти су били противу њега раздражени баш због реда људи којима је припадао. 20. у вечер, у једној гостионици Пале-Ројала, покажу га телесном гардисти Парису, кад је седао за сто. Овај млади човек, који је имао на себи широку горњу хаљину, стаде предањ и рече му: „Ти си то, разбојничче од Лепељетије, који си гласао за смрт краљу?“ — „Да,“ одговори овај; „али ја нисам разбојник, ја сам гласао по мојој савести. —

Јануар 1793

„Тако ли је,“ одговори Парис, „ево ти на града за то“ — и сјури му своју сабљу у слабину. Лепељетије падне, а Париса нестаде у часу те нису имали кад да га ухвате.

Глас о овоме догађају разнео се одмах на све стране. О томе је саопштено и Конвенту, и Јакобинцима и у општини; и тај догађај учинио је те се јаче веровало у гласове о завери ројалистâ, да се нападне и искасани левица и да се краљ отме са губилишта. Јакобинци објаве да се неће разилазити, и пошљу нове комисаре у сва државна надлежства, у све срезове, да мотре шта се у њима ради и да наоружају све становнике.

Сутрадан, 21. јануара, избијало је пет сахати у Тамплу. Клери је разбудио краља. Краљ је устао, питао га колико је сахати, и обукао се сасвим миран. Био је задовољан што се осећао окрепљен сном. Клери начини ватру и донесе један сандук на коме је начињен олтар. Г. Едгеворт навуче одежде, и почне службу божију; Клери га је служио, а краљ га је слушао клечећи сав обузет молитвом. Затим је примио из руку Г. Едгеворта причешће, и, после службе, устао је сасвим окрепљен, и чекаше потпуно миран тренутак кад ће поћи на губилиште. Захтевао је маказе да сам подсече косу, те да би избегао ову унижавајућу операцију ол руку челатових; али општина је, због неверице, одбила тај његов захтев.

21. јануар
Последњи моменат које је
краљ провео у
Тамплу.

Јануар 1793

У овом моменту добош је лупао у престо-
ници. Сви они који су припадали наоружанима
у срезовима журили су се у своје чете не окле-
вајући; они пак које никаква обавеза није
позивала да буду присутни при овој ужасној
сцени, крили су се у своје куће. Врата, про-
зори, били су затворени, и сваки је у својој
кући очекивао свршетак овог жалосног дога-
ђаја. Говорило се да ће четири или пет стотина
оданих људи напasti на кола, и отети краља.
Конвент, општина, извршни савет, Јакобинци,
беху у седници.

У осам сајати ујутро, Сантар, са једном
депутацијом од општине, од округа и од
кривичног суда, дође у Тампл. Лудвик XVI.,
чувши њихов долазак, устаде и спреми се
да пође. Он није хтео да се поново види са
својом породицом, да не попови јучерашњу
жалосну сцену. Поручи Клерију да у место
њега каже „с Богом“ његовој жени, сестри
и деци; преда му један печат, прамен косе
и разне драгоцености, и поручи му да им
то преда. Затим му стегне руку, захваљујући
му за службу. После тога обрати се једном
од општинара молећи га да његов тестаменат
преда општини. Овај општинар беше један
стари свецтеник, по имениу Жак Рус (Jacques
Roux), који му одговори грубо да је он од-
ређен и послан да га води на губилиште, а
не да врши његове поруке. Други један прими-

Јануар 1793

се да изврши ову поруку, и Лудвик, обра-
ћајући се пратњи, даде знак за полазак.

Жандармериски официри наместише се на
предње седиште у колима, краљ и Г. Едге-
ворт на задње. За време путовања, које је
било доста дуго, краљ је читao, у молитве-
нику Г. Едгеворта, самртничке молитве, и
она два жандарма беху изненађени и збу-
њени његовом побожношћу и његовом спо-
којном резигнацијом. Они су имали, вели се,
поруку да га убију ако би кола била нападнута.
Међутим никаква непријатељска демонстра-
ција није се догодила за сво време путовања
од Тампла до пијаце Револуције. Једна наору-
жана гомила чинила је „шпалир“; кола су
се полако кретала напред у сред опште ти-
шине. На пијаци Револуције остављен је био
слободан велики простор око губилишта. Овај
простор био је окружен топовима; најпоуз-
данији федеристи постављени су око губи-
лишта, а гадна руља, увек готова да врећа
генија, врлину, несрећу, кад јој се за то дâ
знак, гурала се позади редова федериста, и
она једина показивање некакве спољне знаке
задовољења, док су сви остали скривали у
свом срцу своја осећања. У десет сајати и
лесет минути стигоне кола. Лудвик XVI.
устаде бодро и сије на пијацу. Три целата ста-
доше предањ; он их одби и свуче се сам. Али,
видевши да хоћеју да му вежу руке, он осети
у себи покрет раздражења и изгледаше да

Јануар 1793 је готов да се браши. Г. Едгеворт, чије све речи беху тада узвишене, погледа га последњи пут, и рече му: „Претрпите ову увреду као последњу сличност с Богом, која ће бити ваша награда.“ На ове речи жртва уступи и допусти да је вежу и одведу на губилиште.

Последње речи
Лудвика XVI. Наједанпут Лудвик коракне, одвоји се од целате и истаче се да говори народу. „Французи,“ рече он јаким гласом, „ја умирем невин за злочине које ми приписују; ја праштам виновницима моје смрти, и захтевајам да моја крв не падне на Француску.“ Хтеде да настави; али добошарима заповедише да добују; њихово добовање заглушило је глас владаочев; целати га дочекаше, а Г. Едгеворт изговори му ове речи: *Сине светога Лудвика, уздигни се на небо!* Тек што је потекла крв а бесна руља јурну да у њу умочи своја копља и своје мараме, па се затим разије по Паризу вичући *живела Република! живео народ!* и дошла је чак до капија Тампла да исказује прирођену, доласку и наду свију владалаца.
